

HARIDUS, TÖÖHÕIVE JA KARJÄÄRITEENUSED EESTIS

Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove
Karjäärinõustamise Teabekeskus
2005

Koostajad

Kadri Eensalu

Katrin Jõgi

Maaja-Katrin Kerem

Elina Kivinukk

Marge Kõiva

Mare Lehtsalu

Mall Maasik

Meeli Murasov

Katrin Mälksoo

Merike Mändla

Kerstin Peterson

Maret Priske

Margit Rammo

Evelin Silla

Jaak Tomingas

Auli Udde

Küljendanud: Aita Linnas

Kaane kujundus: Mindworks

Sisukord

Eessõna	4
1 HARIDUS	5
Eesti formaalharidussüsteem	5
1.1 ÜLDHARIDUS	8
1.1.1 Alusharidus	8
1.1.2 Põhiharidus	9
1.1.3 Üldkeskharidus	11
1.1.4 Üldharidus arvudes	13
1.2 KUTSEHARIDUS	17
1.2.1 Kutsekeskharidus	17
1.2.2 Kutsekeskharidus arvudes	22
1.3 KÕRGHARIDUS	26
1.3.1 Kõrgharidus ülikoolis	26
1.3.2 Rakenduskõrgharidusõpe	26
1.3.8 Kvalifikatsioonid	28
1.3.9 Kõrgharidus arvudes	30
1.4 MUUKEELNE HARIDUS	35
1.5 VÕRDSETE VÕIMALUSTE LOOMINE ERIVAJADUSTEGA INIMESTELE	39
1.6 ÕPPIMISTOETUSED	46
1.7 HUVIHARIDUS	50
1.8 MITTEFORMAALNE HARIDUS	50
1.9 TÄISKASVANUTE KOOLITUS	51
1.10 HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUMI VALITSEMISALAREGULEERIVAD SEADUSED	55
2 KOOLIST TÖÖLE	56
2.1 KUTSESTANDARDID JA KUTSETUNNISTUSED?	56
2.2 EESTI TÖÖTURG	58
2.2.1 Tööturuinstitutsioonid	58
2.2.2 Tööturgu reguleerivad alusdokumendid	59
2.2.3 Tööturu olukord	61
2.2.4 Töötuse näitajad	62
2.2.5 Tööga hõivatus	66
2.2.6 Tööturu prognoosid	71
2.3 TÖÖTURU JA HARIDUSE SEOSSED	75
3 KARJÄÄRITEENUSED	82
3.1 KARJÄÄRITEENUSTE AJALOO ÜLDJOOINI EESTIS	82
3.1.1 Esimene iseseisvusperiood	82
3.1.2 II Maailmasõda	83
3.1.3 Kutsesuunitluse taassünd kuuekümnendatel	84
3.1.4 Kutsesuunitlus 70-ndate stagneerumisperioodil ja nõukogude võimu lõpuaastail	85
3.1.5 Kutsenõustamine peale iseseisvumist kuni 1990-ndate keskpaigani	87
3.2 KARJÄÄRITEENUSTE KORRALDUS TÄNAPÄEVAL	87
3.2.1 Karjääriteenuste pakkumine haridussektoris	88
3.2.2 Karjääriteenuste pakkumine tööturusektoris	90
3.2.3 Karjääriteenuste pakkumine erasektoris	90
3.2.4 Sihtrühmad ja teenuste osutamise viisid	91
3.2.5 Teenuseosutajate kvalifikatsioon ja koolitus	92
Kasutatud allikad	95
Kasulikud viited	96
Mõisted	97
Lisad	98

Eessõna

Me liigume koos teiste Euroopa riikidega teadmispõhise ühiskonna ja majanduse suunas. Muudatused haridussüsteemis ning elukestva õppe võimaluste avarumine peavad selles ühiskonnas tagama inimestele teadmised ja oskused, et muutuvates oludes edukalt toime tulla. Inimene on väärtus ning elukestev õpe võimaldab seda väärtust veelgi suurendada.

Haridustee kestab kogu elu. Loomulikult on koolil tähtis roll, kuid veelgi suurem osa teadmistest ja oskustest omandatakse pärast kooli lõpetamist. Igal inimesel, olenemata vanusest, peab olema võimalus end erineval moel täiendada, sest parimaks tulemuseks tuleb inimesel omandada elu jooksul keskmiselt 3 ametit.

Lisaks inimeste kutsealase kompetentsuse kasvatamisele ja aktiivsele osalemisele ühiskonnaelus võimaldab kõigile kättesaadav elukestev õpe suurendada tööhõivet ja parandada tööelu kvaliteeti. Mõistagi on selleks vaja informatsiooni koolitusvõimaluste kohta ja karjäärinõustamist. Need on ka Eesti Elukestva Õppe Strateegia põhilisteks märksõnadeks.

Suur tänu ja tunnustus kõikidele karjäärinõustajatele senise ja tulevase töö eest!
Palju jõudu ja edu kõigile elukestvaks õppeks!

Mailis Reps
haridus- ja teadusminister

Hästitoimiv karjääriteenuste süsteem on üks olulisemaid tegureid, mis võimaldab elukestva õppe muuta kõigi jaoks reaalsuseks. Tänu sellele on võimalik ühiskonna inimressurssi tööturul parimal viisil rakendada, viies inimeste oskused ja huvid kokku töö- ja õppimisvõimalustega. Aktiivse tööturupoliitika elluviimisel ja sotsiaalse heaolu edendamisel on karjääriteenustel väga oluline roll.

Majanduslase Koostöö ja Arendamise Organisatsioon (OECD) 2001

1 HARIDUS

Eesti formaalharidussüsteem

Eesti Vabariigi põhiseaduses on sätestatud igäühe õigus haridusele (*EV põhiseadus*, §37). Haridust võib määratleda mitmeti, lähtuvalt sellest, milliseid hariduse eesmärke või funktsioone peetakse vajalikuks rõhutada. EV haridusseadusandluses mõistetakse haridust kui õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteemi, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust ta kontrollib.

Hariduse eesmärgiks on:

- luua soodsad tingimused isiksuse, perekonna, eesti rahvuse, samuti rahvusvähemuste ja Eesti ühiskonna majandus-, poliitilise ning kultuurielu ja loodushoiu arenguks arvestades maailma majanduse ja kultuuri konteksti;
- seadusi austavate ja järgivate inimeste kujundamine;
- igäühele pidevõppe eelduste loomine (*EV haridusseadus* §2).

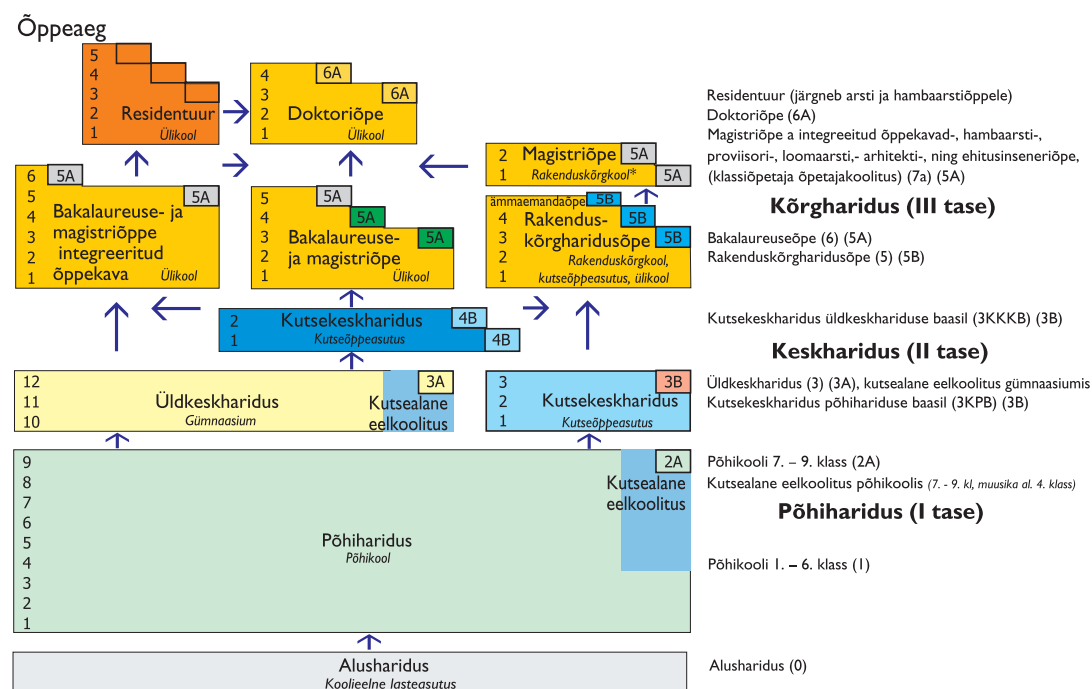
Eesti haridusseadusandluses liigitatakse haridus ülesannetest johtuvalt üld-, kutse- ja huvialahariduseks. Haridusel on järgmised tasemed:

- alusharidus
- põhiharidus (hariduse I tase)
- keskharidus (hariduse II tase)
- kõrgharidus (hariduse III tase)

Haridussüsteem koosneb kahest alasüsteemist:

- 1) haridusest, mis on kujundatud hariduse ülesannete ja tasemete alusel;
- 2) haridusasutustest kui hariduse eesmärke elluviivatest organisatsioonidest.

Eesti formaalhariduse süsteemi kirjeldab järgnev skeem.

Lõpudokumendid

- 2A Põhikooli lõputunnistus
- 3A Gümnaasiumi lõputunnistus ja Riigieksamitunnistus
- 3B Lõputunnistus põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta (Riigieksamitunnistus)
- 4B Lõputunnistus keskhariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta
- 5B Rakenduskõrgharidusõpe diplom
- 5A Magistrikraad ja vastav diplom
- 6A Doktorikraad ja vastav diplom
- Residentuuri lõpetamist tõendav tunnistus

* Märkus: Magistriõpe toimub rakenduskõrgkooli ja ülilooli koostöös

ALUSHARIDUS – õpe toimub kuni lapse 7aastaseks saamiseni põhiliselt koolieelsetes lasteasutustes, kodus või kooli juures töötavates koolieelikute ettevalmistusrühmades.

PÕHIHARIDUS – I taseme (1.-6. klass) ja II taseme (2A) haridus (7.-9. klass) on kohustuslik üldharidusmiinimum, õpe toimub põhikoolis või gümnaasiumi põhikooli klassis (1.-9. klass).

KESKHARIDUS

Üldkeskharidus – II taseme haridus (3 ja 3A), õpe toimub gümnaasiumis (10.–12. klass).

Kutsekeskharidus – II taseme haridus (3B ja 4B), õpe toimub põhihariduse või üldkeskhariduse baasil kutseõppeasutuses.

KÕRGHARIDUS

Esimene aste

Rakenduskõrgharidus – III taseme haridus (5B) on kõrghariduse I. astme haridus, õpe toimub rakenduskõrgkoolis, kutseõppeasutuses või ülilooli struktuuri kuuluvas õppeasutuses (ülilooli kolledžis).

Bakalaureuseõpe – III taseme haridus (5A) on kõrghariduse I. astme haridus, õpe toimub ülikoolis.

Teine aste

Magistriõpe – III taseme haridus (5A) on kõrghariduse 2. astme haridus, mille magistriõpe toimub ülikoolides, võib teatud tingimustel toimuda ka rakenduskõrgkoolides.

Bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekava – III taseme haridus (5A) on kõrghariduse 2. astme haridus, õpe toimub ülikoolides. Arstiõppe, loomaarstiõppe, proviisoriõppe, hambaarstiõppe, arhitektiõppe ja ehitusinseneri õppe ning klassiõpetaja õpetajakoolituse õppekavade järgi toimuv õpe, mille läbimine annab magistrikraadile vastava kvalifikatsiooni.

Kolmas aste

Doktoriõpe – III taseme haridus (6A) on kõrghariduse 3. astme haridus, õpe toimub ülikoolides.

Vt ka Lisa 1, 2 ja 3

1.1 ÜLDHARIDUS

Üldharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisnormide süsteem, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, kes on suuteline elama väärikalt, austama iseennast, oma perekonda, kaasinimesi ja loodust, valima ning omandama talle sobivat elukutset, tegutsema loovalt ning kandma kodanikuvastutust (EV haridusseadus § 11).

1.1.1 Alusharidus

Alusharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste ja käitumisnormide kogum, mis loob eeldused edukaks edasijõudmiseks igapäevaelus ja koolis. Alusharidus omandatakse põhiliselt kodus ning selle eest vastutavad vanemad või neid asendavad isikud. Perekondlikku kasvatust toetavad ja täiendavad koolieelsed lasteasutused. Koolieelne lasteasutus on koolieast noorematele lastele hoitu ja alushariduse omandamist võimaldav õppeasutus.

Koolieelse lasteasutuse põhiülesanne on lapse ealisi, soolisi, individuaalseid vajadusi ja iseärasusi arvestades:

- luua võimalused ja tingimused tervikliku isiksuse kujunemiseks, kes on sotsiaalselt tundlik, vaimselt erk, ennastusaldav, kaasinimesi arvestav ja perekonda väärtustav;
- hoida ja tugevdada lapse tervist ning soodustada tema emotsionaalset, kõlblist, sotsiaalset, vaimset ja kehalist arengut.

Alushariduse **eesmärk** on toetada lapse terviklikku, võimete- ja huvidekohast arengut, äratada õpihuvi, kujundada kujutlusmaailma ja koostööoskust, luua eeldused kõnelemis-, arvutamise- ja kirjutamisoskuse omandamiseks ning liigutusvilumuste kujundamiseks.

Valla- või linnavalitsus on kohustatud looma kõigile oma haldusterritooriumil alaliselt elavatele lastele, kelle vanemad seda soovivad, võimaluse käia teeninduspiirkonna lasteasutuses. Siiski on vanematel õigus panna oma laps vabalt valitud lasteasutusse, kui seal on vabu kohti. Laste lasteasutusse vastuvõtu korra kehtestab valla- või linnavalitsus.

Õppetöö korraldus

Lasteasutuse õppe- ja kasvatuskorralduse aluseks on lasteasutuse õppekava, mis vastab alushariduse raamõppekavale.

Koolieelsete lasteasutuste liigid

Omandivormi järgi jagunevad koolieelsed lasteasutused munitsipaal- ja eralasteasutusteks. Lasteaial võib olla ühine juhtkond algkooliga, sellist õppeasutust nimetatakse lasteaed-alkkooliks.

Laste vanust ja erivajadusi arvestades jagunevad lasteasutused järgmiselt:

- lastesõim – kuni 3aastastele lastele;
- lasteaed – kuni 7aastastele lastele;
- erilasteaed – kuni 7aastastele erivajadustega lastele.

Laste arv rühmas võib olla järgmine:

- sõimerühmas kuni 14 last;
- lasteaiarühmas kuni 20 last;
- liitrühmas (kahe- kuni seitsmeaastased lapsed) kuni 18 last.

Mõnedes omavalitsustes on loodud tingimused laste ööpäevahoiuks st lapsevanem saab vajadusel jätta oma lapse lasteaeda ka ööseks.

1.1.2 Põhiharidus

Põhiharidus on riigi haridusstandardiga ettenähtud kohustuslik üldharidusmiinimum. Põhihariduse **eesmärk** on kujundada iseseisev õppija, kes suudab oma edasise õpitee kohta teadlikke valikuid teha, on otsustus- ja vastutusvõimeline, koostööaldis ja väarikas isiksus ning kodanik.

Põhikool on kool, mis loob õpilastele võimalused põhihariduse omandamiseks ning koolikohustuse täitmiseks. Põhikool toimib ühtluskoolina, milles iga järgmine õppeaasta (klass) tugineb vahetult eelmisele ning võimaldab tõrgeteta ülemineku ühest koolist teise.

Põhikoolis on 1.– 9. klass. Hariduse kättesaadavuse ja koolikohustuse täitmise tagamiseks võidakse moodustada algkooli (sealhulgas lasteaed-alkooli), milles sõltuvalt vajadustest ja võimalustest võivad olla 1.– 6. klass, ning lasteaed-põhikooli.

Põhikool ja gümnaasium on munitsipaalkoolid. Vabariigi Valitsuse otsusel võivad põhikool ja gümnaasium olla ka Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatavad või maavalitsuse haldamisele kuuluvad riigikoolid.

Õppetöö korraldus

Põhikooli astumise tingimuseks on koolikohustuse ikka jõudmine. Koolikohustuslik on laps, kes jooksva aasta 1. oktoobriks saab 7aastaseks. Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17aastaseks saamiseni.

Põhikoolis on õppeaasta pikkuseks 175 õppepäeva, õppetöö kestab 1. septembrist juuni alguseni. Maksimaalne tundide arv nädalas jääb põhikoolis vahemikku 20 tundi (1. klass) – 34 tundi (9. klass).

Põhikool jaguneb kolmeks kooliastmeks:

- I kooliaste 1.–3. klass;
- II kooliaste 4.–6. klass;
- III kooliaste 7.–9. klass.

Põhikooli esimeses ja osaliselt ka teises astmes õpetab lapsi klassiõpetaja, kõrgematel astmetel aineõpetaja.

Õppetöö aluseks põhikoolis on üks kolmest riiklikust õppekavast:

- põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava normintellektiga õpilastele;
- põhihariduse lihtsustatud riiklik õppekava (abiõppe õppekava), mida rakendatakse kerge vaimupuudega õpilastele (selle alusel õpib 1,4% põhikooli õpilastest);
- toimetuleku riiklik õppekava, mida rakendatakse mõõduka ja sügava vaimupuudega õpilastele (selle alusel õpib 0,4% põhikooli õpilastest).

Riiklikus õppekavas määratakse kindlaks õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid, riikliku õppekava põhimõtted, omandatavad pädevused, õppekorralduse alused, kohustuslikud õppeained ja tunnijaotusplaan, nõuded kooliastmele ja kooli lõpetamiseks. Riikliku õppekava alusel koostab iga õppeasutus kooliõppekava ja sellega kooskõlas koostatakse vastavalt vajadusele **individuaalne õppekava** neile õpilastele, kelle arengu toetamine nõuab eritähelpanu. Individuaalse õppekavaga võidakse õppe tempot nii aeglustada kui ka kiirendada, sellega võidakse hõlmata üht või mitut või ka kõiki õppeaineid.

Põhikooli ja gümnaasiumi õppeained jagunevad **kohustuslikeks õppeaineteks ja valikõppeaineteks**. Kool kujundab oma õppesuuna valikainete, valikkursuste ja mõne õppeaine süvaõppe kaudu, arvestades oma võimalusi ja õpilaste soove. Nii on eesti õppekeelega koolis I ja III kooliastmel 7 (vene või muu õppekeelega koolis 4) nädalatunni, II kooliastmes vastavalt 10 (vene õppekeelega koolis 6) nädalatunni kasutamine kooli otsustada. Valikainete tunde võib kasutada ka kutsealase eelkoolituse sisseviimiseks. Samuti on lubatud III kooliastmes õppe diferentseerimiseks, kooli ja paikkondliku eripära arvestamiseks ning kutsealaseks eelkoolituseks määrata täiendavalt kuni 5 nädalatunni kasutamine erinevalt riiklikus õppekavas sätestatud tunnijaotusplaanist, vähendamata seejuures ühe õppeaine nädalatundide arvu enam kui ühe tunni võrra.

Läbivate teemade õpetamise eesmärk on kujundada teadmisi, oskusi, hoiakuid, väärtushinnanguid ja käitumisnorme valdkondades, millel on kokkupuutepunkte paljude õppeainetega. Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi on läbivateks teemadeks keskkond ja säästev areng, tööalane karjäär ja selle kujundamine, infotehnoloogia ja meediaõpetus ning turvalisus.

Õppe- ja kasvatuskorralduse põhivorm on õppetund. Õppetunnid toimuvad koolis või väljaspool kooli ekskursiooni või õppekäiguna. Õppe- ja kasvatustegevus võib olla korraldatud mitmel eri viisil:

- 1) traditsiooniline korraldus – kõiki õppeaineid õpitakse kogu õppeaasta vältel;
- 2) perioodõpe – aineõpetus keskendatakse teatud õppeperioodile;
- 3) klassideta kursusõpe – õpitakse valitud õppesuuna ja kursuste järgi kujunenud õpperühmades, kursuste järjestuse määrab ainelooaika, mõnel juhul valib kursuste järjestuse õpilane;
- 4) üldõpetuslik õpe – keskendutakse teatud teemadele, traditsioonilisi ainetunde ei eristata.

Õppevormid

Põhitaseme õppe põhivorm on päevaõpe. Koolikohustusliku vanuse ületanud isikutel on põhihariduse omandamine lubatud õhtuses ja kaugõppevormis või eksternina. Õhtuses ja kaugõppevormis on võimalik õppida täiskasvanute gümnaasiumides või päevase õppevormiga üldhariduskooli vastavas osakonnas.

Põhikooli lõpetamine

Põhikooli lõpetamiseks sooritavad põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi õppivad õpilased ühtlustatud küsimuste ja ülesannetega kolm lõpueksamit. Need on:

- kohustuslik eesti keele (eesti õppekeelega koolides) või vene keele (vene õppekeelega koolides) eksam;
- kohustuslik matemaatikaeksam;

- eksam õpilase valikul järgmiste õppeainete hulgast: inglise keel, saksa keel, vene keel, prantsuse keel, bioloogia, keemia, füüsika, geograafia või ajalugu.

Muu õppekeelega kooli lõpetaja sooritab kolmanda kohustusliku eksamina eesti keele kui teise keele eksami.¹

Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) ja toimetuleku riikliku õppekava järgi õppivad õpilased põhikooli lõpueksameid ei soorita.² Lihtsustatud riikliku õppekava järgi õppinud 9. klassi õpilasele antakse põhikooli lõputunnistus, kui tal on kõigis õppeainetes aastahinne vähemalt rahuldav. Toimetuleku riikliku õppekava läbinud õpilastel on nõutav vaid õppekava läbimine.

Põhihariduse omandamine loob eeldused ja annab õiguse jätkata õpinguid keskhariduse omandamiseks.

1.1.3 Üldkeskharidus

Üldkeskharidus on põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga kehtestatud nõuete kogum. Üldhariduse **eesmärk** on valmistada õppur ette iseseisvaks toimetulemiseks ühiskonnaliikmena, konkurentsivõimeliseks osalemiseks tööturul ja õpingute jätkamiseks kõrgetasemel. Üldkeskharidus omandatakse gümnaasiumides kolme õppeaasta jooksul (10.–12. klass), mida käsitatakse ühtse tervikuna. Gümnaasiumi õppekava keskmes on mina-suhted ümbritsevate inimeste, paikkonna, Eesti, Euroopa, maailma ja universumiga. Üldkeskhariduse omandamine loob eeldused ja annab õiguse jätkata õpinguid kõrghariduse omandamiseks.

Õppetöö korraldus

Gümnaasiumisse vastuvõtt toimub põhikooli lõpetamise tulemuste alusel. Riik ja kohalikud omavalitsused peavad tagama soovijatele võimaluse keskhariduse omandamiseks.

Õppetööle kulutatakse õppeaastas vähemalt 175 õppepäeva (35 õppenädalat). Ühes õppenädalas on 5 õppepäeva. Gümnaasiumiastmes on lubatud väikseim nädala-koormus 32 tundi.

Kool kujundab oma õppesuuna valikainete või -kursuste ja/või mõnede õppeainete süvaõppe kaudu. Koolil võib õppesuundi olla rohkem kui üks. Valikkursuste mahus võib gümnaasium koostöös kutseõppeasutusega pakkuda kutsealast eelkoolitust.

1 Valminud on Haridus- ja Teadusministri määruse "Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord" muutmise eelnõu, mille kohaselt peavad alates 2006/2007 õppeaastast kõik põhikoolilõpetajad sooritama põhikooli lõpetamiseks ühtlustatud küsimustega eksamid eesti keeles ja kirjanduses (või eesti keele kui teise keele eksami), matemaatikas ja ühes vabalt valitud õppeaines. Muudatus loob kõigile põhikoolilõpetajale võimaluse sooritada üks valikeksam, siiani oli selline võimalus ainult eesti õppekeelega koolide õpilastel.

2 Sama eelnõu kohaselt peavad alates 2006/2007 õppeaastast põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) järgi õppivad põhikoolilõpetajad sooritama edaspidi kooli direktori kinnitatud materjalidega põhikooli lõpueksamid eesti keeles ja kirjanduses (või eesti keele kui teise keele eksami), matemaatikas ja ühes kooli poolt valitud õppeaines.

Õppevormid

Gümnaasiumis toimub õppetegevus päevases, õhtuses ja kaugõppe vormis. Kooli lõpetamine on lubatud ka eksternina. Õhtuses ja kaugõppevormis on võimalik õppida täiskasvanute gümnaasiumides või päevase õppevormiga üldhariduskooli vastavas osakonnas.

Gümnaasiumi lõpetamine

Gümnaasiumi lõpetamiseks tuleb sooritada 5 lõpueksamit, neist vähemalt 3 peavad olema riigeksamid. Koolieksamina võib sooritada 2 lõpueksamit, kuid õpilasel on õigus ka kõik 5 lõpueksamit sooritada riigeksamina.

Kõigile gümnaasiumilõpetajatele on kohustuslik eesti või vene keele riigeksam, muu õppekeelega koolides on kohustuslik ka eesti keele kui teise keele riigeksam. Teised eksamiained valitakse matemaatika, võõrkeelte (inglise, saksa, vene, prantsuse keel), füüsika, keemia, bioloogia, geograafia, ajaloo, ühiskonnaõpetuse hulgast.

Gümnaasiumi lõpetajatele väljastatakse gümnaasiumi lõputunnistus ja riigeksamitunnistus. Riigeksamitunnistuse väljastab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, lõputunnistuse kool, kus õpilane õppis. Riigeksamitunnistus kehtib ainult koos gümnaasiumi lõputunnistusega ja vastupidi.

Riigeksamid

Riigeksameid korraldatakse Eestis alates 1996/1997 õppeaastast. Riigeksamite korraldamine võimaldab:

- hinnata eksamiainete riiklikus õppekavas määratletud õpitulemuste saavutust;
- saada õpilastel objektiivsema ettekujutuse oma õpitulemustest ja koolil ennast hinnata;
- saada kooli omanikul, Haridus- ja Teadusministeeriumil, lastevanematel ja teistel tagasisidet õppimise ning õpetamise tulemuslikkusest;
- ühitada gümnaasiumi lõpueksamid kutseõppeasutuse, rakenduskõrgkooli ja ülikooli sisseastumiseksamitega.

Lisaks gümnaasiumilõpetajatele võivad riigeksameid sooritada:

- põhihariduse baasil kutseõppeasutuses lõpukursustel õppivad õpilased;
- gümnaasiumide õpilased, kes pole 12. klassis, kuid kellel on eksamiaine gümnaasiumiastme kohustuslik kursus läbitud;
- kutseõppeasutuste õpilased, kes ei ole lõpukursusel, kuid kellel on eksamiaine läbitud;
- varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikud, kes ei ole antud õppeaines riigeksamit sooritanud;
- varasema aasta riigeksamitulemust parandada soovivatel isikutel;
- välisriigis Eesti keskharidusele vastava haridustaseme omandanud isikud.

Riigeksamid toimuvad üks kord aastas kevaditi kindlaks määratud kuupäevadel. Riigeksamid on üldjuhul kirjalikud. Tööd koostab vastava aine spetsialistidest koosnev töörühm, õpilaste töid hindavad üleriigilised hindamiskomisjonid. Riigeksamite läbiviimise korra kehtestab Haridus- ja Teadusministeerium. Riigeksamite läbiviimist ja hindamist korraldab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

Riigieksamitööde hindamiskomisjonid hindavad kodeeritud riigieksamitööid sajaballisüsteemis. Gümnaasiumi lõpetamiseks on alates 20 hindepallist riigieksamitulemus positiivne. Kui riigieksamitulemus on alla 20 palli, ei ole riigieksam sooritatud. Gümnaasiumiõpilane, kes sooritas riigieksami mitterahuldavalt, saab sooritada eksami samas õppeaines uuesti järgmisel kevadel. Kutseõppeasutuse õpilastele ja gümnaasiumi varem lõpetanutele soorituspiiri kehtestatud ei ole. Õpilasel on õigus oma riigieksamitulemus vaidlustada, esitades selleks apellatsiooni Haridus- ja Teadusministeeriumile.

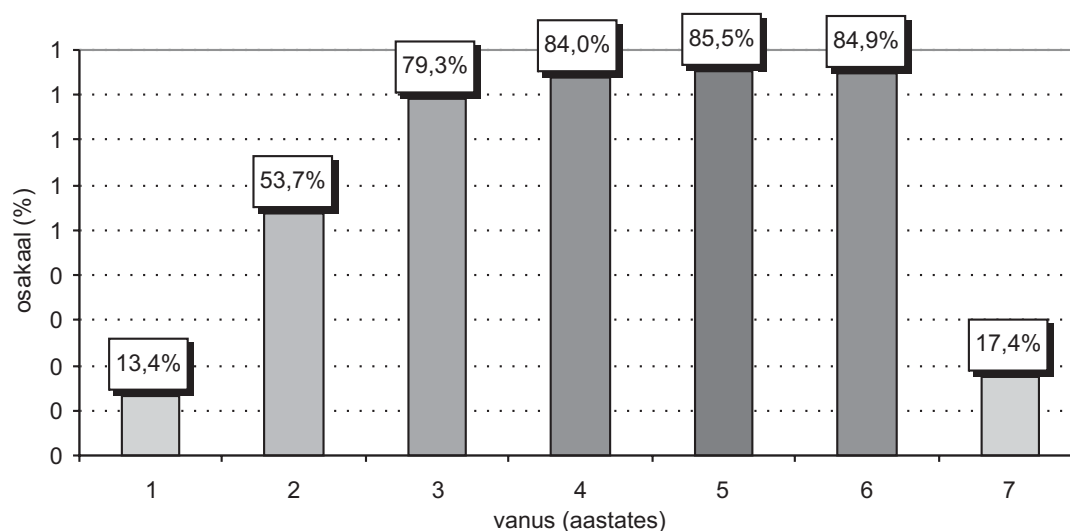
1.1.4 Üldharidus arvudes

Alusharidus

2003/2004 õppeaastal tegutses Eestis:

- 8 lastesõime
- 521 lasteaeda,
- 6 erilasteaeda,
- 62 lasteaed-alkkooli.

Eestis käib koolieelses lasteasutuses valdav enamus vastavas eas lastest. 2003/2004 õppeaastal aastal käis 3-6aastastest lastest lasteaiaas 83% (joonis 1).

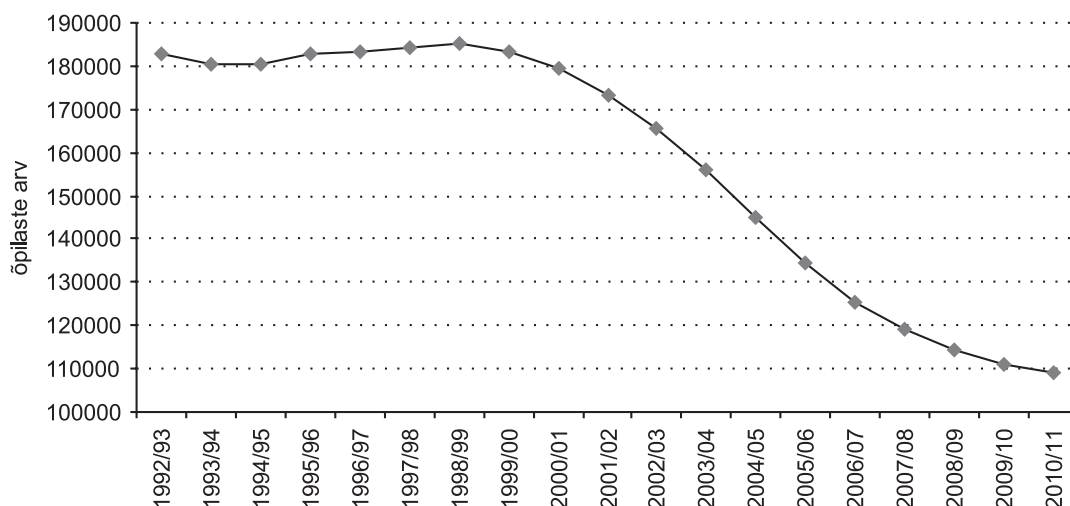
Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 1. Koolieelses lasteasutuses käivate laste osakaal (%) kõigist vastavas vanuses lastest, 2003/2004 õppeaasta.

Põhi ja üldkeskharidus

Õpilaste arvu vähenemine

Lähiaastate olulisimaks Eesti haridussüsteemi mõjutavaks teguriks on laste sündimuse langusest tulenev õpilaste arvu vähenemine kõigil haridustasemetel. Esimesena avaldub sündimuse languse mõju põhihariduses. Joonisel 2 on esitatud põhikooli õpilaste arvu muutus alates 1992/1993 õppeaastast kuni 2002/2003 õppeaastani ning õpilaste arvu prognoos kuni 2010/2011 õppeaastani. Järgmise viie aasta jooksul langeb õpilaste arv põhihariduses pidevalt, jõudes 2010/2011 õppeaastaks 110 tuhande õpilaseeni. Võrreldes 1998/1999 õppeaastaga õpib 2010/2011 õppeaastal Eesti põhikoolides ligikaudu 76 tuhat õpilast vähem.

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2003

Joonis 2. Õpilaste arv põhikoolis kuni 2002/2003 ja prognoos 2003/2004 kuni 2010/2011 õppeaastani.

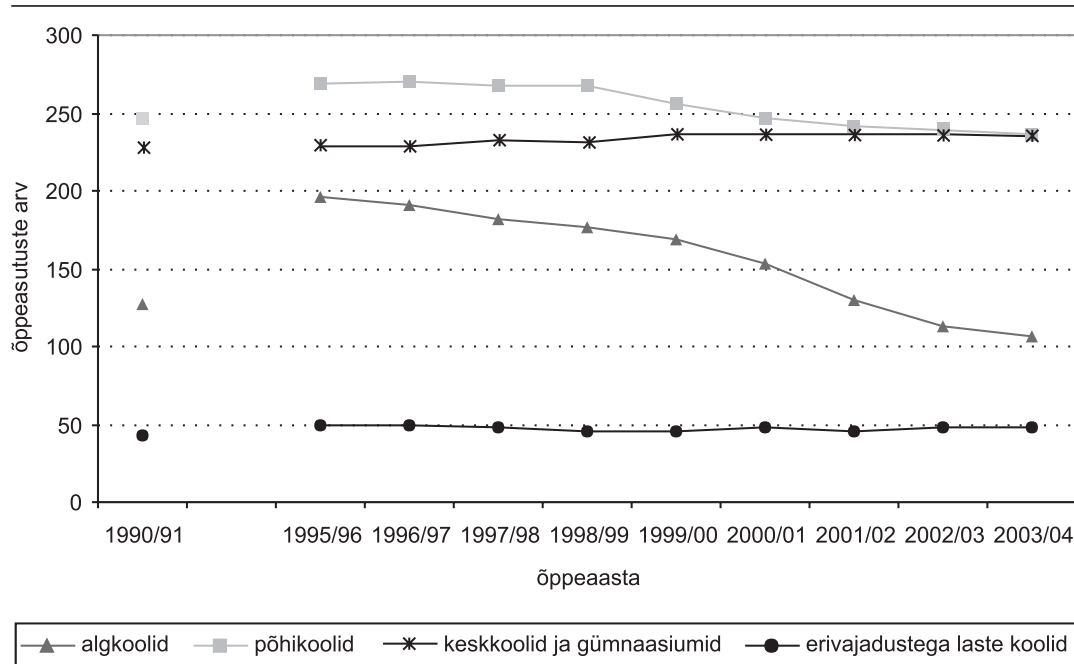
Üldhariduslikud õppeasutused

2003/2004 õppeaastal oli Eestis 625 üldhariduslikku õppeasutust:

- 106 algkooli,
- 236 põhikooli,
- 235 keskkooli ja gümnaasiumit,
- 48 erivajadustega laste kooli.

29 õppeasutust ehk 4,5% üldhariduskoolidest olid eraomandis.

Õpilaste arvu vähenemine avaldab paratamatult mõju kogu koolivõrgule. Siiani on õpilaste arvu langus kõige enam mõjutanud algkoolide arvu, kui 1995/1996 õppeaastal oli Eestis 196 algkooli, siis 2003/2004 õppeaastaks oli nende arv vähenenud 106ni (joonis 3). Viimastel aastatel on mõnevõrra langenud ka põhikoolide arv. Gümnaasiumide tasemele jõuab sündide languse mõju mõne aasta pärast kui üldkeskhariduse on omandanud laulva revolutsiooni põlvkonna lapsed ning iga aastaga jõuab gümnaasiumiikka vähem lapsi.

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 3. Üldhariduslikud õppeasutused, 1990/1991 – 2003/2004 õppeaasta.

Põhiharidusest väljalangemine

Kuigi Eestis on põhihariduse omandamine kohustuslik, ei jõua kõik põhikoolis õppijad lõputunnistuseni. Põhikoolist väljalangejate arv on viimastel aastatel olnud tuhande ringis, mis tähendab, et ligikaudu 0,5-0,7% põhikooli õppuritest on õpilaste nimekirjadest kustutatud. Väljalangejatest moodustavad enamuse poisid, nende osakaal kõigist põhihariduse katkestajatest on viimastel õppeaastatel püsinud 74% piires. Põhiharidusest väljalangenud poiste osakaal kõigist põhihariduse tasemel õppivatest poistest oli 2003/2004 õppeaastal 1%, tüdrukutest katkestas põhikoolis õpingud 0,4%.

Tasub siiski teada, et katkestajate arv ei sisalda endas ainult õppimisest loobunuid, vaid ka sumud, haiguse tõttu kooli pooleli jätanud, välismaale suundunud, kinnipidamis-asutusse sattunud jm. põhjustel põhikoolist lahkunud õpilasi.

Tabel 1. Põhikooli katkestajad, 1998/1999 – 2002/2003 õppeaasta.

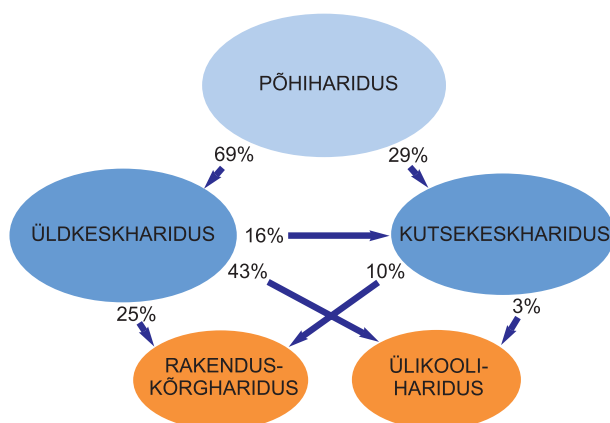
	Õppeaasta				
	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
põhikooli katkestajate arv	899	998	1025	907	1145
osakaal (%) õpilastest	0.48%	0.54%	0.57%	0.52%	0.69%

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium, 2005

Haridustee jätkamine peale põhiharidust

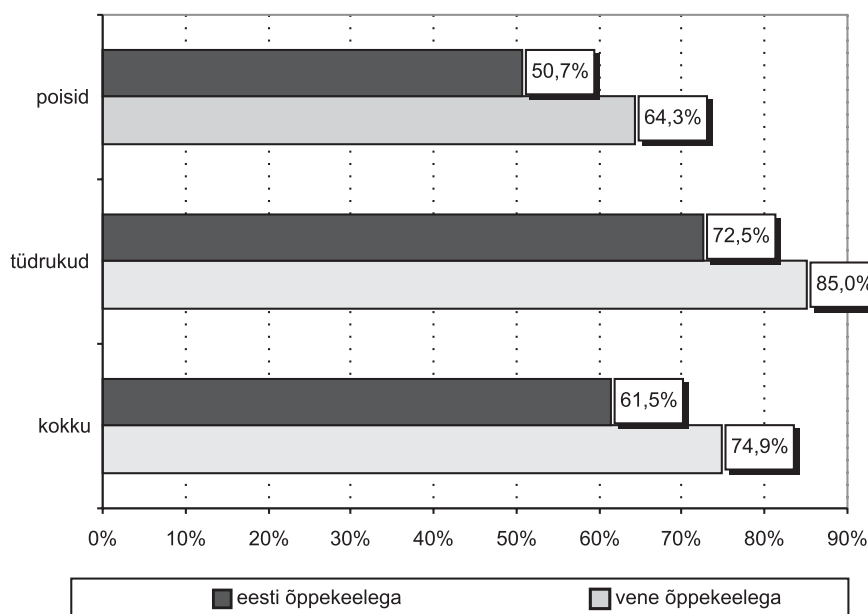
Põhihariduse omandanud noorel on võimalik jätkata oma haridusteed keskhariduse tasemel, valides üld- või kutsekeskhariduse suuna. Viimastel aastatel on valdav enamus põhikooli lõpetajatest valinud edasiõppimiseks üldkeskharidust pakkuvad õppeasutused. 2004/2005 õppeaastal jätkas 68,5% põhihariduse omandanutest õpinguid keskkoolis või gümnaasiumis ja 28,9% otsustas õpinguid jätkata kutsehariduses. Noorte edasiõppimisvalikuid 2004/2005 õppeaastal kirjeldab joonis 4.

Kõik noored ei ole siiski ühtmoodi gümnaasiumiharidusele orienteeritud. 2002/2003 õppeaasta andmetel oli enam üldkeskhariduses jätkajaid tütarlaste ja eesti õppekeelega noorte seas (joonis 5). Vene õppekeelega noormeestest jätkas oma õpinguid keskkoolis või gümnaasiumis napilt üle poole.

Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Statistikaamet, 2005

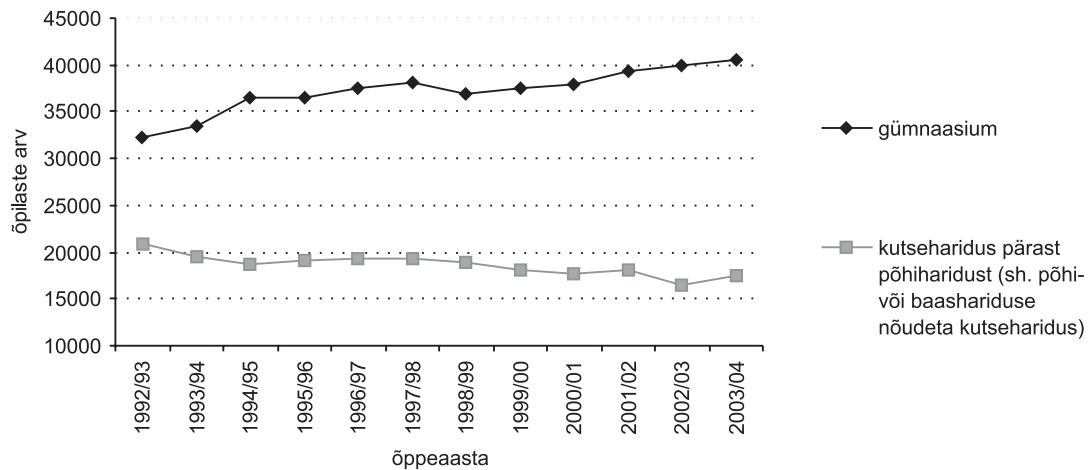
Joonis 4. Noorte liikumine Eesti haridussüsteemis 2004/2005 õppeaasta alguseks.

Allikas: Statistikaamet, 2004

Joonis 5. Üldkeskhariduses jätkajate osakaal (%) põhihariduse omandanutest soo ja õppekeele järgi, 2002/2003 õppeaasta.

Viimasel kümnendil on üldkeskharidus põhikooli lõpetajate seas olnud alati populaarsem valik edasiõppimiseks kui kutsekeskharidus. Alates 1992/1993 õppeaastast on üldkeskhariduse tasemel õppivate õpilaste arv pidevalt kasvanud, samal ajal põhihariduse baasil kutsehariduses on õppijate arv langenud. Võrreldes 1992/1993 õppeaastaga on õpilaste arv üldkeskhariduse tasemel suurenenud 2003/2004 õppeaastaks enam kui 8 tuhande õpilase võrra, samal ajaperioodil on põhihariduse baasil kutseharidust omandajate üldarv vähenenud 3,5 tuhande võrra (joonis 6).

Allikas: Hariduse ja Tööhõive seirekeskus, 2004

Joonis 6. Õpilaste arv gümnaasiumis ja põhihariduse baasil kutsehariduses (sh. põhi- või baashariduse nõudeta kutseharidus), 1992/1993 – 2003/2004 õppeaasta.

1.2 KUTSEHARIDUS

Kutseharidus on teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks (*EV haridusseadus § 12*). Eesti kutseharidussüsteemi **eesmärgiks** on tagada noorte sotsiaalne ja kutsealane valmisolek tööelu alustamiseks ning ette valmistada tööjõudu, kes on konkurentsivõimeline nii Eesti kui ka rahvusvahelisel tööturul.

Kutseharidust on Eestis võimalik omandada:

- keskhariduse tasemel – kutsekeskharidus põhihariduse ja üldkeskhariduse baasil;
- kõrghariduse tasemel – rakenduskõrgharidus.

1.2.1 Kutsekeskharidus

Kutsekeskharidus omandatakse kutseõppeasutustes. Õpe toimub kutseharidusstandardi ja kutse- või eriala riikliku õppekava alusel koostatud kooli õppekava järgi. Kutseõppe **eesmärk** on anda õppijale kutse- ja erialane ettevalmistus, mis loob eeldused edukaks töötamiseks ja toimetulekukuks muutuv alusturul valitud õppevaldkonnas ning valmisoleku elukestvaks õppeks.

Kutseharidusstandard on Vabariigi Valitsuse kehtestatud ühtsete nõuete kogum põhi- ja keskkhariduse tasemel toimuvale kutse- ja erialasele õppele, mis määrab kindlaks õppevaldkonnad, -suunad ja õppekavade rühmad, õppe eesmärgid, ülesanded ja kogumahu, õppekavadele esitatavad nõuded ning koolidele pedagoogide kohta esitatavad üldnõuded.

Kutse- või erialade riiklikud õppekavad määravad kindlaks kutse- ja erialase õppe eesmärgid ja ülesanded, õpingute alustamise ja lõpetamise nõuded, õppekava moodulid ja nende mahu koos lühikirjeldustega, moodulite valiku võimalused ja tingimused ning spetsialiseerumisvõimalused. Kutse- või erialade riiklikud õppekavad kehtestab haridus- ja teadusminister, lähtudes kutsenõukogude kinnitatud kutsestandardist ja kutseharidusstandardist.

Kutseõppeasutusel peab olema õppekava iga kutse- või eriala kohta, mida koolis on võimalik omandada.

Kutsekeskharidus põhihariduse baasil

Põhikooli baasil kutsekeskhariduse õppekava alusel õppima asumiseks on vajalik põhikooli lõputunnistus.

Põhihariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava eesmärk on ette valmistada tööleasumiseks või õpingute jätkamiseks rakenduskõrghariduse tasemel. Õppekava läbimine peab õppijale tagama teadmised, oskused, vilumused ja hoiakud iseseisva kvalifitseeritud oskustöö tegemiseks, mis eeldab laiemaid üldhariduslikke teadmisi, ning omandatu kasutamist nii suurtootmise kui ka väikeettevõtluse tingimustes.

Koolituse kestus on vähemalt 3 aastat ehk 120 õppenädalat, kus kutse- eri- ja ametialase õpetuse maht on vähemalt 50% õppekava üldmahust. Üldhariduslikke õppeaineid peab olema vähemalt 50 õppenädala ulatuses, millest 32 õppenädalat sisaldavad kohustuslikke õppeaineid kõikide kutse- eri- ja ametialade õpetamiseks. Ülejäänud 18 õppenädalat sisaldavad kohustuslikke õppeaineid, mis tulenevad õpitava kutse-, eri- ja ametiala eripärast ja neid peab õpetama integreeritult kutsealaste õppeainetega.

Kutsekeskharidus üldkeskhariduse baasil

Üldkeskhariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava alusel õppima asumiseks on vajalik gümnaasiumi lõputunnistus ja riigieksamitunnistus. Üldkeskhariduse baasil kutsekeskhariduse riikliku õppekava eesmärk on ette valmistada keeruka oskustöö tegijaid, teenindajaid ja ametnikke. Õppekava läbimine peab õppijale tagama teadmised, oskused, vilumused ja hoiakud iseseisva, keeruka oskustöö tegemiseks, mis eeldab üldkeskharidust ning vanuselist küpsust.

Koolituse kestus on 1–2,5 aastat ehk 40–100 õppenädalat, kus kutse-, eri- ja ametialase õpetuse maht on vähemalt 85% ja üldhariduslike ainete maht on vähemalt 6 õppenädalat õppekava üldmahust.

Mõnes valdkonnas on teatud kutse-, eri- või ametialal võimalik kutsekeskharidust omandada ainult üldkeskhariduse baasil, kuna sisseastujatelt eeldatakse vanuselist küpsust.

Kutsealane eelkoolitus

Põhiharidust või üldkeskharidust omandavatel õpilastel on võimalik põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga ettenähtud valikainete raames ja kutsealase eelkoolituse õppekava järgi omandada kutseõppeasutustes kutsealast eelkoolitust. Kutsealast eelkoolitust võimaldatakse ka nendele põhiharidust omandavatele õpilastele, kes on väljunud koolikohustuse eest ja omandavad põhiharidust õhtuses või kaugõppe vormis.

Kutsealase eelkoolituse läbimise kohta väljastab kool õpilasele tõendi, mille alusel tehakse kanne õpilase põhikooli või gümnaasiumi lõputunnistusele.

Õpipoisikoolitus

Õpipoisikoolitus on Eestis uudne kutsehariduse õppevorm, mis on sobiv noortele, kellel on soov kutset omandada läbi praktika ettevõttes, mille juurde kuulub väikese-mahuline teooriaõpe kutseõppeasutuses. Sihtgruppideks on nii põhihariduseta kui põhi- ja üldkeskharidusega, kuid kutseoskusteta noored.

Õppetööst 70% moodustab praktiline töötamine ettevõttes otsese juhendaja käe all, kusjuures ühe meistri juhendamisel õpib 2-4 õpipoissi. 30% õppekavast moodustab teoreetiliste teadmiste omandamine kutseõppeasutuses. Praktilise töö perioodid ettevõttes ja teooriaõpe koolis toimuvad vaheldumisi, nii et koolis õpitud teoreetilisi teadmisi oleks võimalik praktikas koheselt harjutada. Õppetöö jooksul tehakse erinevaid teste ja eksameid omandatud praktiliste oskuste ja teoreetiliste teadmiste testimiseks. Õppekava läbimise järel suunatakse õppur kutse kvalifikatsioonieksamile, mille eduka sooritamise korral saab õppur kutsetunnistuse.

Õpipoiss on kutseõppeasutuse nimekirjas ja talle laienevad kõik tavaõppurile kehtivad õigused ja kohustused. Lisaks sõlmitakse õpipoisi ja praktikaettevõtte vahel tööleping, mis sätestab ettevõtte ja õpipoisi õigused ja kohustused (ka töö tasustamise kohustus). Loomulikult kaasneb sellega õpipoisi vastutus suhtuda oma töösse hoole ja kohusetundega, täita töösisekorraeeskirju ja ohutusnõudeid, olla õigel ajal tööl ja anda endast parim, et töö korralikult tehtud saaks. Tublimatele õpipoistele on see samas võimalus näidata ennast ettevõttele kui tugevat ja teotahtelist töötajat ning sobivusel on tal võimalik pärast õppetöö lõppu leida tööd samas ettevõttes.

Õpipoisikoolitus on Eestis siiani toimunud pilootprojektide raames, EL Phare 2002 programmi kaudu rahastatavas õpipoisikoolituse pilootprojektis osales 2004-2005 õppeaastal 7 kutseõppeasutust üle Eesti.

Vastuvõtt

Kutseõppeasutusse saavad õppima asuda isikud, kellel on eelnevalt omandatud põhi- või keskharidus. Õppima asumiseks peab kandidaat sooritama vajalikud eksamid, katsed või testid. Kooli vastu võetud õpilaskandidaat peab kinnitama kooli määratud tähtjaks kirjalikult oma kooli õppima asumise. Kui vastuvõetud õpilaskandidaat on alaealine, lisatakse kinnitusele vanema või eestkostja kirjalik nõusolek. Kahe nädala

jooksul pärast õppetöö algust mõjuva põhjuseta õppetööle mitte asunud esimese aasta õpilane kustutatakse õpilaste nimekirjast. Vabanenud kohale võib asuda järgmine õpilaskandidaat samal aastal kandideerinute pingereast.

Õppevormid

Kutsekeskharidus põhihariduse baasil: päevane, kaug- ja õhtune õpe

Põhihariduse baasil toimuva kutsekeskhariduse õppekava järgi võib toimuda õpe päevase, õhtuse ja kaugõppe vormis.

Kutsekeskharidus üldkeskhariduse baasil: täis- ja osakoormusega õpe

Keskhariduse baasil läbiviidava kutsekeskhariduse õppekava järgi võib toimuda täis- ja osakoormusega õpe.

Täiskoormusega õppes täidab õpilane iga õppeaasta lõpuks õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahust kumulatiivselt vähemalt 75 protsenti. Osakoormusega õppes täidab õpilane iga õppeaasta lõpuks õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahust kumulatiivselt vähem kui 75 protsenti. Kooli direktor võib kehtestada osakoormusega õppes õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahu alampiiri.

Õpilane määrab kooli astudes oma täis- ja osakoormusega õppimise esimesel õppeaastal, välja arvatud, kui õppekaval saab toimuda ainult täiskoormusega õpe. Järgmistel õppeaastatel arvestab kool õpilase täis- või osakoormusega õppimise määramisel, kuidas on õpilane iga õppeaasta lõpuks täitnud õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahu.

Praktika

Töökeskkonnas toimuv praktika on erialaste/kutsealaste oskuste ja vilumuste omandamine ning töökogemuse saamine tulevase kutsetegevusega seotud töökeskkonnas.

Kutseõppeasutuse õppuri praktikat töökeskkonnas reguleerib Kutseõppeasutuse seadus (KÕS) ja Haridus- ja teadusministri 18. mai 2005. a määrus nr 16 Kutseõppeasutuses peetavate õppetegevuse alaste kohustuslike dokumentide loetelu, nende vormid ja täitmise nõuded. Praktika on kõigi kutsehariduse tasemel õpetatavate kutseala valdkondade õppekava kohustuslik osa. Praktiline töö moodustab 50% õppekavas määratud kutseõppe mahust, praktika moodustab praktilise töö mahust vähemalt 50%.

Praktika korralduse alused, sealhulgas praktikale suunamine, praktikaleping, õppija praktikadokumendid, praktika tulemused ja nende hindamine määratakse kooli õppekorralduseeskirjaga.

Paljud kutseõppeasutused otsivad võimalusi, et saata õppureid ka välisriiki tööpraktikale. Enamlevinud vormideks selles osas on koostöö teiste riikide sõpruskoolidega ja Euroopa Liidu kutseharidusalaselt koostööprogrammilt Leonardo da Vinci praktikaprojektideks toetuse taotlemine. Välisriigis läbiviidav praktika peab moodustama praktikandi erialase koolituse integreeritud osa või toetama tema integratsiooni/reintegratsiooni tööturule.

Õppeasutuse või eriala vahetamine

Õpilasel on õigus ühes kutseõppeasutuses alustatud õpinguid jätkata vabade kohtade olemasolul teises kutseõppeasutuses samal kutse-, eri- ja ametialal. Üleminekul teisele kutse-, eri- ja ametialale peab õpilane sooritama kõik selles õppekavas ettenähtud eksamid ja arvestused, mida eelmise kutseõppeasutuse õppekava ei sisaldanud.

Põhihariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava mittelõpetanud õpilasel on keskhariduse omandamiseks õigus jätkata õpinguid gümnaasiumis.

Kvalifikatsioonid

Kutseõppeasutus loetakse lõpetatuks, kui õpilane on täitnud õppekava täies mahus, saanud selle kinnituseks vastavad hinded kontrolltööde, arvestuste jms kohta ning sooritanud kõik õppekavaga ette nähtud eksamid, praktika ja lõputöö.

Põhihariduse baasil kutsekeskharidust omandavate muu õppekeelega koolide või õppegruppide lõpetajad sooritavad kooli lõpetamiseks ka eesti keele üldharidusliku riigieksami. Eksamite arvu ja valdkonnad määrab kooliõppekava. Eksamid on olenevalt kutse-, eri- ja ametialast suulised, kirjalikud, praktilised või kõigi mainitud vormide kombinatsioonid.

Üldhariduslike riigieksamite sooritamine on kutseõppeasutuse lõpetajatele vaba- tahtlik ning need toimuvad gümnaasiumi lõpetajatega samadel alustel. Õpingute jätkamiseks ülikooli bakalaureuseõppes või rakenduskõrgkooli rakenduskõrgharidusõppes on nende sooritamine vajalik. Riigieksamid (sh üldhariduslikud riigieksamid) ei asenda koolieksameid ja vastupidi.

Kutseõppeasutuse lõputunnistus ei tõenda kvalifikatsiooni, vaid seda, et õpilane on lõpetanud teatud tasemel õppekava teatud õppeasutuses.

1998. aastal alustati Eesti töötajate kutsekvalifikatsioonisüsteemi loomist. Soovijatel on õigus teha valitud erialal kutsekvalifikatsioonieksam, mille sooritamisel omistatakse vastav kutsekvalifikatsioon. 2002. aastal sooritasid kutseõppeasutuse lõpetamisel kutsekvalifikatsioonieksami ka esimesed kutseõppeasutuste lõpetajad. Vt. Kutsestandardid ja kutsetunnistused (pt 2.1).

Kutsehariduse uued suunad

Haridus- ja Teadusministeeriumis on valminud kutseharidussüsteemi arengukava aastateks 2005-2008, koolivõrgu arengukava, uus kutseharidusstandard ning kutseõppeasutuse seaduse muudatusettepanekud, mille eesmärgiks on muuta kutseõpe senisest paindlikumaks ja eri sihtrühmade vajadusi enam arvestavaks.

Uued kutseõppe liigid on:

kutsealane eelkoolitus – põhikoolis ja gümnaasiumis kutsesuunitluse eesmärgil toimuv väikesemahuline kutse- või erialade tutvustus valikainetena.

kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis – kutseõppe õppekava alusel toimuv õpe, mida viib läbi kutseõppeasutus ning mille kaudu põhiharidust või üldkeskharidust omandavad õppijad saavad kutse-, eri- ja ametialased esmateadmised ja -oskused. Sisuliselt on tegu õppega, mida tähistati siiani mõistega "kutsealane eelkoolitus".

Kutseõpe koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta isikutele – õpingute alustamiseks puuduvad haridustasemega seotud piirangud;

kutseõpe põhihariduse baasil – puudub siiani kohustuslik üldharidusõppe osa, kus õpingute alustamise eeltingimus on omandatud põhiharidus;

kutsekeskharidusõpe – sisaldab lisaks kutse-, eri- ja ametialasele ettevalmistusele ka üldharidusõpet, mis annab lõpetajale kutsekeskhariduse ja seega võimaluse jätkata õpinguid kõrghariduse tasemel, õpingute alustamise tingimuseks on omandatud põhiharidus;

kutseõpe keskkhariduse baasil – võimaldab kutse-, eri- ja ametialaste oskuste omandamist haridustaset tõstmata, õpingute alustamise eeltingimus on omandatud keskkharidus.

Seadusandlusesse tuuakse sisse lisaks koolipõhisele õppele ka töökohapõhise õppe ehk õpipoisiõppe mõiste.

1.2.2 Kutsekeskharidus arvudes

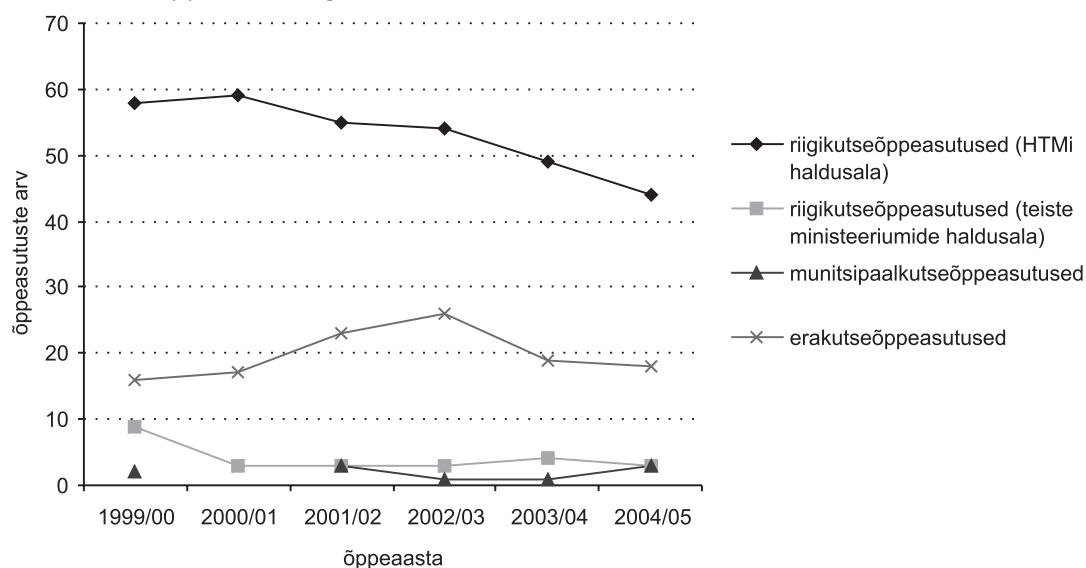
Õppeasutused

2004/2005 õppeaastal tegutses Eestis 68 kutseõppeasutust:

- 44 riigiomandis (Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusala),
- 3 riigiomandis (teiste ministeeriumide haldusala),
- 3 munitsipaalomandis,
- 18 eraomandis.

Rakenduskõrgharidust on võimalik omandada 10 kutseõppeasutuses.

Kutseõppeasutuste võrgu ümberkorraldamise tulemusena on kutseõppeasutuste arv vähenenud 85-lt õppeasutusele 1999/2000 õppeaastal 68-le 2004/2005 õppeaastal (joonis 7). Väiksemad või väheperspektiivikad kutseõppeasutused on suletud, liidetud suuremate õppeasutustega või ühendatud suurteks kutsehariduskeskusteks.

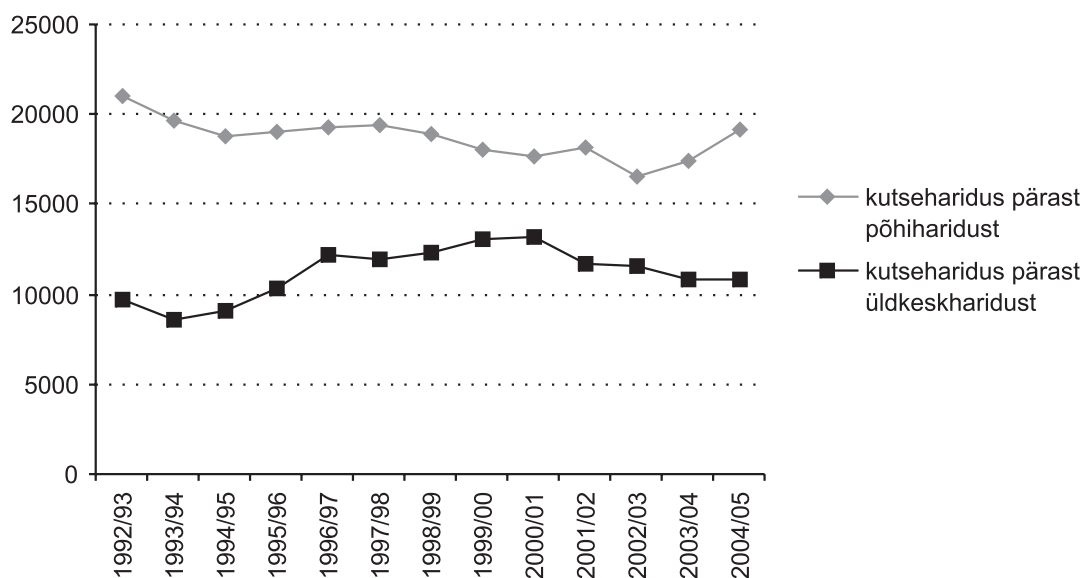
Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium, 2005

Joonis 7. Kutseõppeasutused omandivormi järgi, 1999/2000 – 2004/2005 õppeaasta.

Õpilased

2004/2005 õppeaastal õppis kutseõppeasutustes 29 915 õpilast kutsekeskhariduse tasemel, neist 18 886 õppis põhihariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava järgi ja 10 762 üldkeskhariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava järgi.

1990. aastatel langes järjepidevalt nende õpilaste arv, kes omandasid kutseharidust põhihariduse baasil, samal ajal kasvas üldkeskhariduse baasil kutsehariduse omandajate arv. Viimastel õppeaastatel on tendents olnud vastupidine, kasvamas on põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandajate arv ning vähenemas nende arv, kes omandavad kutsekeskharidust üldkeskhariduse baasil (joonis 8).

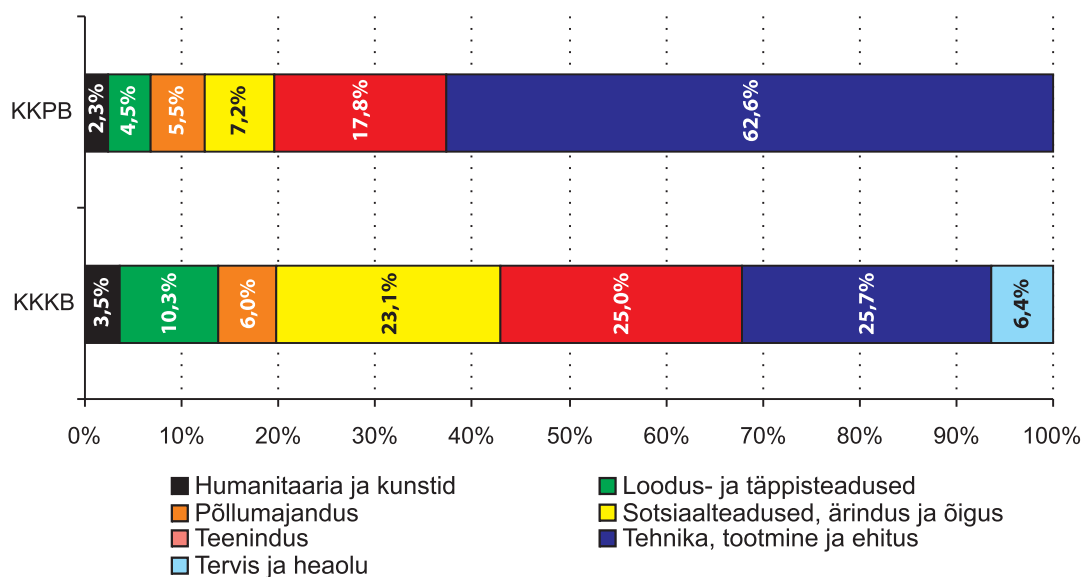
Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium, 2005

Joonis 8. Kutseharidust omandavad õpilased, 1992/1993 – 2004/2005 õppeaasta.

Kutsehariduses on tõsiseks probleemiks õpilaste suur väljalangevus. 2003/2004 õppeaastal katkestas oma õpinguid 22% üldkeskhariduse baasil kutsekeskhariduse õppekavadel õppijaist ja 15% põhihariduse baasil kutsekeskhariduse õppekavadel õppijaist.

Õppevaldkonnad

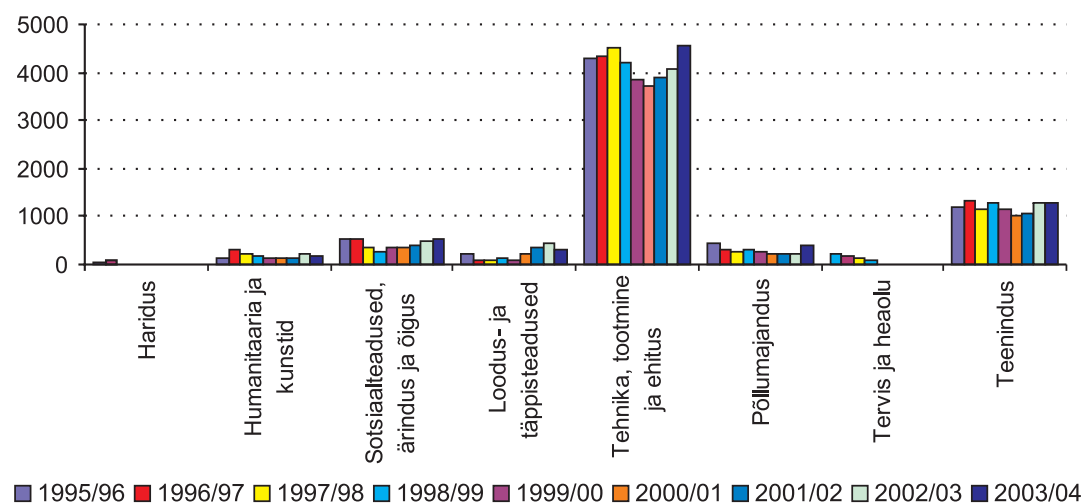
Koolitusvaldkondade struktuur on kutsekeskhariduses kahe õppetase vahel selgelt erinev (joonis 9). Põhihariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava järgi vastu võetud üliõpilastest asus 2003/2004 õppeaastal 62,6% õppima tehnika, tootmise ja ehitusega seotud erialasid ja 17,8% teenindusega seotud erialasid, teiste õppevaldkondade osakaal oli märgatavalt väiksem. Üldkeskhariduse baasil kutsekeskharidust omandama asujatest asus 25,7% õppima tehnika, tootmise ja ehitusega seotud erialasid, 25% alustas õpinguid teenindusega seotud valdkondades ja 23,1% sotsiaalteaduste, ärimise ja õigusega seotud erialadel.

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2004

Joonis 9. Vastuvõetud õpilased põhihariduse baasil kutsekeskhariduse (KKPB) ja üldkeskhariduse baasil kutsekeskhariduse (KKKB) õppekavadel koolitusvaldkondade lõikes (%), 2003/2004 õppeaasta.

Õppevaldkondade struktuur on põhihariduse järgses kutsehariduses püsinud alates 1995/1996 õppeaastast võrdlemisi stabiilsena (joonis 10). Vahepeal langenud õpilaste vastuvõtt tootmise, tehnika ja ehituse õppevaldkonnas on taas kasvanud, samuti on kasvanud vastuvõtt loodus- ja täppisteaduste õppevaldkonnas. Alates 1998/99 õppeaastast ei ole põhihariduse baasil enam vastuvõttu hariduse ja 1999/2000 õppeaastast tervise ja heaolu õppevaldkonnas.

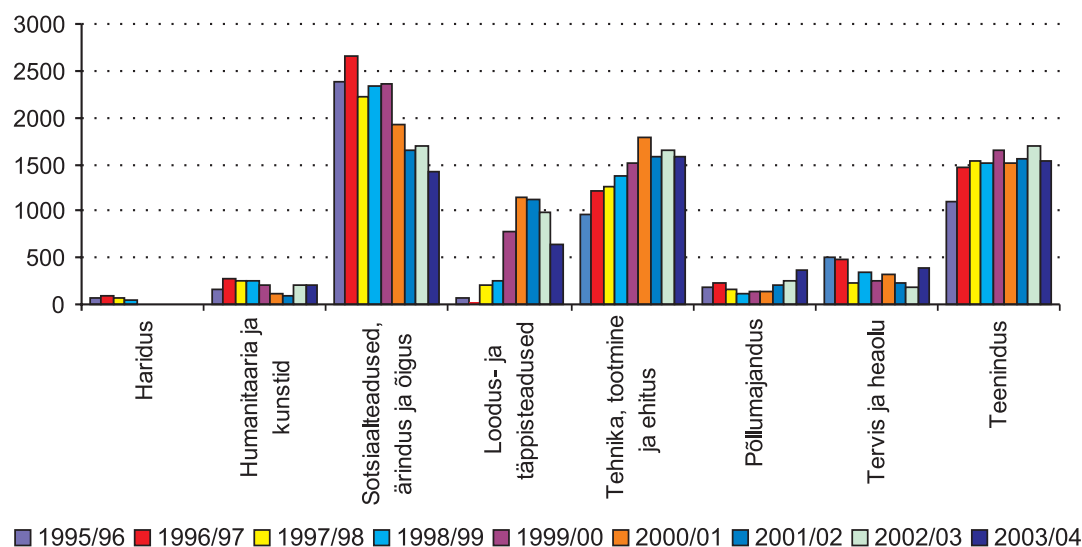

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2004

Joonis 10. Vastuvõetud õpilased põhihariduse järgsetele kutsehariduse õppekavadele koolitusvaldkondade lõikes, 1995/1996 - 2003/2004 õppeaasta.

Üldkeskhariduse järgsetele kutsehariduse õppekavadele on alates 1995/1996 õppeaastast vastuvõtt oluliselt vähenenud sotsiaalteaduste, ärimine ja õiguse valdkonnas (joonis 11). Vastuvõtt on kasvanud tootmise, tehnika ja ehituse õppevaldkonnas

ning loodus- ja täppisteaduste õppevaldkonnas. Alates 1999/2000 õppeaastast ei ole vastuvõttu üldkeskhariduse järgsetele kutsehariduse õppekavadele hariduse õppevaldkonnas.

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2004

Joonis 11. Vastuvõetud õpilased üldkeskhariduse järgsetel kutsehariduse õppekavadel koolitusvaldkondade lõikes, 1995/1996 - 2003/2004 õppeaasta.

Populaarsemad erialad

2004. aastal olid populaarsemateks erialadeks kutseõppeasutustes:

- põhihariduse baasil – üldehitus, infotehnoloogia-arvutitehnika, aga ka autode remont ja tehniline teenindus, mehhatroonika, kokandus;
- keskhariduse baasil – ärikorraldus, juuksuritöö, turismikorraldus ning raamatu-pidamine.

Kutsealane eelkoolitus

2004/2005 õppeaastal võimaldasid kutseõppeasutused kutsealast eelkoolitust järgmistel erialadel: merelaevandus ja kalapüük, üldehitus, müügiassistents, sekretäritöö, hoteliteenindaja, kokandus, müügiesindaja, turismikorraldus, laomajandus, metallide töötlus, puidutöötlus, autode ja masinate remont jne.

Haridus- ja Teadusministeerium on rahastanud kutsealast eelkoolitust:

- 2003/2004 õppeaastal 381 õpilasele, neist 175 olid keskkooli või gümnaasiumi ja 45 põhikooli õpilased ning 161 põhikoolieast väljasolevad põhihariduseta õpilased;
- 2004/2005 õppeaastal 735 õpilasele, neist 519 olid keskkooli või gümnaasiumi ja 60 põhikooli õpilased ning 156 põhikoolieast väljasolevad põhihariduseta õpilased.

Rakenduskõrgharidus vt pt 1.3.2 ja 1.3.3

1.3 KÕRGHARIDUS

Eesti on võimalik kõrgharidust omanda ülikoolides, rakenduskõrgkoolides ja alates 1995. aastast ka kutseõppeasutuses. Kõrgharidust pakuvad asutused võivad olla avalik-õiguslikud, riigi, kohaliku omavalituse või eraomandis.

Kõrghariduse üldnõuded määratakse kõrgharidusstandardiga, mis on kõrghariduse omandamist võimaldavate õppeasutuste koolituslubade väljaandmise ja nende õppekavade akrediteerimise üks alusdokumente. Kõrgharidusstandard kehtib kõrgharidustasemel toimuva õppe kõikidele astmetele ja õppevormidele, olenemata õppeasutuse õiguslikust seisundist.

1.3.1 Kõrgharidus ülikoolis

Ülikool on teadus-, arendus-, õppe- ja kultuuriasutus, kus toimub bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõpe mitmel õppesuunal. Ülikoolis võib toimuda bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekavadel põhinev õpe ja ülikooli struktuuri kuuluvas õppeasutuses rakenduskõrgharidusõpe.

Ülikooli eesmärk on edendada teadusi, akadeemilisi tavasid, luua ja arendada integreeritud õppe- ja teadustegevusel põhinevaid võimalusi kõrgharidusstandardile vastava ajakohase kõrghariduse omandamiseks, korraldada täiendõpet ning osutada ühiskonnale vajalikke õppe- ja teadustegevusel põhinevaid teenuseid.

1.3.2 Rakenduskõrgharidusõpe

Vastavalt kõrgharidusstandardile on rakenduskõrgharidust võimalik omandada rakenduskõrgkoolis, ülikooli struktuuri kuuluvas õppeasutuses või keskhariduse baasil tegutsedas kutseõppeasutuses. Lisaks võib rakenduskõrgkoolis toimuda magistriõpe ja õpe keskhariduse baasil läbiviidava kutsekeskhariduse õppekava järgi, kuid vähemalt kaks kolmandikku kooli õpilastest ja üliõpilastest peavad õppima rakenduskõrgharidusõppe õppekavade järgi.

Rakenduskõrgharidusõppe **eesmärk** on kindlal kutsealal töötamiseks või magistriõppes edasiõppimiseks vajalike pädevuste omandamine

Valdav enamus Eesti riiklikest rakenduskõrgkoolidest kuulub Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalasse, kuid Sisekaitseakadeemia on Siseministeeriumi haldusalas ja Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused on kaitseväe struktuuriüksuseks.

Riiklik koolitustellimus

Igal aastal koostab Haridus- ja Teadusministeerium kõrghariduse riikliku koolitustellimuse lähtudes prognoositavast kõrgharidusega spetsialistide vajadusest tööturul, ministeeriumide, omavalitsusüksuste liitude, registreeritud kutse- ja erialaliitude ning ülikoolide ettepanekutest, samuti riiklikuks koolitustellimuseks niigieelarves ette nähtud vahenditest.

Riikliku koolitustellimuse kohtadel õppivatelt üliõpilastelt ei või nõuda õppemaksu.

Vastuvõtt

Ülikooli või rakenduskõrgkooli on õigus kandideerida kõigil keskkharidusega või sellele vastava välisriigi kvalifikatsiooniga isikutel. Õppeasutuse vastuvõtutingimused kehtestab iga õppeasutuse nõukogu, mistõttu need võivad õppeasutuste vahel oluliselt erineda. Reeglina arvestatakse sisseastuja riigieksamite tulemusi, osadel erialadel on nõutav eraldi sisseastumiseksamite või -katsete läbimine. Olenevalt õppeasutusest ja õppetasemest saab üliõpilaskandidaat esitada avalduse ühele või mitmele õppekavale.

Viimastel aastatel on mitmed ülikoolid asunud rakendama nn. lävendipõhist vastuvõttu.

Lävend on minimaalne riigieksamite ja sisseastumiskatsete tulemuste summa, mis on vajalik õppeasutusse astumiseks. Ülikooli võetakse vastu kõik kandidaadid, kelle riigieksamite ning sisseastumiseksamite punktisumma on võrdne või ületab vastavat lävendit.

Õppetöö korraldus

Kõrgharidusõppe alusdokumendiks on õppekava, mis määrab kindlaks läbiviidava õppe eesmärgid, õppe nominaalkestuse ja mahu, õppe alustamise tingimused, õppeainete loetelu, mahu, lühikirjeldused ning valikuvõimalused ja -tingimused, spetsialiseerumisvõimalused ja õppe lõpetamise tingimused. Õpe võib toimuda auditoorse töö, praktilise töö ja iseseisva töö vormis, kusjuures auditoorse töö maht ei tohi moodustada õppeaine mahust üle 50 protsendi.

Õppekavas määratud õppe mahtu arvestatakse ainepunktides. Üks **ainepunkt** vastab 40 tunnile ehk ühele õppenädalale üliõpilase poolt õppeks kulutatud tööle. Õppeaasta maht on 40 ainepunkti. Euroopa ainepunktide ülekande süsteemi rakendamisel on ühe õppeaasta maht 60 ainepunkti.

Õppekava täitmisel võib rakenduskõrgkool rakenduskõrgharidus- ja magistriõppes kuni 50 protsendi ulatuses arvestada isiku eelnevaid õpitulemusi ja erialast töökogemust. Üliõpilase eelnevaid õpitulemusi ja erialast töökogemust tervise õppesuunal või eelnevaid õpitulemusi samas rakenduskõrgkoolis võib õppeasutus arvestada enam kui 50 protsendi ulatuses rakenduskõrgkooli nõukogu kehtestatud ulatuses ja korras.

Kõrgkooli õppuri praktikat töökeskkonnas reguleerivad Kõrgharidusstandard ja iga konkreetse kõrgkooli sisesed vastavasisulised juhendid, õppekorralduseeskiri jms.

Praktika maht ainepunktides on määratud õppekavaga ega ole seejuures kohustuslik komponent kõigi erialade puhul. Tavapäraselt tööpraktikat ettevõtluse keskkonnas ei näe ette teadusele orienteeritud õppekavad, nagu näiteks filosoofia eriala, keeleõppe õppekavad jms.

Praktika

Kõrgkooli õppuri praktikat töökeskkonnas reguleerivad *Kõrgharidusstandard* ja iga konkreetse kõrgkooli sisesed vastavasisulised juhendid, õppekorralduseeskiri jms.

Praktika maht ainepunktides on määratud õppekavaga ega ole seejuures kohustuslik komponent kõigi erialade puhul. Tavapäraselt tööpraktikat ettevõtluse keskkonnas ei näe ette teadusele orienteeritud õppekavad, nagu näiteks filosoofia eriala, keeleõppe õppekavad jms.

Hoolimata väikestest erinevustest ülikoolide lõikes, on praktika sooritamiseks sobiliku asutuse leidmine valdavalt üliõpilaste endi ülesandeks. Paljudel kõrgkoolidel on väljakujunenud head koostöö suhted nii äriettevõtetega kui ka haiglatega, seltsidega, teadusuuringute asutustega, muuseumidega jne.

Tudengitele välisriikidesse praktikavõimaluste vahendamise tegelevad ülikoolide rahvusvaheliste suhete osakonnad, lisaks mitmed rahvusvahelised organisatsioonid — näiteks AIESEC (*Association Internationale des Étudiants en Sciences Économiques et Commerciales*), BEST (*Board of European Students of Technology*) ja IAESTE (*International Association for the Exchange of Students for Technical Experience*).

Kõrgkoolidel on võimalus taotleda toetust praktikaprojektideks ka Euroopa Liidu kutseharidusalaselt koostööprogrammilt Leonardo da Vinci. Välisriigis läbiviidav praktika peab moodustama praktikandi erialase koolituse integreeritud osa või toetama tema integratsiooni/reintegratsiooni tööturule.

Õppevormid

Üliõpilasel on õigus õppida kas täis- või osakoormusega õppes, millest tulenevad erisused õiguses tasuta õppele, õppelaenule ja õppetootustele.

Üliõpilane määrab kõrgharidust omandada võimaldavas õppeasutuses oma täis- või osakoormusega õppimise. Järgmistel õppeaastatel arvestab õppeasutus üliõpilase täis- või osakoormusega õppimise määramisel, kuidas on üliõpilane iga õppeaasta lõpuks täitnud õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahu. Täiskoormusega õppes täidab üliõpilane iga õppeaasta lõpuks õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahust vähemalt 75% ja osakoormusega õppes vähem kui 75%. Õppeasutus võib kehtestada osakoormusega õppe alampiiri. Täiskoormusega õppe nõudeid mittetäitva üliõpilase viib õppeasutus üle osakoormusega õppesse üliõpilast õppeasutusest välja arvamata ja võib üliõpilaselt nõuda õppekulude hüvitamist.

Akrediteerimine

Õppetöö kvaliteedi hindamiseks kasutatakse akrediteerimist. Õppekava akrediteerimisel hinnatakse õppekava ja selle alusel toimuva õppe vastavust õigusaktidele ja standarditele, sealhulgas vastava teoreetilise ja praktilise õppe taset, õppejõudude ja teadustöötajate teaduslikku ja pedagoogilist kvalifikatsiooni, samuti ressursside piisavust õppe läbiviimiseks antud õppekaval.

Ülikooli lõpetajale antakse riiklik haridust tõendav dokument (diplom) juhul, kui lõpetaja õppis positiivselt akrediteeritud õppekava alusel.

1.3.3 Kvalifikatsioonid

Rakenduskõrgharidus

Rakenduskõrgharidusõppe kestel üliõpilane omandab kindlal kutsealal töötamiseks või magistriõppes edasiõppimiseks vajalikud pädevused. Õppe alustamise tingimus on keskharidus või sellele vastav välisriigi kvalifikatsioon. Rakenduskõrghariduse õppekaval võib kuni kahe kolmandiku kogumahu ulatuses olla ühine osa keskhariduse baasil läbiviidava kutsekeskhariduse õppekavaga.

Praktiline töö moodustab õppekavas määratud õppe mahust vähemalt 30 protsenti. Töökeskkonnas juhendaja juhendamisel toimuv praktika moodustab praktilisest tööst

vähemalt 50 protsenti. Kui praktiline töö ületab õppekavas määratud õppe mahust rohkem kui 30 protsenti, võib töökeskkonnas juhendaja juhendamisel toimuv praktika moodustada praktilisest tööst vähem kui 50 protsenti, kuid mitte vähem kui 15 protsenti õppekavas määratud õppe mahust. Õppe nominaalkestus on 3–4 aastat ja õppekavas määratud õppe maht 120–160 ainepunkti (180–240 ECTS ainepunkti).

Rakenduskõrgharidusõpe lõpeb lõpueksami sooritamise või lõputöö kaitsmisega. Lõpetanule annab õppeasutus diplomi õppekava täitmise kohta ja akadeemilise õiendi. Rakenduskõrghariduse omandanul on õigus jätkata õpinguid magistriõppes õppeasutuse nõukogu kehtestatud tingimustel ja korras.

Bakalaureusekraad

Bakalaureuseõppe kestel süvendab üliõpilane oma üldhariduslikke teadmisi, omandab eriala alusteadmisi ja -oskusi ning magistriõppeks ja töö alustamiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õppe alustamise tingimus on keskharidus või sellele vastav välisriigi kvalifikatsioon.

Õppe nominaalkestus on 3–4 aastat, õppekavas määratud õppe maht 120–160 ainepunkti (180–240 ECTS – Euroopa ainepunktide ülekande süsteem – ainepunkti)

Bakalaureuseõpe lõpeb bakalaureuseksami sooritamise või bakalaureusetöö kaitsmisega. Lõpetanule annab ülikool diplomi õppekava täitmise ja bakalaureusekraadi andmise kohta ning akadeemilise õiendi. Bakalaureuse kraadi omandanul on õigus jätkata õpinguid magistriõppes õppeasutuse nõukogu kehtestatud tingimustel ja korras.

Bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekavadel põhinev õpe

Arstiõppe, hambaarstiõppe, proviisoriõppe, loomaarstiõpe, arhitektiõpe, ehitusinseneriõppe ja klassiõpetaja õpetajakoolituse alustamise tingimus on keskharidus või sellele vastav kvalifikatsioon.

Arstiõppe ja loomaarstiõppe nominaalkestus on 6 aastat ja õppekavas määratud õppe maht 240 ainepunkti (360 ECTS ainepunkti). Hambaarstiõppe, proviisoriõppe, arhitektiõppe, ehitusinseneriõppe ja klassiõpetaja õpetajakoolituse nominaalkestus on 5 aastat ja õppekavas määratud õppe maht 200 ainepunkti (300 ECTS ainepunkti).

Arstiõpe, hambaarstiõpe, proviisoriõpe, loomaarstiõpe, arhitektiõpe, ehitusinseneriõpe ja klassiõpetaja õpetajakoolitus lõpeb lõpueksami sooritamisega või lõputöö kaitsmisega. Lõpetanule annab ülikool diplomi õppekava täitmise ja ülikooli otsusel magistriskraadi andmise kohta, ning akadeemilise õiendi. Lõpetajal on õigus jätkata õpinguid doktoriõppes ülikooli nõukogu kehtestatud korras.

Magistrikraad

Magistriõppe kestel süvendab üliõpilane erialateadmisi ja -oskusi ning omandab iseisvaks tööks ja doktoriõppeks vajalikke teadmisi ja oskusi. Magistriõpe koosneb magistriõpingutest ja teadus-, arendus- või kutsealasest loometööst. Õppe alustamise tingimus on bakalaureusekraad, rakenduskõrghariduse õppekava alusel omandatud kõrgharidus või nendele vastav kvalifikatsioon; rakenduskõrgkoolis lisaks sellele vähemalt 1-aastane töökogemus magistriõppe õppekavale vastaval õppesuunal. Rakenduskõrgkooli nõukogul on õigus kehtestada magistriõppe alustamise tingimusena pikema töökogemuse nõue tulenevalt õppesuuna eripärast.

Magistriõppe nominaalkestus on 1–2 aastat ja õppekavas määratud õppe maht 40–80 ainepunkti (60–120 ECTS ainepunkti). Bakalaureuseõppe ja magistriõppe nominaalkestus kokku on vähemalt 5 aastat ja õppekavas määratud õppe maht 200 ainepunkti (300 ECTS ainepunkti).

Magistriõppe **eesmärk** on erialateadmiste ja -oskuste süvendamine ning iseseisvaks tööks ja doktoriõppeks vajalike teadmiste ja oskuste omandamine.

Magistriõpe lõpeb magistritöö kaitsmise või magistrieksami sooritamisega. Magistriõppe lõpetanule annab õppeasutus diplomi õppekava täitmise ja magistrikraadi andmise kohta ning akadeemilise õiendi. Magistrikraadi omandanul on õigus jätkata õpinguid doktoriõppes ülikooli nõukogu kehtestatud korras.

Doktorikraad

Doktoriõppe kestel omandab üliõpilane iseseisvaks teadus-, arendus- või kutsealaseks loometööks vajalikud teadmised ja oskused. Doktoriõpe koosneb doktoriõpingutest ja ulatuslikust teadus-, arendus- või kutsealasest loometööst. Doktoriõppes moodustab teadus-, arendus- või kutsealane loometöö (sh doktoritöö) õppekavas määratud õppe mahust vähemalt 70 protsenti. Doktoritöö on iseseisev teaduslik uurimus, milles on esitatud vastava teadusvaldkonna olulise probleemi uudne lahendus, või loometöö. Doktoriõppe alustamise tingimus on magistrikraad või sellele vastav kvalifikatsioon.

Doktoriõppe nominaalkestus on 3–4 aastat ja õppekavas määratud õppe maht 120–160 ainepunkti (180–240 ECTS ainepunkti).

Doktoriõpe lõpeb doktoritöö kaitsmisega. Lõpetanule annab ülikool diplomi õppekava täitmise ja doktorikraadi omandamise kohta ning akadeemilise õiendi. Kõigile lõpetajatele, ükskõik millisel kõrghariduse astmel, antakse alates 2002/2003 õppeaastast isiku taotlusel tasuta ingliskeelne akadeemiline õiend (*diploma supplement*).

1.3.4 Kõrgharidus arvudes

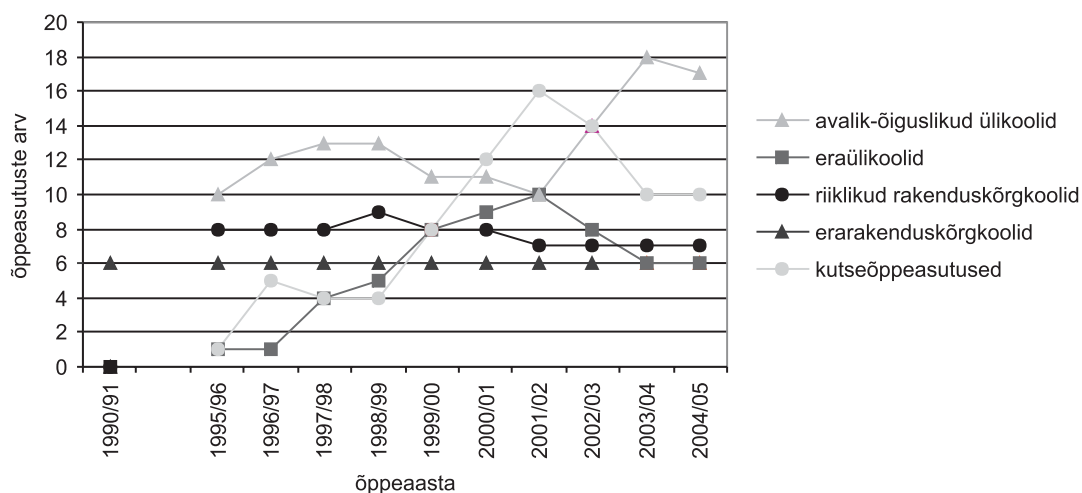
Õppeasutused

2004/2005 õppeaastal tegutses Eestis 46 kõrgharidust omandada võimaldavat õppeasutust:

- 12 ülikooli,
- 24 rakenduskõrgkooli,
- 10 kutseõppeasutust.

Enam kui pooled kõrgharidusõpet võimaldavatest õppeasutustest on eraomandis. 2004/2005 õppeaastal tegutses Eestis 6 eraülikooli ja 17 rakenduskõrgharidusõpet pakkuvat erakõrgkooli ja 1 rakenduskõrgharidusõpet võimaldav erakutseõppeasutus.

Kõrgharidusõpet võimaldavate õppeasutuste arvu dünaamikat aastatel 1990/1991 – 2004/2005 iseloomustab joonis 12. 1990. aastate teisel poolel asutati Eestis hulgaliselt uusi kõrgharidusõpet võimaldavaid õppeasutusi, mis valdavalt kuulusid eraomandisse. Õppeasutuste tihe konkurents on toonud kaasa õppeasutuste liitumisi ja ühinemisi, mõned kõrgharidusõpet võimaldanud õppeasutused on oma tegevuse lõpetanud.

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 12. Kõrgharidust omandada võimaldavad õppeasutused, 1990/1991-2004/2005 õppeaasta.

Ülikoolid

Eestis on 6 avalik-õiguslikku ülikooli, kus 2004/2005 õppeaastal õppis kokku 41340 üliõpilast.

Tartu Ülikool on Eesti vanim ja ainus nn. klassikaline ülikool, kus toimub lisaks teistele suundadele õpe neljas klassikalises valdkonnas - usuteaduses, arstiteaduses, õigusteaduses ja filosoofias. Teised Eesti avalik-õiguslikud ülikoolid on spetsialiseerunud teatud kitsamatele valdkondadele – põllumajandus (Eesti Põllumajandusülikool), tehnika ja tehnoloogia (Tallinna Tehnikaülikool), humanitaar-, sotsiaal- ja loodusteadused (Tallinna Ülikool), kunstid (Eesti Kunstiakadeemia), muusika (Eesti Muusikaakadeemia).

Iseseisvusperioodil on Eestis asutatud mitmeid eraülikooli, millest osa on oma tegevuse juba lõpetanud. 2004/2005 õppeaastal tegutses Eestis 6 eraülikooli, kus õppis 6615 üliõpilast. Eraülikoolide rahastamine toimub peamiselt omavahenditest, kuid riik võib teatud õppekavade osas rahastamisel osaleda.

Rakenduskõrgkoolid

2004/2005 õppeaastal oli Eestis 7 riigirakenduskõrgkooli, kus õppis 5140 üliõpilast. Riiklikud rakenduskõrgkoolid on spetsialiseerunud tehnika, sise- ja riigikaitse, kunsti, kultuuri, lennunduse, merenduse jt valdkondade õpetamisele.

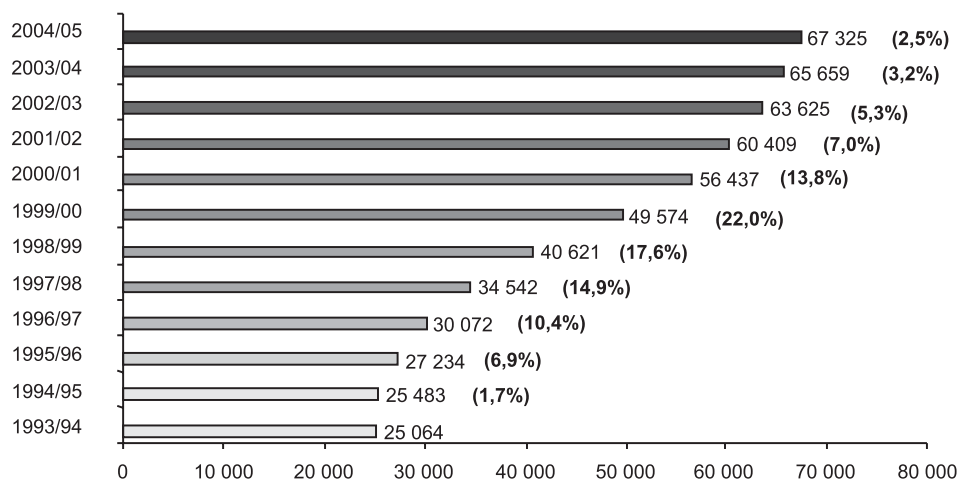
Lisaks riiklikele rakenduskõrgkoolidele tegutses 2004/2005 õppeaastal Eestis 17 erarakenduskõrgkooli, kus õppis 7399 õpilast. Õppetöö läbiviimiseks peab erarakenduskõrgkoolidel olema Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt antud koolitusluba.

Rakenduskõrgharidusõpet võimaldavad kutseõppeasutused

Rakenduskõrgharidust on võimalik omandada ka kutseõppeasutuses. 2004/2005 õppeaastal oli Eestis 10 kutseõppeasutust, neist 1 eraomandis, kus 7266 õpilast omandas rakenduskõrgharidust peamiselt meditsiini, sotsiaaltöö ja pedagoogika, aga ka automaatika, elektroonika, puidu- ja metallitehnoloogia, raamatupidamise, ärijuhtimise jt valdkondades.

Üliõpilased

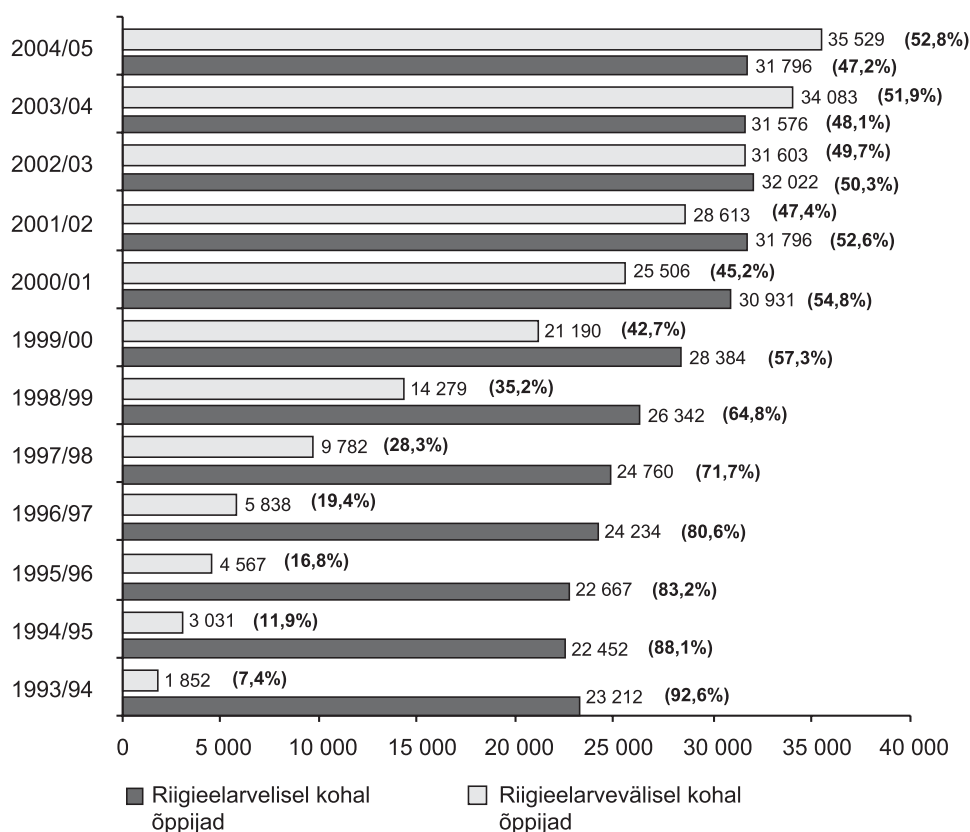
Üliõpilaste arv kõrghariduses on alates 1993/1994 õppeaastast oluliselt kasvanud (joonis 13). 2004/2005 õppeaastal õppis kõrgharidusõppe õppekavade järgi 67 325 üliõpilast, võrreldes 1993/1994 õppeaastaga on üliõpilaste arv suurenenud 2,7 korda. Üliõpilaste arvu maksimaalne aastane juurdekasv ulatus 1999/2000 õppeaastal 22%-ni, viimastel aastatel on üliõpilaste arvu kasvutempo märgatavalt langenud ning tõenäoliselt juba 4-5 aasta pärast hakkab üliõpilaste arv vähenema.

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium, 2005

Joonis 13. Üliõpilased kõrghariduses ja muutus (%) eelmise õppeaastaga võrreldes, 1993/1994 – 2004/2005 õppeaasta.

Kõrghariduse omandamine on Eestis väga populaarne. Kuigi riigieelarvelistel õppekohtadel õppijate arv on pidevalt kasvanud, on üha enam inimesi valmis ka ise oma õpingute eest tasuma (joonis 14). 2003/2004 õppeaastal oli esmakordselt Eestis riigieelarvelisel õppekohal õppivaid üliõpilasi enam kui riigieelarvelisel õppekohal õppivaid üliõpilasi.

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium, 2005

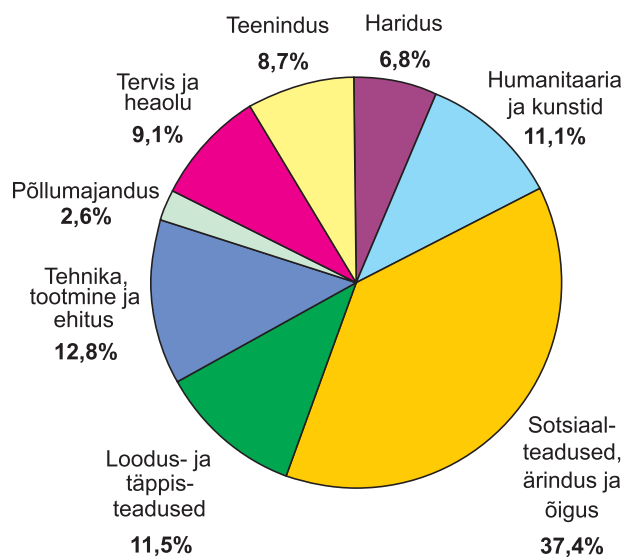
Joonis 14. Üliõpilaste arv ja osakaal (%) riigieelarvelistel ja riigieelarvvälistel õppekohtadel, 1993/1994 – 2004/2005 õppeaasta.

Kõrghariduse tasemete lõikes õppis 2004/2005 õppeaastal enim üliõpilasi riigieelarvvälistel õppekohtadel magistriõppes (64,6%), bakalaureuseõppes (54,4%) ja rakenduskõrghariduses (51,9%). Vähem oli riigieelarvvälistel õppekohtadel õppijaid integreeritud õppes (33,8%) ja doktoriõppes (10,4%).

Aastate lõikes kogutud statistika näitab, et õpingud katkestab keskmiselt 13-14% üliõpilastest. 2003/2004 õppeaastal oli katkestajate osakaal 12,9% üliõpilastest.

Õppevaldkonnad

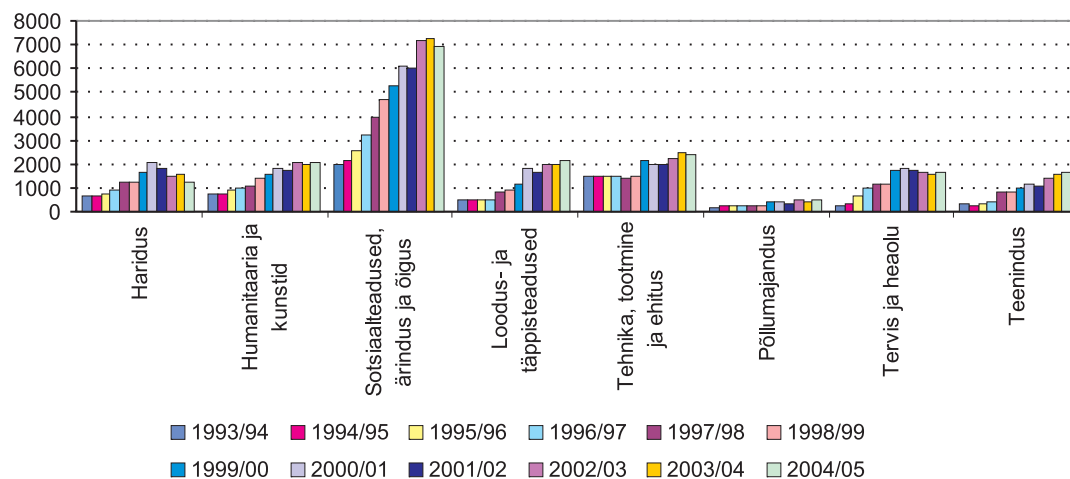
2004/2005 õppeaastal alustas erinevatel kõrghariduse tasemetel õpinguid 18 562 üliõpilast, neist kõige suurem osa (37,4%) asus õppima sotsiaalteadusi, äriandust ja õigus-teadust (joonis 15). Populaarsuselt järgnesid tehnika, tootmise ja ehitusega seotud erialad, loodus- ja täppisteadused ning humanitaar- ja kunstivaldkonna erialad.

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2004

Joonis 15. Vastuvõetud üliõpilased kõrghariduse tasemel õppevaldkondade lõikes (%), 2004/2005 õppeaasta.

Alates 1993/1994 õppeaastast on Eesti kõrghariduse struktuur oluliselt muutunud. Kuigi absoluutarvudes on vastuvõetud üliõpilaste arv kasvanud kõigis õppevaldkondades v.a. hariduses, kus alates 2001/2002 õppeaastast on vastuvõtt järjest vähenenud (joonis 16), siis õppevaldkondade omavahelised proportsioonid on märkimisväärselt muutunud.

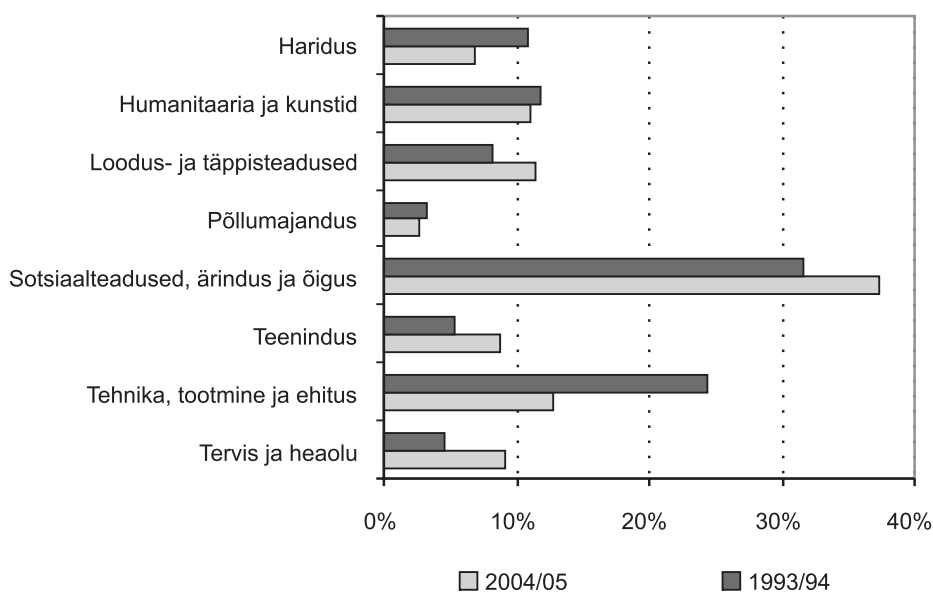

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2004;

Joonis 16. Vastuvõetud üliõpilased kõrghariduses valdkondade lõikes, 1993/94 - 2004/2005 õppeaasta.

Proportsionaalselt on kõige enam vähenenud vastuvõtt tehnika, tootmise ja ehitusega seotud õppevaldkonnas, kui 1993/1994 õppeaastal asus neid erialasid õppima 24,3% sisseastujatest, siis 2004/2005 õppeaastal vaid 12,8% (joonis 17). Vastuvõtt on proportsionaalselt vähenenud ka hariduse, humanitaaria ja kunstide ning põllumajanduse õppevaldkondades. Enim on kasvanud vastuvõtt sotsiaal-teaduste, äriduse ja õiguse valdkonnas (31,7%-lt 37,4%-le), järgnevad tervis ja heaolu, teenindus, loodus- ja täppis-

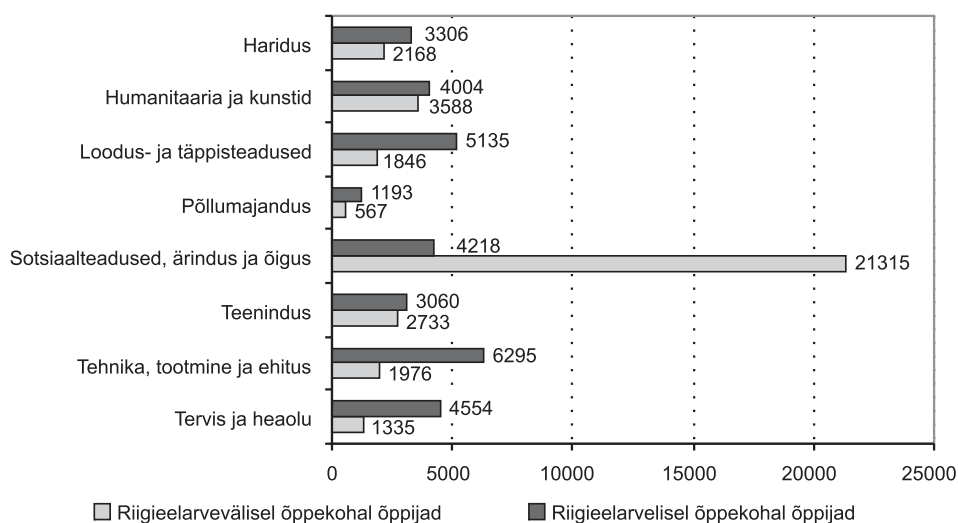
teadused. Absoluutarvudes kasvas sel ajaperioodil sotsiaalteaduste, ärimise ja õiguse õppevaldkonnas üliõpilaste vastuvõtt enam kui 3,5 korda.

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2004

Joonis 17. Vastuvõetud üliõpilased õppevaldkondade osakaalu (%) järgi, 1993/1994 ja 2004/2005 õppeaasta.

Kõige enam õpib riigieelarvevälistel õppekohtadel üliõpilasi sotsiaalteaduste, ärimise ja õiguse õppevaldkondades (joonis 18). 2004/2005 õppeaastal õppis selles valdkonnas 84% üliõpilastest riigieelarvevälisel õppekohal ning vaid 16% riigieelarvelisel õppekohal. Teistel koolitusvaldkondades on enamuses siiski riigieelarvelisel kohal õppijaid, kõige enam on riigieelarvelisi üliõpilasi tervise ja heaolu (77,3%), tehnika (76,1%) ja loodusteaduste (73,6%) õppevaldkondades.

Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium, 2005

Joonis 18. Riigieelarvelisel ja riigieelarvevälisel õppekohal õppijad kõrghariduses õppevaldkonniti, 2004/2005 õppeaasta.

1.4 MUUKEELNE HARIDUS

Eesti Vabariigi riigikeeleks on eesti keel ning eestikeelset haridust on õigus saada kõigil haridustasemetel. Eestis on loodud kõigil haridustasemetel võimalused ka teistes keeltes (tavaliselt vene keeles) õppimiseks.

Üldharidus

Põhikoolis, põhikooli üksikutes astmetes ja põhikooli üksikutes klassides võib kooli omaniku otsustusel õppekeeleks olla mis tahes keel.

Gümnaasiumiastmes on õppekeeleks eesti keel. Munitsipaalkooli gümnaasiumiastmes ja munitsipaalkooli gümnaasiumiastme üksikutes klassides võib õppekeeleks olla ka mis tahes muu keel. Loa muus keeles toimuvaks õppetöök annab Vabariigi Valitsus kohaliku omavalitsuse volikogu taotluse alusel.

Koolis või klassis, kus õpe ei toimu eesti keeles, on alates I. klassist eesti keele kui teise keele õpe kohustuslik. Põhiharidust omandavatele õpilastele, kelle emakeel ei ole kooli õppekeel, loob kool koostöös riigi ja kohaliku omavalitsusega võimalused oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks eesmärgiga säilitada oma rahvuslik identiteet. Kool korraldab põhiharidust omandavatele õpilastele vähemalt kahe õppetunni ulatuses nädalas valikainena keele- ja kultuuriõpet, kui selleks on kooli direktorile kirjaliku taotluse esitanud vähemalt kümme sama emakeelega õpilase lapsevanemat. Kui sama keele- ja kultuuriõppe korraldamiseks on esitatud vähem kui kümme taotlust, otsustab kool keele- ja kultuuriõppe võimaldamise koostöös valla- või linnavalitsusega.

Muu õppekeelega põhikooli lõpetajatel on kohustuslik kooli lõpetamiseks sooritada eesti keele eksam, gümnaasiumi lõpetajatel eesti keele riigieksam.

Kutsekeskharidus

Kutseõppeasutuste õppekeeleks on eesti keel. Teiste keelte kasutamise õppekeelena otsustab haridus- ja teadusminister. Muu õppekeelega põhihariduse baasil kutsekeskharidust omandavad õpilased peavad kooli lõpetamiseks sooritama eesti keele üldharidusliku riigieksami.

Kõrgharidus

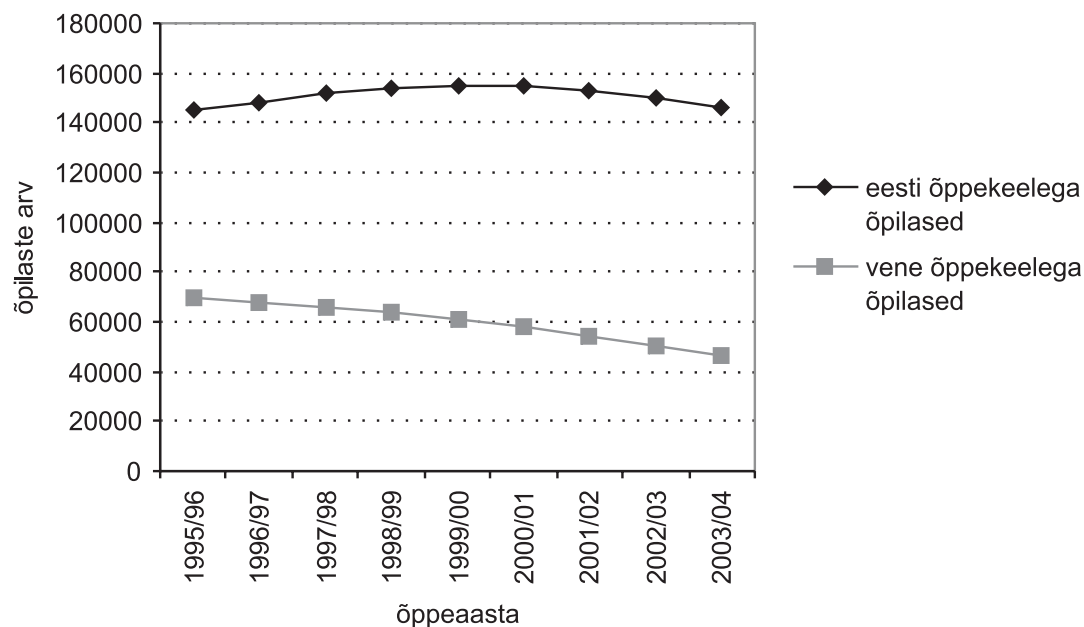
Kõrgharidust omandada võimaldavate õppeasutuste õppekeeleks on eesti keel. Muude keelte kasutuse otsustab õppeasutuse nõukogu.

Muukeelne haridus arvudes

Muukeelne üldharidus

Viimase kümne aasta jooksul on vene õppekeele osatähtsus üldhariduses pidevalt vähenenud. Kui 1995/1996 õppeaastal oli Eesti üldhariduskoolides vene õppekeelega õpilasi 32,3%, siis 2003/2004 õppeaastaks oli nende osakaal langenud 24,1%-ni. Absoluutarvudes langes õpilaste arv vaadeldaval ajaperioodil 69 286-lt 46401-ni ehk 2003/2004 õppeaastal sai venekeelset üldharidust 33% vähem õpilasi kui 1995/1996 õppeaastal.

Vene õppekeelega õpilase arvu suure languse põhjusteks on ühelt poolt demograafilised protsessid, mitte-eestlaste sündimus on langenud enamgi kui eestlastel. Olulisem on siiski asjaolu, et paljud vanemad eelistavad saata oma lapse eestikeelsesse üldhariduskooli, et tagada seeläbi oma järeltulijale paremad võimalused edasiseks toimetulekuks Eesti ühiskonnas. Samal ajal kui vene õppekeelega õpilaste arv on pidevalt langenud, siis eesti õppekeelega õpilaste arv on püsinud praktiliselt samal tasemel (joonis 19).

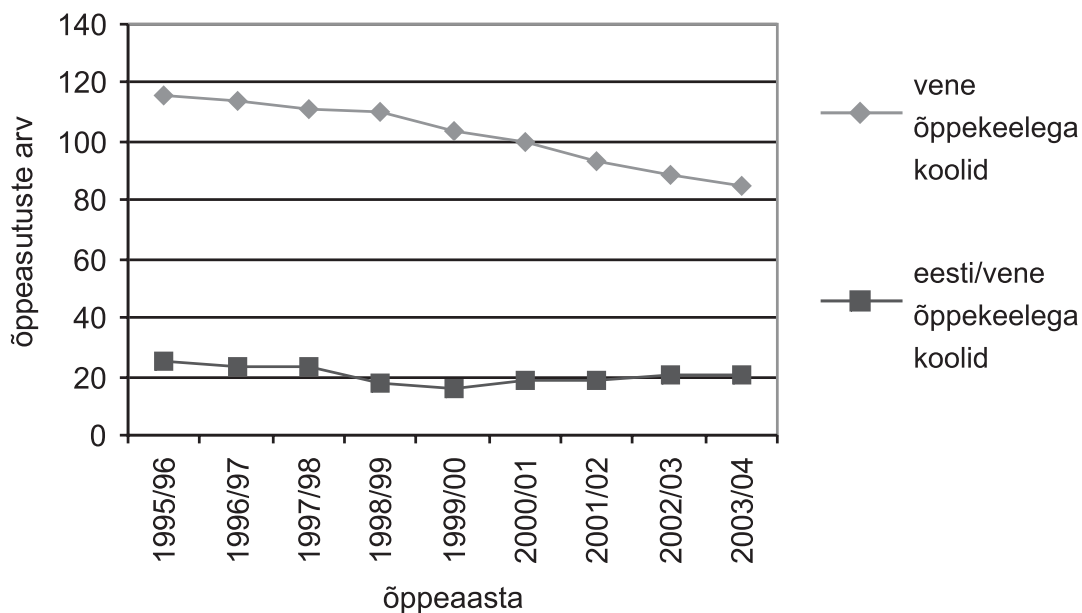
Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 19. Üldhariduskoolide õpilased õppekeele järgi, 1995/1996 – 2002/2004 õppeaasta.

Vene õppekeelega õpilaste arvu vähenemine on toonud kaasa ka venekeelsete üldhariduskoolide arvu languse. 2003/2004 õppeaastal tegutses Eestis kokku 625 üldhariduskooli, neist:

- 519 (83%) eesti õppekeelega,
- 85 (13,6%) vene õppekeelega.
- 21 (3,4%) eesti ja vene õppekeelega.

Võrreldes 1995/1996 õppeaastaga oli 2003/2004 õppeaastaks suletud või ümberkorraldatud 31 ehk ligikaudu veerand (26,7%) vene õppekeelega üldhariduskoolidest (joonis 20). Võrdluseks eesti õppekeelega üldhariduskoolidest oli suletud samal ajavahemikul 82 kooli ehk 13,6%. Alates 1999/2000 õppeaastast on pisut kasvanud nende üldhariduskoolide arv, kus toimub õppetöö nii eesti kui vene keeles, mis viitab sellele, et üksikud venekeelsed koolid on ühendatud või ümberkorraldatud eesti ja vene õppekeelega koolideks.

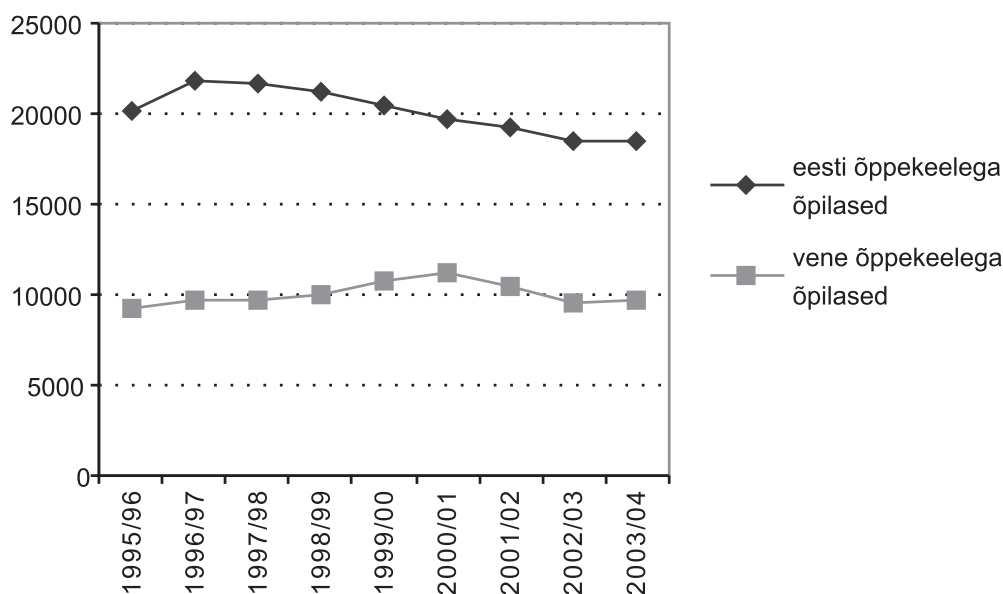

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 20. Vene ja eesti/vene õppekeelega üldhariduskoolid, 1995/1996 - 2003/2004 õppeaasta. Uus joonis!

Muukeelne kutseharidus

Kui üldhariduses on vene õppekeele õpilaste osatähtsus üha vähenenud, siis kutsehariduses on vene õppekeele osatähtsus pigem pisut kasvanud. Eesti õppekeele õpilaste arv on alates 1996/1997 õppeaastast pidevalt langenud, vene õppekeele õpilaste arv kasvas kuni 2000/2001 õppeaastani, edaspidi on ka vene õppekeele õpilaste arv vähenenud (joonis 21). Vene keeles õpib ligikaudu kolmandik kõigist kutsehariduse omandajatest, 2003/2004 õppeaastal oli kutseõppeasutuste õppuritest vene õppekeelega õpilasi 34,6%.

Allikas: Statistikaamet, 2005.

Joonis 21. Kutsehariduse omandajad õppekeele järgi, 1995/1996 - 2003/2004 õppeaasta.

1.5 VÕRDSETE VÕIMALUSTE LOOMINE ERIVAJADUSTEGA INIMESTELE

Euroopa tööhõive poliitika üheks eesmärgiks on tagada ka ebasoodsas olukorras olevatele inimestele pääs tööturule. Erivajadustega inimeste kaasamine haridusse ja tööellu ning neile selleks võrdsete võimaluste loomine on üheks prioriteetseks teemaks ka meie ühiskonnas.

Võrdsete võimaluste loomine tähendab protsessi, mille kaudu erinevad ühiskonna- ja keskkonnasüsteemid, nagu teenused, talitused, informatsioon ja dokumentatsioon, tehakse kättesaadavaks kõigile, iseäranis puudega inimestele. Võrdsete õiguste printsiibist tuleneb, et kõigi inimeste vajadused on võrdse tähtsusega, et need vajadused peavad olema ühiskonna planeerimise aluseks ja et kõiki ressursse tuleb kasutada selliselt, et kindlustada kõigi inimeste võrdsed osalemisvõimalused.

1.5.1 Rehabilitatsioon

Rehabilitatsioon on aktiivne protsess, mille käigus keskkonnamõjude, haiguse või trauma tagajärjel kahjustatud tervisega inimene saavutab täieliku või kui see pole võimalik, siis parima võimaliku tervise taastumise, et realiseerida oma füüsilist, vaimset või sotsiaalset potentsiaali, naasta võimalikult aktiivse ja sõltumatuna tavapärasesse keskkonda.

Rehabilitatsioon puudega inimesele on protsess, mille eesmärgiks on saavutada ja hoida puudega inimese võimalikult kõrget füüsilise, meelelise, intellektuaalse, psüühilise ja/või sotsiaalse funktsioneerimise taset, võimaldades suuremat iseseisvust.

Rehabilitatsioon sisaldab funktsioonide arendamise ja/või taastamise, funktsiooni puudumise või funktsionaalse piiratuse kompenseerimise meetmeid. Rehabilitatsioon ei hõlma esialgset meditsiinilist abi. See sisaldab suure hulga abinõusid ja tegevusi põhi- ja üldrehabilitatsioonist kitsamalt eesmärgistatud tegevusteni. Rehabilitatsiooni üldmõiste sisaldab taastusravi, sotsiaalset, pedagoogilist ja ametialast rehabilitatsiooni.

Tänaused teenuse pakkujad Eestis on:

- taastusravimeeskonnad;
- rehabilitatsioonimeeskonnad;
- haridusasutused;
- üksikteenuste pakkujad;
- puuetega inimeste organisatsioonid;
- kohalikud omavalitsused.

Rehabilitatsiooni sihtgrupiks on:

- puudelisena sündinud või puuderiskiga sündinud laps;
- haigestumise, trauma või muul põhjusel tekkinud puudega laps;
- puudega täiskasvanu;
- haigestumise, trauma või muul põhjusel tekkinud puudega täiskasvanu;
- puudega lapse/täiskasvanu lähedased/perekond.

Kutserehabilitatsioon Astangul

Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus on hetkel ainuke **puudest tingitud erivajadustega** inimestele **kutserehabilitatsiooniteenust** osutav keskus Eestis. Keskuses on igati kaasaaja nõuetele vastavalt kohandatud füüsiline õpikeskkond, õpilaskodu, tervisekeskus, võimalused spordi- ja huvitegevuseks. Keskus teenindab puudest tingitud erivajadusega inimesi üleriigiliselt, õpilaskandidaatidelt valduste vastuvõtt toimub aastaringelt.

Rehabilitatsioonimeeskonna põhitegevusteks on **rehabiliteeriva kutseõppe** korraldamine, erivajadustega inimestele personaalsete **rehabilitatsiooniplaanide** koostamine ja nimetatud plaanist lähtuvalt erinevate **rehabilitatsiooniteenuste** osutamine.

Kogu kutserehabilitatsiooniprotsess baseerub õppija arengudiagnostikal. Õpilase õpijõudlust ja arengut reguleeritakse **individuaalsete** õppekavadega. Kutserehabilitatsiooniplaanist lähtuvalt toetatakse õppeprotsessis õpilaste õpi- ja tegevusvõimet 30 erineva tegevusega, näiteks toetatud elamine õpilaskodus, toimetulekuõpetus, kõnerehabilitatsioon, viipekeeleõlgi teenus, sotsiaalnõustamine, kognitiivkäitumuslik teraapia, kunstiteraapia, huvi- ja sporditegevus, töökoha ja töökorra kohandamise nõustamine jne.

Rehabiliteeriv kutseõpe

Kutseõpet viiakse läbi nii põhihariduse (KKPB) kui keskhariduse (KKKB) baasil, mitmetel erialadel on võimalik omandada kutseoskusi ka lihtsustatud riikliku õppekava baasil. Õppekava maht on 120 õppenädalat, 3 õppeaastat). Põihariduse toimetuleku riikliku õppekava baasil rakendatakse kodumajanduse eriala. **Diagnostilise rehabiliteeriva õppe** raames toimuvad toimetuleku ja ettevalmistuskursused (maht 40 õppenädalat).

Töehõivetalitus

Hetkel töötab talituses 2 spetsialisti, kelle põhitegevuseks on nii Keskuse õpilaste kui lõpetanute kutsealasel rehabilitatsioonilt avatud tööturule ülemineku toetamine. Kõige olulisemaks töösuunaks on klienditöö õpilasega, mis sisaldab karjääririkujundamise toetamist, tugitegevust praktikakohtade otsimisel, tööhõivealast tugitegevust, tööandjate nõustamist ja koolitust, küsitlusuuringute läbiviimist.

Karjääririkujundamise toetamine

Karjääririkujundamise eesmärgiks on arendada õpilastes iseseisvust töö- ja praktikakohtade otsimisel ning toetada õpilasi nende tööalast karjääri puudutavate valikute tegemisel. Töövormideks on karjääririkujundamise **tunnid** (õppeaastas 6 tundi), milles suunatakse õpilasi analüüsima oma kutsealaseid pädevusi, soove tuleviku suhtes ja arutletakse tööturul toimuva üle. Eesmärgiks jagada erinevat informatsiooni õpitava eriala kohta, nii nõuetest kui tööturu võimalustest, et kutseõppest tööturule üleminekut leevendada. Samal eesmärgil külastatakse rühmadega õppeaasta jooksul vähemalt ühte-kahte ettevõtet/asutust ning erivajadustega inimeste töö- ja päevakeskusi.

Iga õppeaasta teises pooles käsitletakse põhjalikumalt **praktikat** puudutavat: praktika eesmärk, õpilase, tööandja ja Astangu Keskuse ootused praktikale, praktikakoha leidmine, praktikadokumentatsioon jne.

Õppeaasta lõpus täidavad õpilased küsimustest koosneva **kutsesoovi lehe**, mille eesmärk on anda igale õppijale võimalus mõelda oma oskuste, huvide ja eesmärkide

üle ning koguda selle kohta vajalikku informatsiooni. Kutsesoove kasutatakse õpilase arengu jälgimisel läbi kolme õppeaasta ja tema karjäärivalikute toetamisel.

Õpilaste karjääririkundamise toetamine kutseõppes toimub rühma- ja individuaalse töö kaudu. Lisaks puutuvad õpilased tööhõivemaatikaga kokku kutseõppe- ja kutsepsühholoogia tundides.

Toetus praktikakohtade otsimisel

Kutseõpperühmade õpilased sooritavad igal õppeaastal praktika vastavalt õppekavades määratletud tingimustele. Praktika toetab õpilaste kutsealast ettevalmistust, kinnistab õpingutes omandatud kutsetööks vajalikke pädevusi ja hõlbustab töö leidmist. Eelkõige julgustatakse õpilasi praktikakohta **iseseisvalt otsima**, vajadusel pakutakse toetust nii praktikaettevõtte leidmisel kui tööandjaga suhtlemisel. Vajadusel toetab tööhõivetalituse spetsialisti õpilast esimestel praktikapäevadel kohapeal viibides. Samuti pakutakse vajadusel nii õpilasele kui ka praktikajuhendajale ka tuge ja infot telefoni või (elektronilise) kirja teel.

Tööandjate nõustamine

Erivajadustega inimeste kutsealase ettevalmistamise ja tööandjate nõudmiste ühitamise eesmärgil tehakse tööandjatega tihedat koostööd. Tööandjate nõustamine sisaldab nii läbirääkimisi ja konsultatsioone tööandjaga erivajadusega inimese tööle võtmise ettevalmistamiseks ja tööerakendamiseks, kui ka tööandjale vajaliku informatsiooni edastamist. Tööandjat toetatakse töökoha külastuste, telefonivestluste või e-posti kaudu seni kuni selleks on vajadus, st et saavutatud oleks võimalikult tavapärase töösuhte. Tööandjatele korraldatakse infoseminare/ümarlaudu, keskuse töötajad osalevad tööandjatele suunatud üritustest (messid jne) loomaks nendega kontakte ja levitamaks teavet erivajadustega inimeste tööerakendamisega seonduvast. Selle tegevuse üks eesmärk on ka tööandjate hoiakute ja hirmude muutmine/kaotamine erivajadustega töötaja suhtes.

Tööhõivealane tugitegevus

Seda teenust pakutakse Keskuse õpilastele ja lõpetanutele toetatud tööerakendamise meetodi järgi, mis on sõnastatud *USA Vaimupuudusedeaduses (1984 Developmental Disabilities act, PL 98-527)* ja lähtub põhimõtetest:

- inimene siirdub palgatööle;
- inimene töötab tavalises töökeskkonnas;
- töötamine saab võimalikuks tänu tugiteenustele.

Tegevuse põhimõte: Tööhõivetalitus ei paku õpilastele ja lõpetanutele valmis lahendusi. Töökoht leitakse **õpilase, lõpetanu ja spetsialisti vahelise koostöö tulemusena**. Oluline on, et klient omandaks protsessi käigus erinevaid oskusi (nt kust ja kuidas otsida informatsiooni, kuidas suhelda tööandjatega jne), mis aitaksid tal edaspidi **suuremat iseseisvust saavutada**.

Küsitlusuuringute läbiviimine

Kutserehabilitatsiooni alase tegevuse parendamiseks ja erivajadustega inimeste tööhõive paremaks toetamiseks viiakse Keskuse sise- ja välisklientide hulgas läbi kaks erinevat küsitlust.

Praktikabaaside küsitluse (iga-aastane) eesmärgiks on välja selgitada, kuidas hindavad tööandjad õpilaste kutsealaseid ja sotsiaalseid oskusi ning tõenäosust avatud tööturul rakendust leida.

Tööhõiveküsitluse (iga 3. aasta järel) eesmärgiks on välja uurida lõpetanute käekäiku, nende tööerakendumist, õpingute jätkamist, töötamist või mittetöötamist erialasel tööil ning nende tööga rahulolu. Samuti uuritakse põhjuseid, miks osa lõpetanutest ei ole tööle rakendunud ning kas lõpetanud soovivad Keskuse poolset sekkumist.

Tööandjatel palume välja tuua praktikantide erivajadustest tingitud lisavajadused ja prognoosida õpilaste hilisemat toimetulekut avatud tööturul. Peamiste lisavajadusena **haridusvajadusega praktikantide** puhul on praktikajuhendajad välja toonud tööoperatsioonide valikulise teostamise ning pideva juhendamise ja jälgimise tööprotsessis. **Füüsiliste erivajadustega** inimeste puhul on praktikajuhendajad märkinud vajadust töökoha kohandamise järele. 2004. aasta tööandjate küsitluse põhjal saaks avatud tööturul hakkama 72% Astangu Keskuse kutseõppe läbinutest.

Lõpetanutele pakuvad tööhõivetalituse spetsialistid toetust tööotsimisel, esialgsel tööerakendumisel ja töö säilitamiseks.

Kutserehabilitatsioon arvudes

2004/2005.õppeaastal omandas Keskuses päevaõppes 132 haridus- ja üldise erivajadusega inimest 8 erineva õppekava järgi kutseoskusi või diagnostilistes õpperühmades toimetulekuoskusi.

Keskuses korraldatav rehabiliteeriv õpe on suunatud puudest tingitud erinevate erivajadustega isikutele. Kuni käesoleva ajani õpib Keskuses erineva haridusvajadusega inimesi, kes moodustavad õpilastest kuni 71%; arenguliste erivajadustega inimesi oli 2004/2005.õppeaastal 4,9% ja üldiste erivajadustega inimesi 24,1%. Nende hulgas esines kuulmispuuet (kurdid) 11-l, mis on 8,9% õpilastest, liikumispuue 15-l, s.o 11,4% (sh 12 ratastooli kasutajat).

Naisi oli 2004/2005. õppeaastal 39,7%, mehi 60,3%. Vanuseliselt oli kõige rohkem kuni 25 aastaseid 72,7%; 26 – 36 aastaseid 21,5%; kõige vanem õppija oli 46 aastane.

Regionaalselt moodustasid suure osa Tallinnas elavad õpilased – 40,5%. Üle poole 59,5% oli teistest regioonidest õpilasi, kellest osale pakutakse toetatud elamist õpilaskodus. Puude raskusastmete järgi oli õpilaste hulgas sügava puudega 9,8 % isikuid, 49,1% raske puudega ja 16,9% keskmise puudega. 24,2% pole puude raskusastet määratud.

Keskusel on kaasaegsed praktikabaasid ning head ja usaldusväärsed suhted tööandjatega. Uuringutele toetudes võime öelda, et umbes 55-60% Keskuses kutserehabilitatsiooniprotsessi läbinuist saab tööd avatud tööturul.

Tulevikuvisioon

Nii tööandjate ja puudega inimeste endi suhtumine, ebasobiv haridus ja üldine ettevalmistus kui ka töö ise või siis töökohal kohandamisega seotud probleemid võivad olla puudega isikule tõsisteks takistusteks tööturule pääsemisel. Nii neid kui mitmeid muid tegureid arvesse võttes püütakse ka Eestis varasemast enam toetada puudega inimeste tööle rakendamist. *Tööturuteenuste ja –toetuste seaduse eelnõu* kohaselt

kavandatakse rida uusi teenuseid just puudega inimestele:

- **tööruumi ja -vahendi kohandamine**
Hoone, selle osa, tööruumi või töökoha muutmine ligipääsetavaks ja kasutatavaks puudega isikule.
- **tehnilise abivahendi pakkumine**
Tehnilise abivahendiks loetakse sellist abivahendit, milleta töötul ei ole oma puude tõttu võimalik tööülesandeid täita.
- **abistamine tööintervjuul**
Teenust kasutatakse näiteks kuulmis- või kõnepuudega isikute abistamiseks, aga ka muude suhtlemisprobleemidega puudega isikute abistamiseks esmase kontakti loomisel tööandjaga.
- **tugiisikuga töötamine**
Teenust osutatakse puudega töötule, kes vajab töötamisel puudest tulevalt abi ja juhendamist, eeldusega, et tema seisund aja jooksul paraneb ning vajadus tugiisiku järgi väheneb või kaob.

Puudega inimestele täiendavate tööturuteenuste osutamise **eesmärgiks** on seatud aidata kompenseerida või ületada tervisest tulenevat puuet või takistust töötamisel nii, et puudega isik saaks selle tulemusena võimaluse konkureerida töökohtadele, mis töötu eriala ja töökogemust arvestades talle sobivad. See omakorda toetab puudega inimestele võrdsete võimaluste loomist ning nende sotsiaalset kaasatust laiemas tähenduses.

1.5.2 Haridus kõigile

Õppimisvõimalused üldhariduses

Eesti haridussüsteemi üheks ülesandeks on tagada haridus igale lapsele vastavalt tema arenguvajadustele ja võimetele. Mida varem suudetakse õpilase hariduslik erivajadus kindlaks määrata, seda suurem on tõenäosus, et leitakse just tema individuaalseid iseärasusi arvestav ja talle sobivaim õppevorm.

Erivajadustega lastele tagab kohalik omavalitsus võimaluse õppida elukohajärgses koolis või vastavate tingimuste puudumisel selleks loodud õppeasutustes. Erivajadustega lapsed võivad vajadusel õppida põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) või toimetuleku riikliku õppekava järgi. Haridusliku erivajadusega õpilasele võib võimetekohase õppimise ja arenemise toetamiseks koostada mistahes riikliku õppekava alusel individuaalse õppekava.

Erikoolid on loodud keha-, kõne-, mee- ja vaimupuudega ning psüühikahäiretega, samuti kasvatuseritingimusi vajavatele õpilastele. Tervisehäiretega õpilastel on võimalik õppida sanatoorses koolis, kus toimub nii õppetöö kui on võimalik saada vajalikku ravi.

Haridus- ja Teadusministeerium või kohalik omavalitsus võib moodustada vajadusel alljärgnevad eriklassid:

- klass keha-, kõne-, meelepuute ja psüühikahäiretega lastele;
- tasandusklass õpiraskustega laste õpetamiseks;
- abiklass kerge vaimupuudega laste õpetamiseks;
- toimetulekuklass mõõduka vaimupuudega laste õpetamiseks;
- hooldusklass raske ja sügava vaimupuudega laste õpetamiseks.

Õpilasel on õigus pärast sanatoorses koolis või erivajadustega laste erikoolis õppimise vajaduse lõppemist jätkata õpinguid tavakoolis.

Õppimisvõimalused kutsehariduses

Erivajadustega õpilastele on loodud õppimisvõimalused mitmetes kutseõppeasutustes. Üldiselt õpivad erivajadustega õpilased tavagruppides, kuid vajadusel avatakse ka väiksemaid erirühmi. Erivajadusega õpilase vastuvõtmisel kutseõppeasutustesse võetakse aluseks õpilasele välja antud rehabilitatsiooniplaan või muu samane dokument ning õpilasele määratakse vajadusel personaalne tugi. Õppeasutus koostab vajadusel õpilasele individuaalse õppekava, lähtudes vastava kutse- või eriala õppekavast.

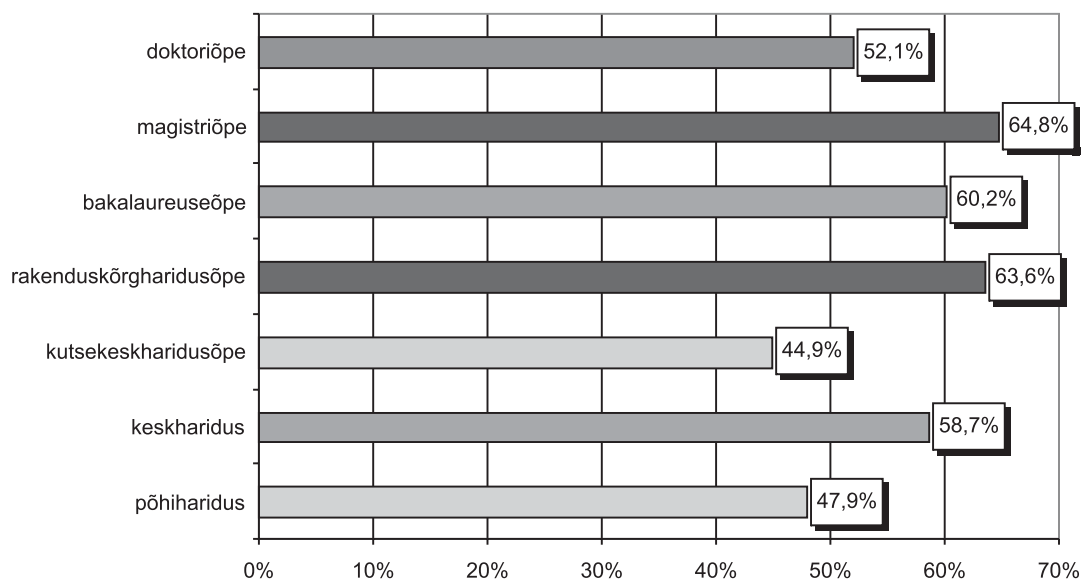
Erikoolid ja erivajadustega õpilased arvudes

Eestis on 48 erivajadustega laste kooli, neist 38 eesti õppekeelega, 6 vene õppekeelega ja 4 eesti/vene õppekeelega. 2003/2004 õppeaastal õppis üldhariduskoolides 6 922 hariduslike erivajadustega õpilast, neist 5 065 õpilast õppis erivajadustega laste koolides, tavakooli oli kaasatud 1 857 last. 2003/2004 õppeaastal olid 67% erivajadustega õpilastest poisid.

1.5.3 Sooline võrdsus hariduses

Üheks Eesti haridussüsteemi kirjeldavaks märksõnaks on feminiinsus. Mingil põhjusel on neiud ja naised Eesti haridussüsteemis edukamad kui noormehed/mehed. Naissoost õppijad on ülekaalus kõigil kõrghariduse astmetel, samas kui poisid ja noormehed on ülekaalus põhiharidusest väljalangejate ja erivajadusega õpilaste seas.

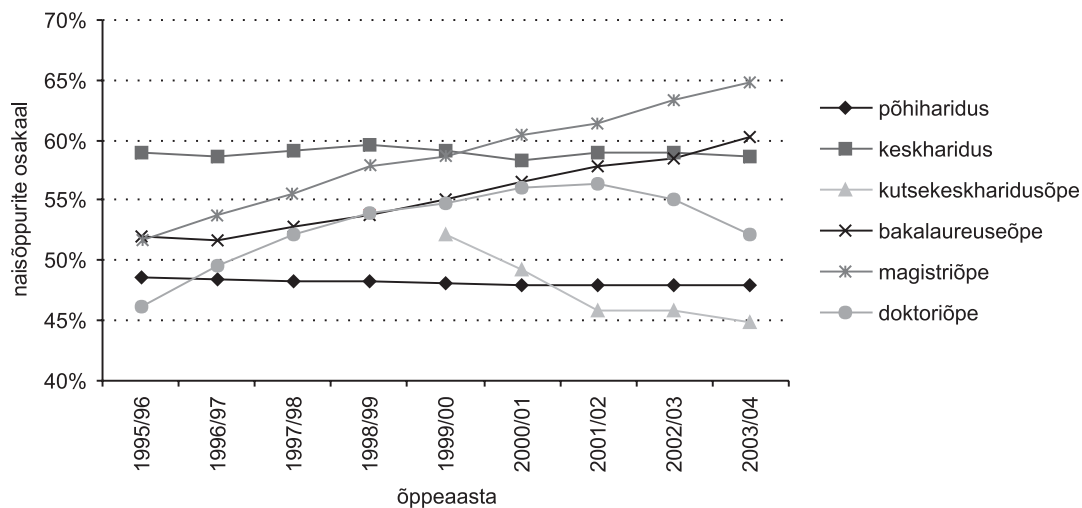
Aastakümneid on Eesti rahvastikule olnud iseloomulik naiste suurem orienteeritus kõrgema haridustaseme omandamisele võrreldes meestega. Kui põhihariduse tasemel on poisse enam kui tütarlapsi, siis järgmistel haridusastmetel domineerivad naised (joonis 19). Erandiks on siin üksnes kutsekeskharidus, kus 2003/2004 õppeaastal oli naissoost õpilasi vaid 44,9%. Samas oli kõrghariduse I ja II tasemel naiste osakaal üle 60%.

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 22. Naiste osatähtsus (%) õppijate üldarvus haridustasemete lõikes, 2003/2004 õppeaasta.

Alates 1995. aastast on naiste ülekaal kõrghariduses pidevalt suurenenud, samas kui kutsekeskhariduses on naiste osakaal vähenenud (joonis 20). Põhi- ja üldkeskhariduses on olukord püsinud muutumatuna.

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 23. Naiste osatähtsus (%) õppijate üldarvus haridustasemete lõikes, 1995/1996 - 2003/2004 õppeaasta.

1.6 ÕPPIMISTOETUSED

Koolitoetus

Koolitoetus on kord aastas makstav peretoetus, mida on õigus saada 7-16 aastasel lapsel enne õppeaasta algust. Kui laps jätkab peale 16aastaseks saamist õpinguid päevases õppevormis või meditsiinilistel näidustustel muus õppevormis põhikoolis või gümnaasiumis või põhikooli baasil kutseõppeasutuses, on tal õigus koolitoetusele kuni 19aastaseks saamiseni. Koolitoetust ei maksta õhtuses õppevormis või kaugõppes õppijatele, va juhul, kui õhtune või kaugõppe õppevorm on tingitud õpilase halvast tervislikust seisukorrast. Keskkhariduse baasil kutseõppeasutustes õppijatele koolitoetust ei maksta.

Üle 16aastase lapse koolitoetuse saamiseks tuleb iga õppeaasta algul tõendada, et laps jätkab õpinguid üldhariduskoolis või kutseõppeasutuses. Kohalikku pensioniametisse tuleb esitada kas õppeasutuse poolt väljastatud tõend või kehtiva õpilaspileti koopia. Juhul, kui 16aastane või vanem laps katkestab oma õpingud kooliaasta jooksul, siis kaotab ta õiguse nii laste- kui koolitoetusele. Seega tuleb Pensioniametile õpingute katkestamisest kohe teatada.

Koolitoetust makstakse kolmekordses lapsetoetuse määras ehk 2005. aastal 450 krooni õpilase kohta.

Õppetoetused

Õppetoetuste süsteemi eesmärgiks on noorte andekate inimeste majanduslik toetamine hariduse omandamisel. Eesmärk on motiveerida õpilasi ja üliõpilasi täiskoormusega ja edukalt õppima ning õppekava nominaalkestusega läbima.

Õppetoetuste liigid on:

- põhitoetus,
- täiendav toetus,
- doktoranditoetus.

Põhitoetus on rahaline toetus hariduse omandamisega kaasnevate kulutuste katmiseks õpilasele ja üliõpilasele (va doktorant). Seda on õigus taotleda õpilasel ja üliõpilasel (va doktorant), kes:

- on Eesti kodanik või viibib Eestis alalise või tähtajalise elamisloa alusel;
- omandab keskkhariduse baasil kutsekeskharidust või kõrgharidust õppekaval, kus on riikliku koolitustellimuse alusel moodustatud õppekohti;
- omandab keskkhariduse baasil kutsekeskharidust või kõrgharidust täiskoormusega õppides ega ole ületanud õppekava nominaalkestust.

Toetuse saamise aluseks on head õpitulemused. Õppeasutusel ei ole õigus kehtestada põhitoetuse taotlemiseks seadusest tulenevatele nõuetele lisaks täiendavaid nõudeid st et ka töötaval õppuril on õigus taotleda põhitoetust.

Täiendav toetus on täiendav rahaline toetus eluasemele ja transpordile tehtavate kulutuste katmiseks õpilasele ja üliõpilasele (va doktorant) kelle elukoht asub väljaspool õppeasutuse omavalitsusüksust ja sellega piirnevaid omavalitsusi. Seda on õigus taotleda õpilasele ja üliõpilasele (va doktorant), kes:

- vastab põhitoetuse saamise nõuetele;

- elukoht Eesti rahvastikuregistri andmetel asub väljaspool omavalitsusüksust ja sellega piirnevaid omavalitsusi, kus asub õppeasutus.

Põhitoetuse saamine ei välista täiendava toetuse saamist. Kui kõik toetuse taotlejale esitatavad tingimused on täidetud ja taotleja saab õppetulemuste alusel koostatavas paremusjärjestuses hea tulemuse, võib talle maksta nii põhitoetust kui täiendavat toetust.

Doktoranditoetus on rahaline toetus doktoriõpingutele ja teadustööle pühendumise soodustamiseks ning hariduse omandamisega kaasnevate kulutuste katmiseks doktoranditoetuse saajale. Seda on õigus taotleda doktorandil, kes:

- on Eesti kodanik või viibib Eestis alalise või tähtajalise elamisloa alusel;
- õpib avalik-õiguslikus ülikoolis või eraülikoolis;
- õpib täiskoormusega;
- ei ole ületanud õppekava nominaalkestust;
- ei tööta mujal kui ainult õppe- või teadustööl.

Õppetootust on õigus taotleda õppekava nominaalkestuse õppeaastate arvule vastaval arvul aastatel. Õppetootust ei ole õigust saada akadeemilisel puhkusel oleval õpilasel ja üliõpilasel. Õpilasel ja üliõpilasel on õigus taotleda põhitoetust ja täiendavat toetust viieks õppekuuks kaks korda õppeaastas – septembris (septembriks, oktoobriks, novembriks, detsembriks ja jaanuariks) ja veebruaris (veebruariks, märtsiks, aprilliks, mais ja juuniks), esimese aasta õpilasel ja üliõpilasel üks kord aastas – veebruaris (veebruariks, märtsiks, aprilliks, mais ja juuniks). Doktorandil on õigus taotleda doktoranditoetust kümneks õppekuuks septembris, esimese aasta doktorandil on õigus taotleda doktoranditoetust viieks õppekuuks (veebruar, märts, aprill, mai ja juuni) veebruaris.

Õppeasutus kehtestab õppetootuste taotlemise, määramise ja maksmise tingimused ja korra iga aasta 1. septembriks ja teeb selle õpilastele, üliõpilastele ning Haridus- ja Teadusministeeriumile teatavaks. Õppetootust makstakse õppeasutuse kaudu igal õppekuul vastava õppekuu eest.

Keskhariduse baasil kutsekeskharidust omandav õpilane saab taotleda põhitoetust 600 krooni ning täiendavat toetust 300 krooni õppekuus. Kõrgharidust omandav üliõpilane saab taotleda põhitoetust 800 krooni ning täiendavat toetust 400 krooni õppekuus. Doktoranditoetuse suurus õppekuus on 3000 krooni.

Kui üliõpilane on õpinguid alustanud enne 2003/2004. õppeaastat, siis ta kaugõppes õppides õppetootusi ja õppelaenu taotleda ei saa. 2003/2004. õppima asunud õppurid saavad kaugõppes õppides õppetootust ja õppelaenu taotleda siis, kui nad õpivad täiskoormusega, st täidavad õppekava 75% või enam mahus (teatud õppekavadel 100% mahus).

Toetus välisriigi ülikoolis õppimiseks

Haridus- ja Teadusministeerium võib riigieelarves riiklikuks koolitustellimuseks ette nähtud vahenditest toetada üliõpilase õppimist välisriigi ülikoolis või samaväärses õppeasutuses riigile prioriteetsetel erialadel. Üliõpilase õppimise toetamine ja sellest tulenevad üliõpilase kohustused vormistatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi ja üliõpilase või Haridus- ja Teadusministeeriumi, üliõpilase ja tööandja vahelise lepinguga.

2002/2003 ja 2003/2004 õppeaastal on toetatud 33 doktorandi õpinguid eelkõige tehnika ja tehnoloogia valdkonnas, lisaks ka kunsti, õpetajakoolituse, veterinaaria jt valdkondades.

Õppelaen

Õppelaen on õpilasele ja üliõpilasele antav riigi tagatud laen hariduse omandamisega kaasnevate kulutuste katmiseks. Õppelaenu on õigus saada Eesti kodanikul või Eesti Vabariigis alalise elamisloa alusel viibival isikul, kelle õpingute kestus õppekava järgi on üheksa kalendrikuud ja enam ning kes:

- on täiskoormusega õppiv üliõpilane Eesti avalik-õiguslikus ülikoolis või riigi rakenduskõrgkoolis või erakooliseaduse alusel tegutsevas eraülikoolis või erarakenduskõrgkoolis või välisriigis samaväärses õppeasutuses ja õppevormis
- õpib täiskoormusega õppes keskhariduse baasil riigi- või munitsipaalkutse-õppeasutuses või erakooliseaduse alusel tegutsevas erakutseõppeasutuses või välisriigis samaväärses õppeasutuses ja õppevormis

Õppelaenu on õigus taotleda ka isikul, kes omandab osakoormusega õppes kõrgharidust õpetajakoolituse õppekava järgi avalik-õiguslikus ülikoolis, riigirakenduskõrgkoolis või eraülikoolis või erarakenduskõrgkoolis ja töötab vähemalt 18tunnise nädala-koormusega õpetaja, kasvataja või muu õppe- ja kasvatustööl töötava isikuna.

Õppelaenu ei saa põhikooli baasil kutsekeskhariduse õppekava alusel õppivad õpilased ega osakoormusega õppivad (üli)õpilased (v.a. ülalnimetatud juhul). Õppelaenu ei ole õigus saada akadeemilisel puhkusel oleval õpilasel ja üliõpilasel.

Õppelaenu on õigus saada õppekava nominaalkestuse õppeaastate arvule vastav arv kordi. Välisriigi õppeasutuses õppival isikul on õigus saada õppelaenu Eesti õppeasutuse vastava või lähima õppesuuna õppekava nominaalkestuse ulatuses. Õpilasel ja üliõpilasel on õigus saada õppelaenu 15. septembrist järgmise aasta 1. juunini. Esimese aasta õpilasel ja üliõpilasel on õigus saada õppelaenu 1. oktoobrist järgmise aasta 1. juunini. Laenusaja peab alustama laenusumma tagasimaksmist hiljemalt 12 kuud pärast õppeasutuse lõpetamist. Kui laenusaja katkestas õpingud, tuleb laenusumma tagasi maksta pooleteisekordse õppeasutuses õpitud aja, kuid mitte lühema kui kuuekuulise perioodi jooksul.

Maksepuhkust on võimalik taotleda laenusaja ajateenistuses viibimise ajaks ja emale lapsehoolduspuhkuse ajaks (üheks aastaks pärast lapse sündi).

Riik kustutab õppelaenu:

- riigi- või kohaliku omavalitsuse asutusse või avalik-õigusliku juriidilise isiku juurde tööle asunud isikutel;
- kuni 5aastast last kasvataval ühel vanemal kuni 50% ulatuses ühe lapse kohta.

2004/2005 õppeaastal oli Vabariigi Valitsuse otsusel õppelaenu suuruseks 17 500 krooni.

Tabel 2. Õppimistoetuste ja õppelaenu saamise õigus kutse- ja kõrghariduse erinevatel astmetel.

	Koolitoetus	Õppetoetus	Täiendav toetus	Doktorandi-toetus	Õppelaen
Kutsekeskharidus põhihariduse baasil	x				
Kutsekeskharidus üldkeskhariduse baasil		x	x		x
Rakendus-kõrgharidusõpe		x	x		x
Bakalaureuseõpe		x	x		x
Magistriõpe		x	x		x
Doktoriõpe				x	x

1.7 HUVIHARIDUS

Huvialaharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide kogum, mis lisaks üld- ja kutseharidusele loob täiendavaid eeldusi isiksuse arenguks, samuti aitab inimesel elu ja tööga toime tulla.

Huvialahariduse sisuks on vabatahtlik süsteemne, pedagoogide juhendatud õppekavajärgne tegevus ühel huvialal suhteliselt pika aja jooksul, et omandada süvendatud teadmised, oskused ja vilumused valitud huvialal.

Huvihariduses osalemisel on noorele mitmeid positiivseid mõjusid, mis toetavad karjääriplaneerimise protsessi:

- arendatakse andeid
- jõutakse paremini selgusele oma huvides
- avardub silmaring
- kujuneb positiivne enesehinnang
- õpitakse midagi praktilist, kasulikku, arendatakse erinevaid oskusi
- arendatakse suhtlemisoskusi
- kogutakse mitmeid olulisi lisaväärtusi, sh kujundatakse tegutsemise kaudu aktiivset eluhoiakut

Valdavalt toetavad omavalitsused kas ühel või teisel moel laste õppimist huvialakoolides. Toetus huvialaharidusele ulatub transpordikulude kompenseerimisest kuni kohamaksu ning õppemaksu 100%lise kompenseerimiseni. Huvihariduse võimalusi pakuvad nii riiklik-, era-, kui ka kolmas sektor (viimane neist on just viimasel ajal väga aktiivne).

1.8 MITTEFORMAALNE HARIDUS

Eestis väärtustatakse üha enam mitteformaalset haridust ja mõistetakse selle positiivset mõju isiksuse arengule. Erinevad õpikogemused aitavad isikul selgemini tunnetada oma huvisid, oskusi ja teadmisi, millele tuginedes teadlikult karjääri kujundada ning määratleda oma rolli ühiskonna aktiivse kodanikuna.

Mitteformaalse hariduse plussiks on mitmekülgsus, pakkudes õppeks võimalusi kõigile, olenemata vanusest, soost, majanduslikust olukorrast. Mitteformaalse hariduse õppemeetodid on paindlikud ja võimaldavad arvestada inimeste erinevate vajadustega, õppimiskiiruse ja –stiiliga ning pakuvad uusi võimalusi ka neile, keda formaalharidussüsteem mingil põhjusel ei rahulda. Lisaks soodustab mitteformaalne haridus kodanikuühiskonna arengut ja inimõiguste eest seismist.

Lühidalt saab öelda, et mitteformaalne haridus on eesmärgistatud ning korrastatud õpiprotsess, kus õppijatel on aktiivne roll, osaledes õppimises vabatahtlikult. Mitteformaalne haridusprotsess kulgeb sageli paralleelselt formaalharidusega, kusjuures **üldjuhul õpitulemusi tunnistusega ei kinnitata**.

Võrreldes formaalharidusega on mitteformaalne haridus nii sisult kui vormilt vähem piiritletud, samuti on nõudmised koolitajate professionaalsusele vähem määratletud. Õppur, kes täiendab oma teadmisi mitteformaalse hariduse võimalusi kasutades, on enamasti suuresti mõjutatud enesemotivatsioonist, olles seejuures avatud uutele väärtustele ja väljakutsetele.

Noortele pakuvad **mitteformaalse hariduse võimalusi** erinevad institutsioonid ja ühendused, näiteks noorteühingud, noorteklubid, spordiklubid, vabatahtlik teenistus, kodanikuühendused, kohalikud või rahvusvahelised noorteprojektid jne.

Aktiivselt tegutsevad nii registreeritud kui ka mitteregistreeritud **noorteühendusi** on Eestis sadakond. Need võivad tegutseda kohalikul, riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. Noorteühenduste rolli mitteformaalse hariduse pakkujana ei tohiks kindlasti alahinnata, sest just nende erinevate tegevuse kaudu omandavad ja kinnistavad noored mitmeid toimetulekuks olulisi ning tööandjate poolt hinnatud oskusi (nt suhtlemisoskus, meeskonnas töötamine, enese kehtestamine, konfliktide ja probleemide lahendamine, organiseerimise oskus, protsesside ning inimeste juhtimine, avalik esinemine jne), mida ei ole alati lihtne omandada formaalharidusprotsessis. Noorteühendustes õpitakse sageli palju kasulikku ka oma eakaaslastelt, samuti saadakse esimesed **vabatahtliku töö ja aktiivse osaluse kogemused**.

Rahvusvahelisel tasandil tegutsev noorteühendus pakub oma liikmetele lisaks ka väärtuslikku kultuuridevahelist õpet, korraldades nt seminare, noorsoovahetusi vm rahvusvahelisi projekte.

Nii näiteks on mitteformaalsele haridusele pühendatud ka **programm Euroopa Noored**, kes teeb tihedat koostööd formaalharidust toetavate programmidega Socrates ja Leonardo Euroopa Noored. Programm toetab noori saamaks uusi teadmisi, oskusi ja kompetentse, nende sotsiaalset ja kultuurilist lõimumist teiste noortega Euroopa tasandil jne.

1.9 TÄISKASVANUTE KOOLITUS

Täiskasvanuharidus on täiskasvanud elanikkonna terviklik organiseeritud õppetegevus, mis ei sõltu õppe sisust, tasemest või meetoditest, see võib asendada või olla jätkuks esmasele koolis, kutseõppeasutuses, rakenduskõrgkoolis või ülikoolis omandatud haridusele.

Täiskasvanud õppija all mõistetakse õppijat, kelle jaoks õppimine ei ole põhitegevus, ta õpib töölkäimise, perekonnaelu või muu tegevuse kõrvalt. Täiskasvanud õppija mõiste ei ole Eestis inimese vanusega seotud.

Täiskasvanute koolitus jaguneb:

- tasemekoolitus;
- tööalane koolitus;
- vabahariduslik koolitus.

Tasemekoolitus

Täiskasvanute tasemekoolituse vormid on:

- õhtuses, kaugõppe õppevormis või ekstermina põhihariduse ja üldkeskhariduse omandamine;
- õhtuses või kaugõppe õppevormis põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandamine;
- osakoormusega või ekstermina keskhariduse baasil kutsekeskhariduse omandamine;
- osakoormusega või ekstermina kõrghariduse omandamine.

Ekstermina õppides on võimalik sooritada õppekavajärgseid eksameid ja arvestusi osalemata korralises õppetöös. Tasemekoolituse läbimist tõendab tunnistus või diplom.

Põhi- ja üldkeskhariduse omandamine

Reeglina võivad väljaspool päevast õppevormi tasemekoolituse õppima asuda põhihariduseta inimesed või koolikohustuse east väljas olevad inimesed. Põhiharidust ning üldkeskharidust on täiskasvanutel võimalik omandada täiskasvanute gümnaasiumites ning üldhariduskoolide juures avatud õhtustes või kaugõppe osakondades. Täiskasvanute gümnaasiumide õhtuses õppevormis on võimalik õppida ka üksikuid õppeaineid, mille kohta kool väljastab vastava tunnistuse. Põhihariduse ja üldkeskhariduse omandamine on riigi- ja munitsipaalõppeasutustes õppemaksuta.

Kutsekeskhariduse omandamine

Võimaldamaks täiskasvanutele kutsekeskhariduse omandamist väljaspool päevast õppe-vormi, finantseerib riik kutseõppeasutustes kaugõppe õppekohti.

Kõrghariduse omandamine

Täiskasvanud õppijatele kõrghariduse omandamiseks pakuvad paindlikke õppevorme nii rakenduslikud kõrgkoolid kui ka ülikoolid (sageli Avatud Ülikooli egiidi all). Kõrghariduse omandamine osakoormusega õppes on õppija jaoks enamasti tasuline.

Töölane koolitus

Täiskasvanute töölane koolitus võimaldab kutse-, ameti- ja/või erialaste teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamist ja täiendamist, samuti ümberõpet töökohas või koolitusasutuses.

Töölant koolitust täiskasvanutele pakuvad paljud rakenduslikud kõrgkoolid, ülikoolid ja kutseõppeasutused, samuti erakoolid ja kutseliidud, kes korraldavad koolitust Era-kooliseaduse kohaselt. Töölase koolituse läbimist tõendab tunnistus või tõend.

Riigiametnike, õpetajate ja registreeritud töötute täienduskoolitust ja ümberõpet finantseerib riik. Töölase täienduskoolituse või ümberõppe eest kutseõppeasutuses või kõrgkoolis tasub tellija – õppijad ise või nende tööandja, kes on koolitusest huvitatud. Samuti võivad koolitujad saada toetust riigilt või kohalikult omavalitsuselt.

Tööturukoolitus

Tööturukoolitust korraldavad Tööturuametile alluvad Tööhõiveametid. Tööturukoolitust on õigus taotleda töötul või töölepingu lõpetamise kohta teate saanud töötisjal. Tööhõiveamet katab registreerunule kuni kuuekuulisel koolitusel osalemise ja inimesel, kes osales tööturukoolitusel vähemalt 80 tundi makstakse õppetipendiumi.

Vabahariduslik koolitus

Vabahariduslik koolitus on suunatud inimese loovuse, annete ja sotsiaalsete oskuste tõstmisele. Õpe toimub kursuste, õpiringi või muus õppijatele sobivas vormis. Kuigi vabaharidus on enamasti seotud inimeste hobide või harrastustega, on piiri vabaharidusliku koolituse ja töölase koolituse vahel raske tõmmata. Mõnigi kord võib hobist saada amet, paljudel inimestel aitavad vabahariduse raames omandatud teadmised ja oskused olla edukamad oma igapäevatöös.

Üle Eesti tegutsevad koolituskeskused, mis pakuvad täiskasvanutele vabahariduslikku koolitust. Enamasti on tegemist rahvaulikoolide, vabahariduslike koolituskeskuste või kultuurikeskustega. Populaarsemad kursused nendes keskustes on kunsti- ja kultuurikursused, keelekursused ning majandus- ja arvutiõppe kursused. Vabahariduslikke koolituskeskusi toetatakse riigieelarvest, kust eraldatakse konkursi korras vahendeid ligikaudu 45 vabaharidusliku koolituskeskuse juhi ja pedagoogide töötasu toetuseks. Tänu sellele toetusele on koolituskeskustel võimalik õppemaksu alandada.

Täiskasvanutele pakuvad võimalusi tasemekoolituses, töölases koolituses või vabahariduslikus koolituses osalemiseks väga palju erakoolid. *Erakooliseaduse* kohaselt peavad kõik erakoolid, kelle poolt korraldatav õpe kestab enam kui 120 tundi või kuus kuud aastas, taotlema Haridus- ja Teadusministeeriumilt koolitusloa.

Õppepuhkus

Vastavalt *Täiskasvanute koolituse seadusele* on töölepingu alusel töötavatel ja avalikus teenistuses olevatel isikutel õigus õppepuhkusele, mida antakse talle tema enda esitatud avalduse ja õppeasutuse tõendi põhjal.

Õppepuhkust on õigus saada tasemekoolituses neil, kes omandavad:

- põhiharidust ja üldkeskharidust õhtuses, kaugõppe õppevormis või eksternina;
- kutsekeskharidust põhihariduse baasil õhtuses või kaugõppe õppevormis;
- kutsekeskharidust keskhariduse baasil osakoormusega või eksternina;
- kõrgharidust osakoormusega või eksternina.

Õppepuhkuse pikkus tasemekoolituses (formaalhariduses) võib olla kuni 30 päeva aastas.

Lisapuhkepäevi on võimalik saada vastava haridustaseme omandamiseks järgmiselt:

- põhihariduse omandamine – 28 päeva;
- keskhariduse omandamine – 35 päeva;
- kõrghariduse omandamine või bakalaureuse kraadi kaitsmine – 42 päeva;
- magistri- või doktoritöö kaitsmine – 49 päeva.

Tasemekoolitusega seotud õppepuhkusel viibivale töötajale või teenistujale säilitab tööandja keskmise töötasu kümneks päevaks. Ülejäänud õppepuhkuse päevadeks säilitab tööandja töötaja või teenistuja töötasu vähemalt kehtiva miinimumpalga ulatuses.

Töölases koolituses osalemiseks on töötajal õigus saada õppepuhkust vähemalt 14 kalendripäevaks aastas keskmise palga säilitamisega ja vabahariduslikus koolituses osalemiseks palgata õppepuhkust vähemalt seitsmeks kalendripäevaks aastas.

Täiskasvanuhariduse riiklikud prioriteedid aastatel 2004-2006

15. 07. 2004 kiitis Vabariigi Valitsus heaks täiskasvanuhariduse riiklikud prioriteedid aastatel 2004-2006. Prioriteedid toetavad elukestava õppe põhimõtete rakendamist ja nendele tuginevad Haridus- ja Teadusministeerium, koostööpartnerid ja erinevad osapooled oma tegevuse korraldamisel.

- 1) täiskasvanutele paremate võimaluste loomine ligipääsuks elukestvale õppele, sealhulgas tasemeharidusele ja haridustee katkestanutele võimaluste loomine haridussüsteemi tagasipöördumiseks;
- 2) täiskasvanute nõustamise süsteemi väljaarendamine, sealhulgas karjäärinõustamisteenuse võimaldamine ja täiskasvanutele suunatud õppimisvõimalusi kajastava infosüsteemi väljaarendamine;
- 3) varasema õpi- ja töökogemuse arvestamise süsteemi väljatöötamine;
- 4) täiskasvanuhariduse rahastamise mudeli väljatöötamine, sealhulgas maksusüsteemi kaudu ettevõtete motiveerimine oma töötajate koolitusse investeerima;
- 5) täiskasvanute koolituse, sealhulgas tööalase koolituse kvaliteedi tagamine.

Täiskasvanuharidus arvudes

2001. aastal Saar Polli poolt läbi viidud üleriigilise küsitluse andmetel (valimi moodustasid 1008 15-74 aasta vanuses inimest) osales 2001. aasta jooksul täiskasvanute koolituses 13% vastanutest. Huvi õppimise vastu on meeste ja naiste hulgas võrdlemisi samane, meestest osales koolituses 12%, naistest 14%. Kui naiste puhul oli õppima asumisel ülekaalukalt esikohal soov enesearendamiseks, siis meeste puhul oli peamiseks ametialase kvalifikatsiooni tõstmiseks.

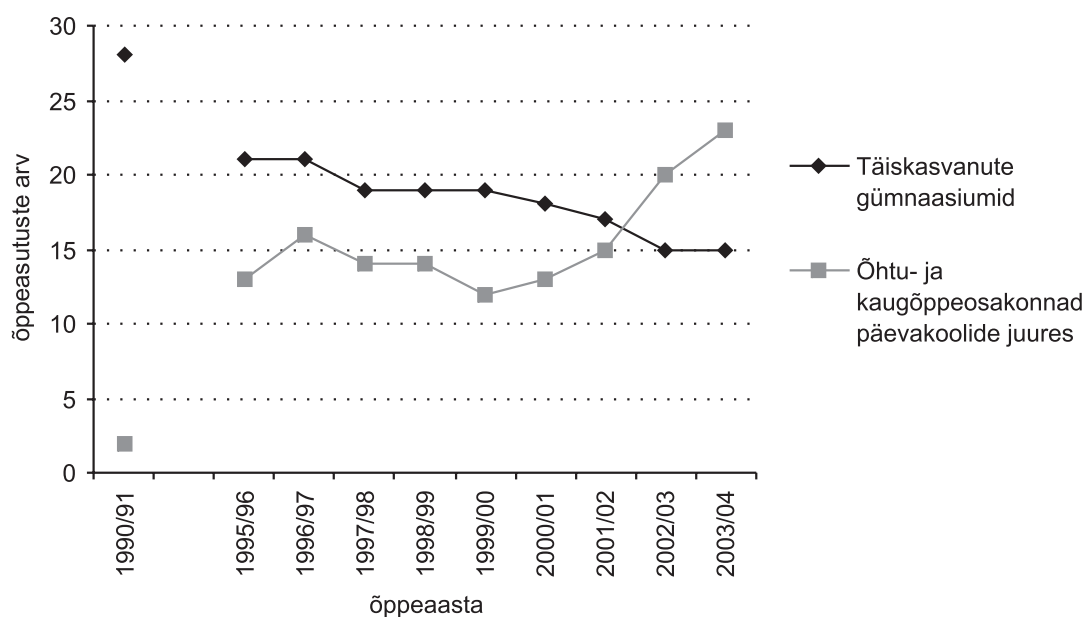
Uuring näitas, et kõrgema sissetulekuga inimesed osalevad koolituses rohkem, kui madalama sissetulekuga inimesed. Vaadates aktiivsemate õppijate hariduslikku tausta, võib öelda, et Eesti ei erine siinkohal teistest arenenud riikidest, kus samuti ilmneb selge tendents - mida kõrgem on inimese haridustase, seda rohkem väärtustab ta õppimist ka pärast kooli lõpetamist.

Eurostati 2003. aasta tööjõuturu uuringu järgi osales Eesti 25–64 aasta vanustest isikutest täiskasvanuhariduses 6,2%. Vastav näitaja oli Eestis kõrgeim 1999. aastal, kus osalusprotsent oli 6,5. Euroopa Liidu 25 liikmesriigis osaleb täiskasvanuhariduses 9,0% täiskasvanutest. Ühed eesrindlikumad on Skandinaavia riigid, Soomes osaleb täiskasvanuhariduses 17,6%, Rootsis 34,2%, Norras 21,3% ja Taanis 18,9% 25-64aastastest. Lissaboni strateegias on seatud eesmärgiks, et aastaks 2010 osaleks 12,5% 25-64 aastastest inimestest täiskasvanuhariduses.

Tasemekoolitus

2003/2004 õppeaastal oli Eestis kokku 38 õppeasutust, kus täiskasvanutel on õhtu- või kaugõppe õppevormis või eksternina võimalik omandada üldharidust. Alates 1990/1991 õppeaastast on Eestis pidevalt vähenenud täiskasvanute gümnaasiumide ehk nn. õhtukoolide arv, samal ajal on kasvanud võimalused õppimiseks päevase õppevormiga üldhariduskoolide õhtustes ja kaugõppe osakondades (joonis 24).

2003/2004 õppeaastal omandas õhtu- või kaugõppe vormis üldharidust 6 514 õpilast, neist 1 405 (21,6%) põhikooliastmel ja 5 109 (78,4%) gümnaasiumiastmel.

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 24. Öhtu- ja kaugõppe vormis üldhariduse omandamist võimaldavad õppeasutused, 1990/91 – 2003/2004 õppeaasta.

1.10 HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUMI VALITSEMISALA REGULEERIVAD SEADUSED

Eesti Vabariigi haridusseadus (1992)

Erakooliseadus (1998)

Huvialakooli seadus (1995)

Koolieelse lasteasutuse seadus (1999)

Kutseõppeasutuse seadus (1998)

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (1993)

Rakenduskõrgkooli seadus (1998)

Tartu Ülikooli seadus (1995)

Täiskasvanute koolituse seadus (1993)

Välisriigis omandatud kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seadus (2000)

Õppetoetuste ja õppelaenu seadus (2003)

Ülikooliseadus (1995)

2 KOOLIST TÖÖLE

2.1 KUTSESTANDARDID JA KUTSETUNNISTUSED

Küsimus töötajate kutseoskustest on päevakorral täie tõsidusega juba pikka aega. Väidetakse, et kvalifitseeritud tööjõu puudumine on peamine Eesti majanduse arengut ja konkurentsivõimet piirav tegur. Tööandjad on rahulolematud haridussüsteemiga, kus muutused ei toimu nii kiiresti, kui muutuvad majanduse tegelikud vajadused. Ettevõtted ja asutused on raskustes heade töötajate leidmisega. On valdkondi, kus tööandjad konkureerivad omavahel töötajaid otsides. Samas ei leia töötud inimesed rakendust.

Mida siis teha? Mida on juba tehtud, et nendele probleemidele lahendusi leida?

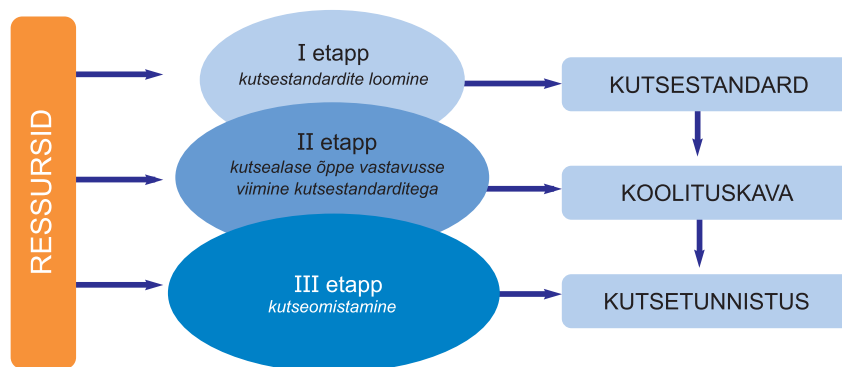
Aastal 1998 alustati Eesti Kaubandus-Tööstuskojas riigi tellimisel kutsete süsteemi väljatöötamist. Tänapäeval toimub süsteemi arendamine Kutsekoja koordineerimisel ning käesoleval ja järgmisel aastal ka Euroopa Liidu Sotsiaalfondi toel.

Kutsete süsteemi tegevused võib jagada kolme omavahel tihedas seoses olevasse etappi.

I etapp – kutsestandardite loomine.

II etapp – kutsealase õppe vastavusse viimine kutsestandarditega

III etapp – kutseomistamine.

Kutsetasemed

Eesti kutsete süsteemis on viis taset. Esimene on madalaim ja viies kõrgeim.

Kõik kutsed ei eelda tasemete fikseerimist kõigil viiel tasemel. Millistele kutsetasemetele on vaja konkreetse kutse puhul standardid koostada, otsustavad valdkonna spetsialistid. Iga konkreetse kutsetaseme nõuded, sealhulgas vajaduse korral ka haridusnõuded, määratakse kindlaks kutsestandardis.

Kutsestandard

Kutsestandard on dokument, milles sätestatakse nõuded konkreetsetel kutsetasemel tegutsemiseks. Kutsestandardi olulisimad osad on kutsekirjeldus ja nõuded oskustele- teadmistele ning nad koostatakse tööandjate, spetsialistide ja koolitajate koostöös.

Milleks kutsestandard?

- Abiks tööandjale ametite kirjeldamisel-tutvustamisel, ametijuhendite koostamisel, töötajate kvalifikatsiooni määratlemisel, koolituse planeerimisel.
- Aitab töötajal saada selgust olemasolevate ja puuduvate oskuste vahel, annab võimaluse planeerida oma arengut ja karjääri ning loob aluse elukestavale õppimisele.
- Aluseks tööturu nõudmistele vastavate õppekavade, koolitusprogrammide koostamisel
- Aluseks kutseeksamite nõuete väljatöötamisel
- Abiks koolitajale, õppurile, lapsevanemale, nõustajale ja teistele info hankimisel selle kohta, millist töötajat tööturul vajatakse.
- Aluseks kutsetunnistuste rahvusvahelisel võrdlemisel

2005. aasta maikuu seisuga on kinnitatud kutsestandardid 230-le kutsele (460-le kutsetasemele).

Kutseomistamine ja kutsetunnistus

Kutseomistamine on protsess, mille käigus hinnatakse kutset taotleva isiku kutseoskuste ja teadmiste vastavust kutsestandardis toodud nõuetele ja väljastatakse kutsetunnistus.

Kutseomistamine toimub kutset taotleva isiku poolt esitatud avalduse alusel ja on vabatahtlik, kui seadusega ei ole ette nähtud teisiti.

Kutseomistamise meetoditeks võivad olla kutseeksamid või dokumentide alusel tõendamine.

Kutseeksami läbiviimise vormid võivad olla erinevad – suuline ja kirjalik eksam, proovitöö, töökohal jälgimine, intervjuu vm.

Kutset omistav organ

Kutseomistamise ja kutsetunnistuste väljastamisega tegelevad kutset omistavad organid (KOO-d). KOO võib olla era- või avalik-õiguslik juriidiline isik, kellele väljastab vastava tegevusloa kutsenõukogu. Enamasti on kutseomistamise õiguse saanud ettevõtjate ühendused või kutse- ja erialaliidud. Tänapäevaks omab tegevusluba 62 KOO-d. Väljastatud on üle 8000 kutsetunnistuse.

Milleks kutsetunnistus?

- **Töötajale** annab kutsetunnistus võimaluse eristada ennast tööturul nn libaspetsialistidest, tõstab töötaja "turuväärtust".
- **Tööandja** jaoks annab kutsetunnistus võimaluse töötajate oskuste võrdlemiseks ning lihtsustab värbamisprotsessi.
- **Koolitaja** jaoks on kutsetunnistused pakutava koolituse kvaliteedi näitajaks.

Mis kasu saab kutsete süsteemist riik?

Märksõna – konkurentsivõimeline tööjõud:

- Kutsestandardite kasutuselevõtt loob eeldused tööjõu kvaliteedi paranemisele ja Eesti majanduse konkurentsivõimele EL-s;
- Kutsete süsteem võimaldab inimressursi hindamist ja planeerimist riiklikul tasandil;

- Kutsestandardite ja kutsetunnistuste olemasolu teeb võimalikuks töötajate kutsetasemetete võrdlemise nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt.

Lõppeesmärk:

Eestis on konkurentsivõimeline tööjõud ja korrastatud tööturg ning majanduse arengut toetav hariduspoliitika. Selle eesmärgi saavutamine on võimalik vaid kõigi osapoolte jätkuvalt tihedas koostöös.

2.2 EESTI TÖÖTURG

2.2.1 Tööturuinstitutsioonid

Peamised tööturu küsimustega tegelevad institutsioonid Eestis on Sotsiaalministeerium, Tööturuamet ning Töötukassa.

Sotsiaalministeerium

Eestis vastutab tööhõive poliitika väljatöötamise eest Sotsiaalministeerium, kes on ka kõrgeimaks tööturuinstitutsiooniks Eestis. Sotsiaalministeeriumi strateegiline eesmärk on tööealise elanikkonna tööga hõivatuse, kvaliteetse töökeskkonna ja tasakaalustatud töösuhete kindlustamine. Plaanitud eesmärgi saavutamiseks kavandatud sammudest on olulisemad kaks: tööealise elanikkonna võimalikult kõrge tööga hõivatus ning erikohtlemist vajavate ja riskirühma kuuluvate inimeste (puudelised, pikaajalised töötud, noored ja eakad) suurem tööga hõivatus.

Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud EV tööhõive riikliku tegevuskava läbivaks ideeks on põhimõte, et kõigil inimestel peab olema võimalus tööelus osalemiseks. Tööturupoliitika eesmärkide saavutamiseks on vajalik rakendada nii aktiivseid- kui passiivseid tööturumeetmeid.

Aktiivsed tööturumeetmed on tööturukoolitusele suunamine, töötute tööle rakendamiseks tööandjatele makstav toetus, toetus töötule ettevõtluse alustamiseks, hädaabitöödele kaasamine, kutsenõustamine, õppetendium. Passiivne tööturumeede on töötute abiraha. Tööturuga seotud valdkondi koordineerib ministeeriumis tööala asekancler, kelle juhtida on tööturu, tööelu arengu ning tööpoliitika info ja analüüsi osakonnad.

- Tööturu osakond kavandab tööturupoliitikat, koostab tööhõive arengukavasid, analüüsib tööturu olukorda ja osaleb tööturgu reguleerivate õigusaktide eelnõude väljatöötamises.
- Tööelu arengu osakond kavandab ja töötab välja töösuhete ning töökeskkonna poliitikat, edendab sotsiaaldialoogi koostöös sotsiaalpartneritega, osaleb töötajate kvalifikatsioonisüsteemi rakendamises ja töösuhteid ning töökeskkonda reguleerivate õigusaktide eelnõude väljatöötamises.

Tööturuamet

Tööturuamet (TTA) on Sotsiaalministeeriumi valitsemisalas tegutsev asutus, mille peamiseks ülesanneteks on osalemine riigi tööturupoliitika elluviimisel, tööturuteenuste osutamine ja töötute sotsiaalse kaitse korraldamine. Lisaks korraldab TTA koostööd riigiasutuste, kohalike omavalitsuste, töövõtjate ning tööandjate ühenduste ja liitudega tööhõiveprobleemise lahendamiseks.

Tööturuametile alluvad **tööhõiveametid**, kes viivad piirkondlikult ellu tööturupoliitikat. Tööturuameti koosseisus on 16 tööhõiveametit (üks igas maakonnas ja lisaks üks Tallinnas). Tööhõiveametite eesmärk on vähendada tööpuudust vastavas regioonis ning abistada tööotsijaid ja tööandjaid, tagades neile seadusega ettenähtud sotsiaalne kaitse ja tööturuteenuste kättesaadavus ning jagades teavet tööturu olukorrast.

Töötukassa

Eesti Töötukassa on avalik-õiguslik juriidiline isik, mis tegutseb Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud põhikirja alusel. Eesti Töötukassa tegevuse eesmärk on *Töötuskindlustuse seaduses* ja teistes õigusaktides sätestatud korras töötuskindlustushüvitiste, töölepingute kollektiivse ülesütlemise hüvitise ja tööandja maksejõuetuse hüvitise maksmine.

Töötuskindlustus on sundkindlustus, mis kindlustab töötajale hüvitised töötuks jäämise, kollektiivse koondamise ning tööandja maksejõuetuse korral. Hüvitisi rahastatakse töötuskindlustusest laekunud rahast: töötaja töötuskindlustusmaks on 2004. aastal 1% palgast ja muudelt tasudelt ning tööandja makseks 0,5% palgafondist.

2.2.2 Tööturgu reguleerivad alusdokumendid

Alates 2000. aasta oktoobrist reguleerib töötutele toetuste maksmist ja teenuste osutamist kaks seadust: *Töötute sotsiaalse kaitse seadus* ning *Tööturuteenuse seadus*. Hetkel on vastuvõtmisel *Tööturuteenuste ja -toetuste seaduse* eelnõu (20. maiks läbinud Riigikogus esimese lugemise).

Töötute sotsiaalse kaitse seadus [RT I 2000, 57, 371] reguleerib töötuna arvelolekut ja töötute riikliku abiraha, ühekordse toetuse ning õppetipendiumi maksmist tööhõiveametite kaudu.

Tööturuteenuse seadus [RT I, 2000, 57, 370] reguleerib tööotsijale ja tööandjale tööturuteenuse osutamist. **Tööturuteenus** on teenus tööotsijale töö leidmise ja tööalase arengu soodustamiseks ning tööandjale sobiva tööjõu saamiseks.

Tööturuteenuse liigid on:

- 1) teavitamine tööturu olukorrast ja tööturukoolituse võimalustest;
- 2) töövahendus;
- 3) tööturukoolitus;
- 4) kutsenõustamine;
- 5) tööturutoetus ettevõtluse alustamiseks;
- 6) tööturutoetus tööandjale väiksema konkurentsivõimega töötute töölerakendamiseks;
- 7) hädaabitöö.

Tööturuteenuste ja -toetuste seaduse eelnõu eesmärk on tõhusamalt aidata töötul ja tööotsijal tööle rakenduda ning tööandjal leida vajalikke töötajaid. Teenuste väljatöötamisel on keskendutud sellele, kuidas aktiveerida töötute töö otsimisel endisest rohkem, pakkudes samas talle paindlikumat, mitmekesisemat ja erinevate riskirühmade vajadustest lähtuvat toetussüsteemi tööturul hakkamasaamise suurendamiseks. Tööturuteenuste ja toetuste seaduse eelnõu on Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud 17. märtsil 2005. aastal.

Võrreldes kehtiva regulatsiooniga, keskendub eelõu enam puudega isikute tööle rakendamise toetamisele, täpsustavad töötaja ja töötü (eraldi ka puudega töötü) mõisted. Eelnõu näeb ette ka muutus töötüks olemise eeltingimustes (täieliku või osalise töövõime olemasolu), arvestades, et tänane Eesti töövõime hindamise süsteem ei hinda inimese tegelikku võimet teatud tööd teha.

Kehtiva individuaalse tegevuskava mõiste asemel pakub eelnõu välja **individuaalse töötösimiskava**, mis peaks andma selgemalt edasi nimetatud kava peamise eesmärgi – töötü töötösimisele ja tema töötösimisele kaasaaitamise. See tähendaks, et igale töötüle tehakse individuaalne töötösimiskava, mis on kokkulepe Tööturuameti ja töötü vahel ning kus sätestatakse, mida kumbki pool teeb selleks, et töötü võimalikult kiiresti töötü rakenduks. Individuaalne töötösimiskava koostatakse kõigile töötütele vähemalt 22 nädala jooksul alates töötüna arvelevõtmisest.

Riskirühma (nt noored, puudega isikud) kuuluvate töötüte puhul koostatakse tegevuskava esimesel võimalusel, aga mitte hiljem kui 5 nädala jooksul alates arvelevõtmisest. Siia gruppi kuuluvate inimestega hakkavad tegelema **juhtumikorraldajad**, kes kombineerivad kliendile sobilikemaid (et vastaksid inimese oskustele ja vajadustele ning töötandjate eeldustele ja vajadustele) tegevusi, teenuseid ja toetusi tema kiiremaks töötü rakendumiseks.

Uus eelnõu pakub töötüle rohkem abi, ent samas eeldab töötult ka suuremat aktiivsust töötösimisel. Tähelepanu on suunatud sellele, et teenuste ja toetuse osutamise raha ei kulutataks töötütele, kes ei soovigi tööd teha, mistöttu on töötü kohustatud töötendama, et otsib aktiivselt tööd.

Töötöive tegevuskava

Lisaks seadusandlikele dokumentidele reguleerivad töötürgu ka iga-aastaselt koostatav Töötöive tegevuskava (valminud Sotsiaalministeeriumi juhtimisel alates 2001. aastast), mis ühendab erinevad riiklikud strateegiad ja arengukavad terviklikuks töötöivepoliitikaks ning seab konkreetsed eesmärgid ja nende saavutamiseks rakendatavad meetmed. Tegevuskava kajastab Eesti töötürguga seonduvaid probleeme, töötürupoliitika ellurakendamist ning olukorra parandamiseks vajalikke tegevussuundi.

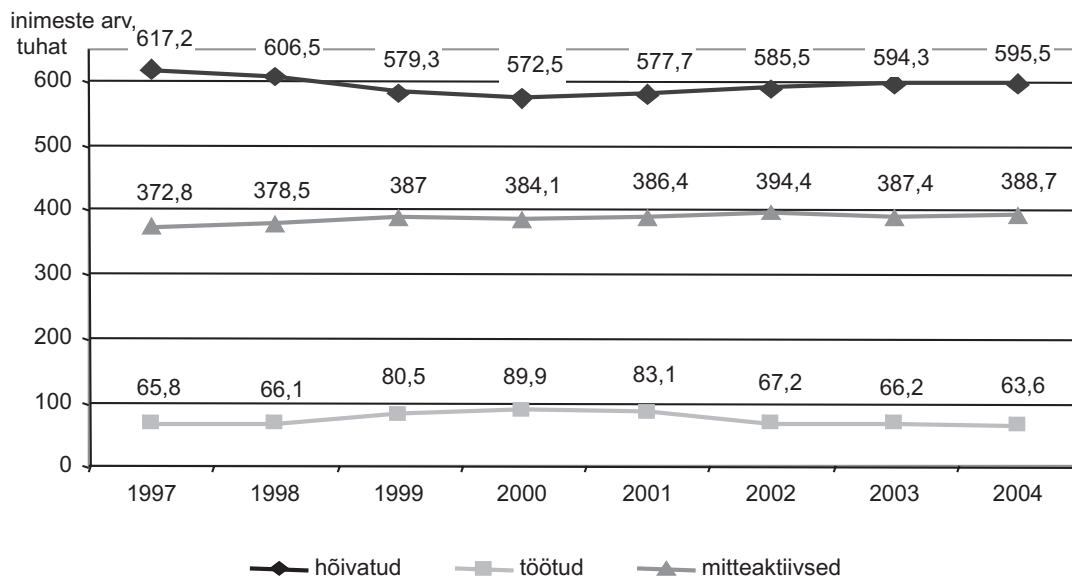
2.2.3 Töötüru olukord

Ülevaade töötöju muutustest Euroopa Liidus ja Eestis.

- Võrreldes Euroopa Liidu keskmiste näitajatega, on töötöive määr Eestis püsinud samal tasemel, näidates 2000. ja 2004. aasta võrdluses väikest töütrendi (kasv kahe protsendipunkti võrra, EL-s 1,5% võrra).

- Euroopa Liidu keskmisega võrreldes on Eestis töötuse määr tööealiste vanusegrupis kõrgem. Samas, võrreldes 2000. ja 2004. aasta näitajaid, on trendid vaadeldavates piirkondades erinevad – ajal, mil Euroopa Liidu töötuse määr on kolme aasta jooksul tõusnud, on see Eestis 2 protsendipunkti võrra langenud.
- Pikaajalise töötuse määr Euroopa Liidu ja Eesti võrdluses näitab Eesti kõrgemat pikaajalise töötuse taset kogu tööjõust. Samas on antud trend Eestis alates 2001. aastast (mil see oli 5,7% kogu tööjõust) langemas (Euroopa Liidus 4,0% kogu tööjõust).
- Noorte töötute osakaal oma vanusegrupi tööjõust on Eestis märgatavalt suurem võrreldes Euroopa Liiduga (võrdluses vastavalt 23,6% ja 17,6% 2000. aastal ning 22,9% ja 18,3% 2003. aastal). Siiski on Eestis noorte töötuse määr näitamas oma vanusegrupis väikest langustendentsi (0,7 protsendipunkti võrra kolme aasta võrdluses).

Tänu majanduse elavnemisele on alates 2000. aastast hakanud Eestis kasvama tööga hõivatute arv, vähendades seeläbi tööpuudust. Samas on pidevalt tõusnud ka mitteaktiivsete arv (joonis 25).

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 25. 15-74 aastaste hõiveseisund 1997-2004. aastatel

Tööjõu-uuringu andmetel oli Eestis 2004. aastal 15-74-aastastest 595,5 tuhat tööga hõivatut, 63,6 tuhat töötut ning 388,7 tuhat mitteaktiivset. Võrreldes 2000. aastaga on suurenenud tööga hõivatute arv 23 tuhande inimese võrra ning enam-vähem sama suurusjärgu võrra, 26,3 tuhat inimest, vähenes töötute arv. Samas võib arvata, et paljud töötud on loobunud töö otsimisest ning langenud mitteaktiivsete hulka.

2.2.4. Töötuse näitajad

Eestis oli tööpuuduse määr siirdeperioodi algul madalam kui teistes Kesk- ja Ida-Euroopa riikides (v.a Tšehhi). Selle põhjusena on toodud elanikkonna (ja sellega seoses ka tööjõu) vähenemist emigratsiooni tõttu (eriti aastatel 1989–1993), mitteaktiivse elanikkonna kasvu ja tööturu paindlikkust.

Pärast 1993. aastat hakkas Eestis töötuse määr kiiresti kasvama. Selle tingis tööhõive langus seoses majanduse struktuursete muutustega, töö tootlikkuse tõusuga, uute turude hõlvamisega ja liberaalse majanduspoliitika rakendamisega. Töötuse määr stabiliseerus 1995. aastal 10% tasemel ja hakkas 1999. aastal mitmete välismõjude (nt Vene ja Aasia kriis) ja majanduse languse tõttu jälle kiiresti kasvama ning saavutas kõrgeima taseme 2000. aastaks (13,6%).¹

Töötuse määr on vähenenud alates 2000. aastast 13,6%-lt 9,7%-ni 2004. a. Meeste töötuse määr on pisut kõrgem kui naistel (vastavalt 10,4% ja 8,9%). Võrdluses Euroopa Liidu keskmisega (8,1%) on töötuse tase Eestis suhteliselt kõrge, Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega võrreldes jääb aga keskmisele tasemele.

Tööturuameti andmetel oli 2004. a. Eestis töötuid 88.535, mis on 10% vähem kui 2003. aastal. Tööhõiveametiteid külastas 2004. aastal ühes kuus keskmiselt 37 tuhat inimest, mis moodustas 4,5 protsenti elanikkonnast vanuses 16 kuni pensioniiga. 2003. aastal olid vastavad näitajad 43,3 tuhat inimest ja 5,3 protsenti. 2004. aastal vähenes ka esmakordselt registreeritud töötute arv. Suurim oli esmakordselt registreeritud töötute arv 2001. aastal (89,6 tuhat), 2004. aastal oli vastav näitaja 52 tuhat inimest. Hinnangute kohaselt on suurenenud lühemaajalise töötuse kestusega inimeste osakaal registreeritud töötute hulgas.²

Üldises statistikas esitatud andmetesse registreeritud töötute kohta tuleb suhtuda teatud ettevaatusega, kuivõrd registreeritud töötute arv on alati erinev tegelikust töötusest põhjusel, et kõik töötud ei tule ennast tööhõiveametitesse arvele võtma. Vahe on hakanud viimastel aastatel siiski vähenema, tulenevalt erinevate seaduste jõustumisest (*Tööturuteenuse seadus ja Töötute sotsiaalse kaitse seadus*), mis on laiendanud tööturuteenustest osasaajate ringi. Efekti on omanud ka *Töötuskindlustusseaduse* jõustumine 2003. aastal. Kokku oli tööhõiveametites 2004. aastal abiraha saajaid 39,3 tuhat, tööturukoolitusele suunati neist 6,9 tuhat inimest (17% vähem kui 2003. aastal).

Tööturu konkurentsi tingimustes kujunevad paratamatult välja sotsiaalsed grupid, kellel on keerulisem toime tulla ja keda ähvardab tööpuudus. Eelkirjeldatud riskigrupi moodustavad: noored, madalama haridustasemega ja pikaajalised töötud, puudega inimesed, pensionieelikud ning riigikeelt mitte kõnelevad inimesed. Samad riskirühmad on iseloomulikud ka teistele riikidele.

Pikaajaline tööpuudus

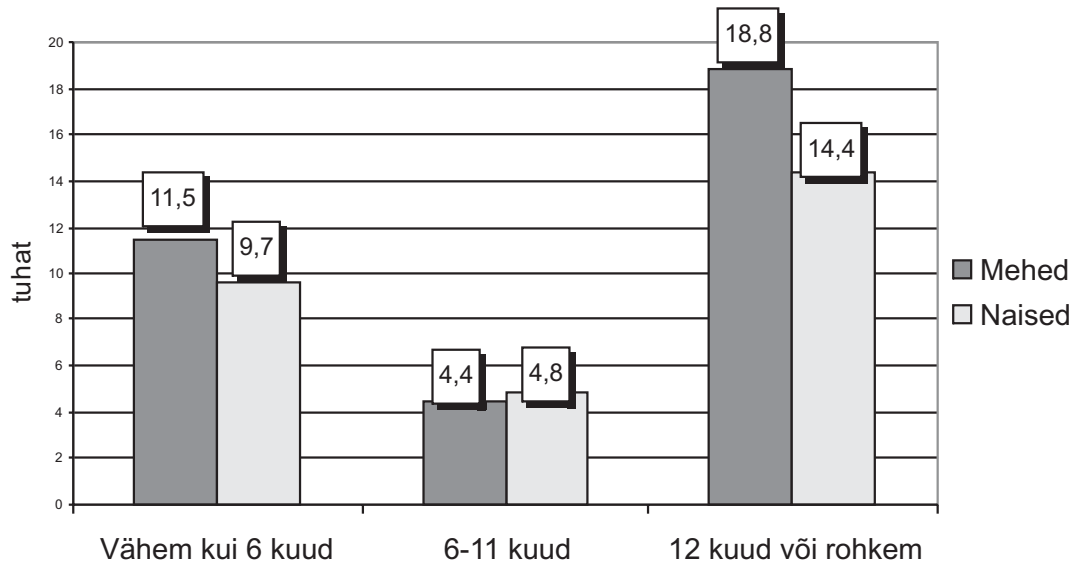
Pikaajaline tööpuudus on üks püsivamaid ja tõsisemaid probleeme. Mida kauem on inimene töötu olnud, seda raskem on tal tööturule naasta ja seda kulukam on kogu

¹ Uuring „Pikaajaline töötus Eestis“, Eesti Majanduse Instituut

² Tööturuameti andmed

protsess riigile. **Suurim risk pikaajaliste töötute hulka sattuda on madala haridustasemega (kutseoskusteta) ning vanemaerialistel töötutel.** 2004. aastal moodustasid pikaajalised töötud töötute koguarvust 52% (2001. a oli vastav näitaja 48%).

Vaatamata töötuse määra vähenemisele viimase kahe aasta jooksul, on pikaajalise töötuse määr kasvanud 50–69-aastaste vanusegrupis ja madala haridusega töötute grupis ning jätkuvalt on kasvanud üle kahe aasta töötä olnud meeste osatähtsus tööjõus. Pikaajaliste töötute (töötä olemise periood pikem kui 12 kuud) soolises lõikes on ülekaalus meessoost töötäalised. Samasugune on trend ka lühiajalise töötäperioodi (vähem kui 6 kuud) lõikes (joonis 26).

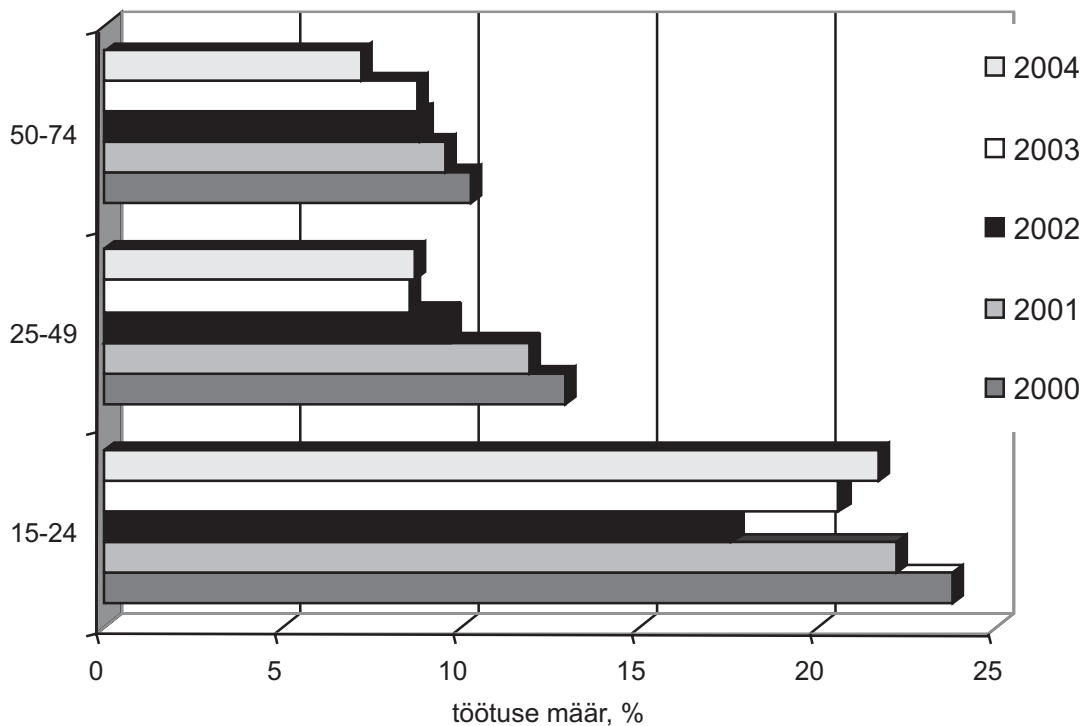
Allikas: Töötä-uuring 2004

Joonis 26. Töötä soo ja töötäperioodi kestuse järgi 2004. a

Töötä vanusegruppide lõikes

Töötäks jäämise risk on suurim eelkõige noorte (15-24 aastased) ja vanimasse vanuserühma (50-74) kuuluvate inimeste seas. Sealhulgas eelkõige noorte töötäust vaadeldakse kui riskitegurit nii inimesele endale kui ühiskonnale. Noorte (15-24 aastased) töötäpuudus on Eestis suhteliselt kõrge (joonis 27) ning olukorra teeb raskeks ka asjaolu, et pensionile jäämise vanus tõuseb iga aastaga ning vabu töökohti jääb järjest vähemaks. Uusi töökohti tekib juurde vähe ja uute töötäajate värbamisel eelistatakse tihti eelnevate töökogemuste olemasolu. Samas ei saa seda öelda sekundaarsektori kohta, kus töökohti on rohkem kui realselt inimesi.

vanusgrupp

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 27. Töötuse määr vanusegruppide järgi 2000-2004 aastatel.

Noorema vanusegrupi töötusest rääkides tuleb silmas pidada asjaolu, et see vanusgrupp veel valdavalt õpib ning tööjõus osalemise määr on 34,2%. Seega võib öelda, et tööturul on iga kolmas noor. Ja nendest tööturul olijatest on 54,8 tuhat hõivatud ning 15,2 tuhat töötud. Mitteamiivseid (e. valdavalt õpilasi) on 134,9 tuhat.

Noorte (15-24-aastased) tööpuuduse määr ulatus 2004. aastal 21,7%-ni ja ületas keskmist töötuse määra kaks korda. Noorte töötuse määr tervikuna on kõrgem kui sama näitaja enamikes riikides. Eestis oli noorte tööpuuduse haripunkt 2000. aastal (23,8%).

Noorte naiste seas on töötuid rohkem (22,4%) kui sama vanusegrupi meeste seas (21,2%). Samas on see erinevus vähenenud võrreldes 2003. aastaga, kus noorte naiste seas oli töötuse määr 26%, meeste seas aga 16,9%. Ülejäänud vanusegruppides sellist soolist domineerimist ei esine, pigem on tendents vastupidine (meeste töötus pisut kõrgem naiste omast).

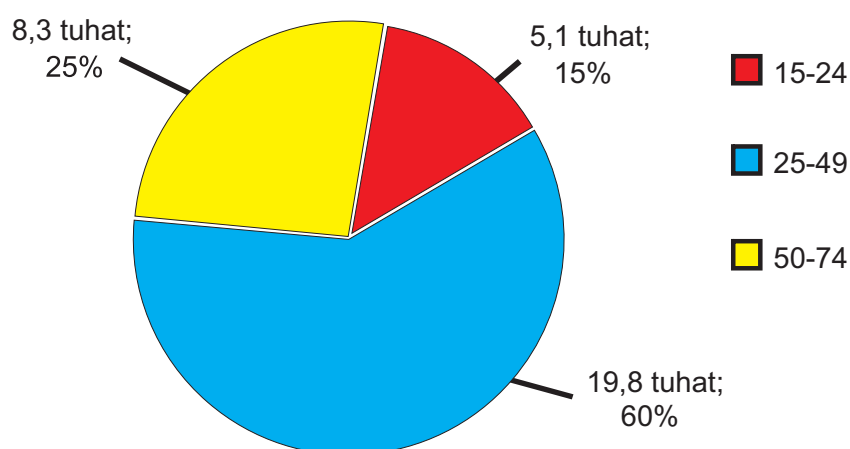
Noorte töötuse puhul on eriti murettekitav põhikoolist väljalangejate arvu kasv, kellest problemaatilise grupi moodustavad poisid. 2004. aastal kooli poolelijätanud 1500-st õpilasest 1200 olid poisid. Noorte kõrge tööpuudus on seega tihedas seoses koolist väljalangemise probleemiga.

Ka kõrgema haridustasemega noorte hulgas on töötus kasvanud. Sealhulgas on üha süvenevaks suunaks kõrge orienteeritus kõrgharidusele ja vähene huvi kutsehariduse vastu, mis kujuneb probleemiks prognoositava tööhõive suurenemise tingimustes. Praegustele trendidele tuginedes nõuab tööturg enim erinevate eluvaldkondade spetsialiste ja kõrge kvalifikatsiooniga oskustöölisi.

Vanusegruppidest on noorte kõrval raskes olukorras ka **50-74 aastased** (töötus 7,2%). Alates 55ndast eluaastast väheneb märgatavalt tööga hõivatus (50-54 aastased tööga hõivatud 85%, 55-59- 71%). Paljud üle 50 aastased on töö otsimisest loobunud, langedes seetõttu mitteaktiivsete hulka. Seega võib oletada, et tegelik tööpuudus vanemaeliste hulgas on suurem kui näitab statistika.

Väga kõrge (15,6% 2004. a) on töötus mitte-eestlaste hulgas. Riigikeele mitteoskamine on takistuseks geograafilisele mobiilsusele, mis võiks aidata leida töökohta mõnes teises piirkonnas. Suur osa mitte-eestlastest töötutest elab Ida-Virumaal. Eestlaste hulgas on töötus 6,4%.

Mida kauem töötus kestab, seda raskem on ka tagasipöördumine töö- või kooliellu. Kõikidest pikaajalistest töötutest (töötuse periood 12 kuud ja rohkem) moodustasid 2004. aastal 15% noored e 15-24 aastased (joonis 28).

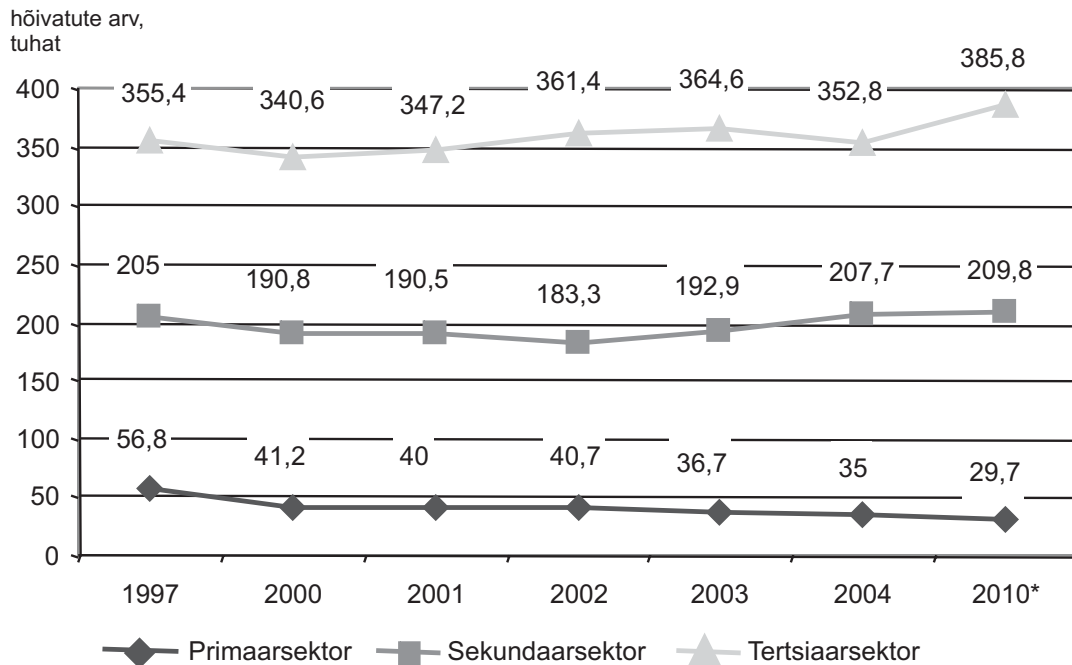

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 28. Pikaajalised töötud vanusegrupiti, 2004. a.

2.2.5 Tööga hõivatus

Tööga hõivatute arv on viimase 4 aasta jooksul suurenenud 20 tuhande võrra, ulatudes 2004. aastaks 588,6 tuhande hõivatuni. Meeste osatähtsus hõivatute koguarvus on vähenenud 51%-lt 50%-le. Majandussektorite lõikes toimunud muutusi kirjeldab joonis 29.

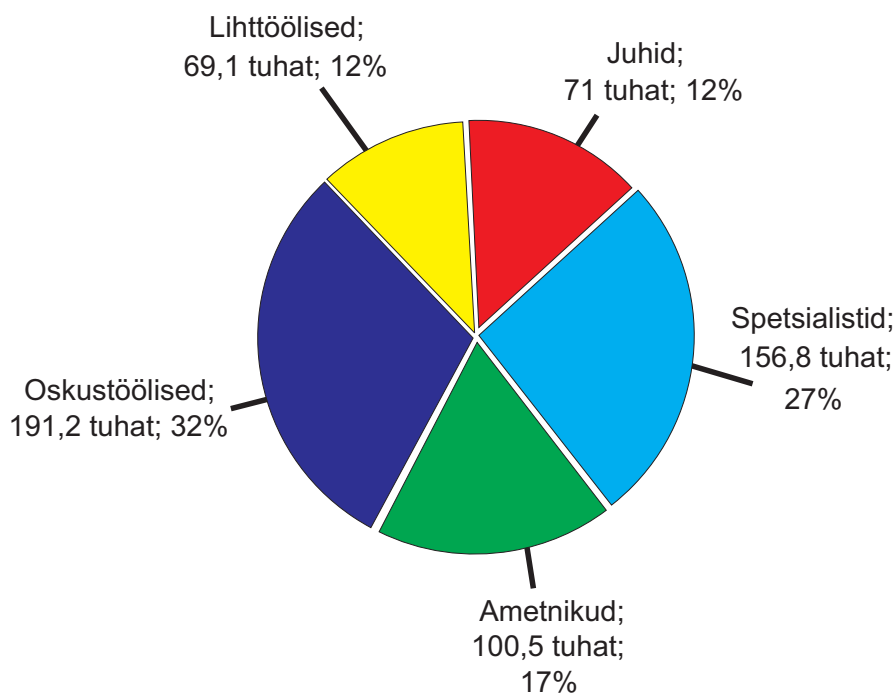
Allikas: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium; Statistikaamet

Joonis 29. 15-74 a hõivatud majandussektori järgi 1997-2004; 2010 prognoos

Märkus: 2010 hõive on prognoos

Suurima muutuse on läbi teinud primaarsektor, kus hõive on stabiilselt langenud. 2004. aastaks on selles sektoris hõivatuid võrreldes 1997. aastaga peaaegu poole vähem. Sekundaar- ja tertsiarsektori hõives on sõltuvalt aastast toimunud muutusi, kuid 2004. aastal oli hõivatute arv enam-vähem sama võrreldes 1997. aastaga.

Hõivatute arv ametialade lõikes on olenevalt aastast kõikunud märgatavalt ning seetõttu on õigem vaadelda 3 viimase aasta keskmist (joonis 30).

Allikas: Statistikaamet

Joonis 30. Hõivatud ametialade lõikes, 2002-2004 keskmine

Märkus:

Juhid: seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid

Spetsialistid: tippspetsialistid, keskastme spetsialistid ja tehnikud

Ametnikud: ametnikud, teenindus- ja müügitöötajad

Oskustöölised: põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised, oskus- ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid

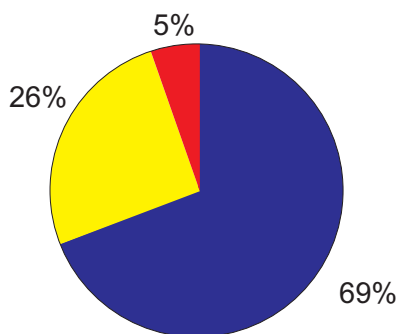
Lihttöölised: lihttöölised

Arvestusest on välja jäetud relvajõud

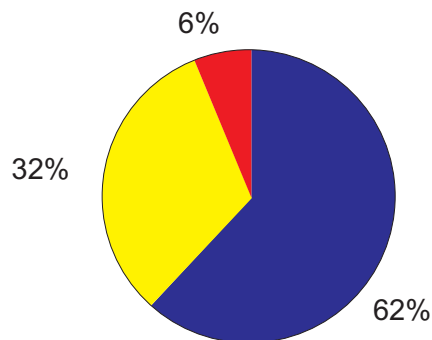
Kõige suurema grupi hõivatutest moodustavad oskustöölised (32%) ning spetsialistid (27%). Sageli on neil kahel grupil üsna raske vahet teha, tihti sõltub see töökogemusest ning spetsialist kasvab välja oskustöölisest. Kõige vähem on juhte ja lihttöölisi. Viimaste aastate trende jälgides on juhtide arv pigem tõusnud ning lihttöölise osatähtsus vähenenud.

Võrreldes Eesti tööhõivet Euroopa Liidu keskmisega, läheneb Eesti oma arengus järjest enam EL keskmisele. Aastate lõikes on hõivatute jagunemine tegevusalade lõikes muutunud üha sarnasemaks (joonis 31). Näiteks 1998. aastal oli Eesti ja Euroopa Liidu primaarsektoris hõivatuid keskmiselt vastavalt 9,1% ja 5,0%, sekundaarsektoris 33,4% ja 29,5% ning tertsiaarsektoris 57,5% ja 65,6% koguhõivest.

Sektoripõhine jaotus tööhõives
Euroopa Liidus 2003. aastal

Sektoripõhine jaotus tööhõives
Eestis 2003. aastal

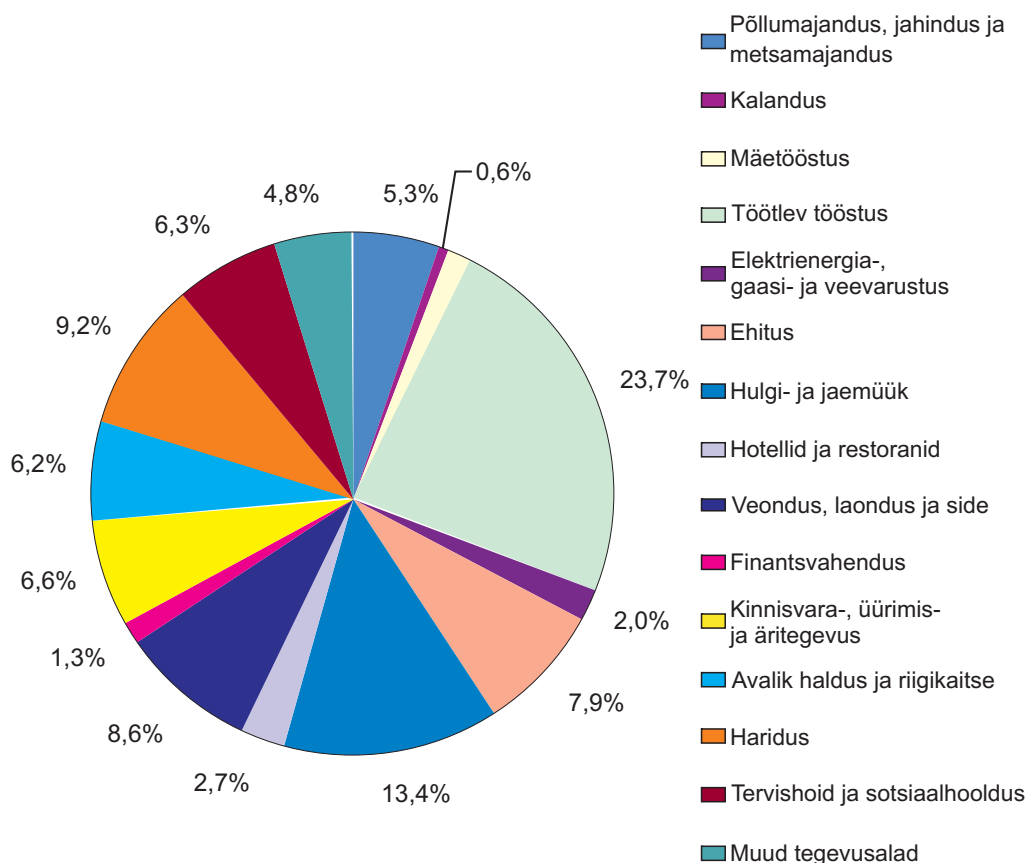
■ Teenindus
■ Tööstus
■ Põllumajandus

Joonis 31. Sektoripõhise tööjaotuse võrdlus, 2003. a.

Pidevalt väheneb põllumajandussektori osatähtsus ning kasvab teenindussfääris töötajate arv. Töötlevas tööstuses on jätkunud tõusutrend, mille eelduseks on suurenenud ekspordipotentsiaal ning allhankeekspordi taastumine. Hõive kasv on tulenenud eelkõige soodsast tööstuse konjunktuurist ning suurenenud investeeringutest tööjõumahukatesse tööstusharudes seoses Eesti suhtelise eelisega selles valdkonnas. Kasv on kiirenenud ka teenindussektoris, eelkõige sisetarbimisele suunatud harudes – ehituses ja kinnisvarasektoris.

Hõive tegevusalade lõikes

Tegevusalade lõikes on enim hõivatuid töötlevas tööstuses (2004. a 23,7%; joonis 32). Töötlevas tööstuses omakorda on suurimateks harudeks puidutöötlemine ja puittoodete tootmine; toiduainete, jookide ja tubaka tootmine ning metalli ja metalltoodete tootmine. Peale tööstussektori on teiseks suurimaks tegevusalaks hulgi- ja jaekaubandus (13,4%). Ülejäänud tegevusalade osatähtsused jäävad alla 10% piiri, kuid suuremad on veel ehitus, veondus, laondus ja side ning haridus.

Allikas: Statistikaamet

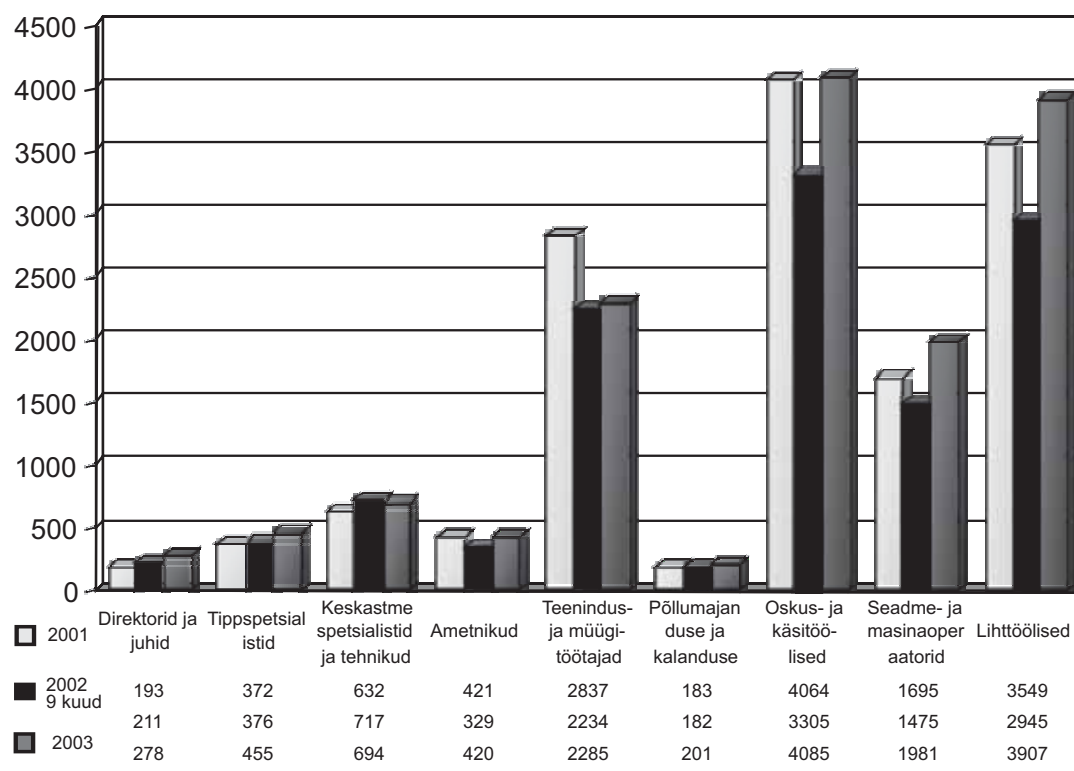
Joonis 32. Hõive tegevusalade lõikes (%), 2004. a

Viimastel aastatel on hõive kasvanud enim töötlevas tööstuses, ehituses, tervishoius ning hariduses. Töötlevas tööstuses on suurim hõive kasv olnud puidutöötlemises ning metalli- ja metalltoodete tootmises. Enim on hõive vähenenud rõivatootmises ning 2004. aastal ka veonduse, laonduse ja side tegevusalas.

2005. aasta kohta on olemas Statistikaameti esmased andmed esimese kvartali kohta. Eelmise aasta algusega võrreldes kasvas tööhõive käesoleva aasta esimeses kvartalis teenindavas sektoris. Kõige rohkem suurenes hotellide ja restoranide, kinnisvara-, üürimis- ja äritegevuse ning veonduse, laonduse ja side tegevusaladel hõivatute arv. Tööstus- ja põllumajandussektoris tööhõive pisut vähenes.

Tööpakkumine ja tööjõupakkumine arvudes

Tööturuameti andmetel laekus uusi tööpakkumisi 2004. aasta jooksul 20,7 tuhat, mis on 44% rohkem kui 2003. aastal. 2003. aastal (joonis 33) moodustasid Tööturuametile tehtud tööpakkumistest enamuse oskus- ja käsitöölised kohad (õmblejad, ehitustöölised, keevitajad, puidutöötajad), millele järgnesid teenindus- ja müügitöötajad (müüjad, kokad, kelnerid ja ettekandjad, turvatöötajad), seadme- ja masinaoperaatorid (sõidukijuhid, elektroonikaseadmete koostajad) ning lihttöölised.

Allikas: Sotsiaalministeerium, Tööturuamet

Joonis 33. Töepakkumised ametialade lõikes

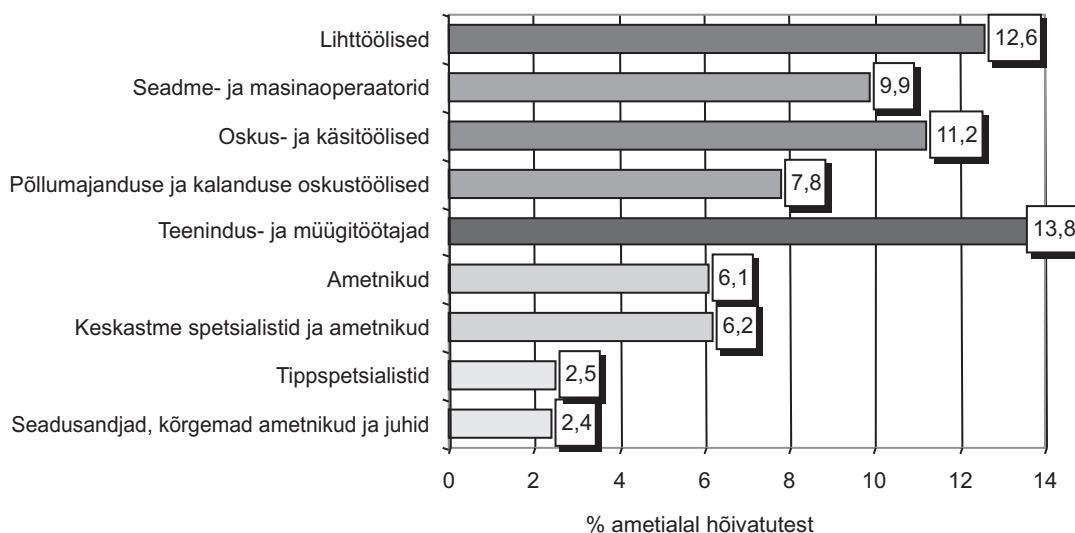
2004. aasta esimese poolaasta andmete põhjal alustas kõige enam töötuid ümberõppe või täiendkoolitust järgmistel erialadel:

- müüja/klienditeenindaja
- arvuti
- ettevõtlus (on eeltingimuseks ettevõtluse alustamise toetuse taotlemisel)
- puhastusteenindajad
- raamatupidamine
- keeleõpe
- keevitajad
- kokad
- autojuhid (erinevad kategooriad ning erinevad lisalitsentsid)
- iluteenindajad (maniküür, juuksur, pediküür)
- pagar-kondiiter, pagar

Töötute jaotus (siinkohal: tööhõiveametites registreeritud töötud) ametialade lõikes (viimase töökoha järgi) on 2004. aasta andmete põhjal järgmine (joonis 40):

- enim töötuid teenindus- ja müügitöötajate seas (13,8%)
- lihttöölised (12,6%)
- oskus- ja käsitöölised (11,2%)

Kõige vähem on töötuid tippspetsialistide ning kõrgemate ametnike ja juhtide hulgas.

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 34. Töötud viimase töökoha ametiala järgi 2004. aastal, % ametialal hõivatutest.

Joonis 33, ja 34 analüüsidest võib järeldada, et ametialade lõikes esineb tööturul teatud siduspunkt, mille kohaselt enim pakkumisel olevad töökohad on samas ametiala pearühma järgi ka need, mille lõikes enim töötuid on. See on seletatav asjaoluga, et nendes ametialades on ka töötajate arv kõige suurem, seega tööjõu liikumine enim märgatav.

2.2.6 Tööturu prognoosid

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolt 2004. aastal koostatud „Tööhõive prognoos aastani 2010“ järgi kasvab Eesti hõivatute arv käesoleva kümnendi lõpuks ligi 625 tuhande inimeseni (2004. a oli hõivatuid 595,5 tuhat). Peamise osa uutest töökohtadest annavad teenindus- ja tööstussektor, samal ajal kui töötajate arvu väheneamine primaarsektoris endiselt jätkub (tabel 4).

Tabel 4. 15-74. aastased hõivatud (tuhat) tegevusalade lõikes

Tegevusala	2000	2004	2010*
Põllumajandus ja jahindus	28,9	24,2	19,2
Metsamajandus	9,4	7,2	8,6
Kalandus	2,9	3,6	1,9
Mäetööstus	7,2	8,0	5,2
Töötlev tööstus	129,2	140,9	150,0
sh. toiduainete tööstus	22,0	21,3	20,6
tekstiili-, naha- ja rõivatööstus	26,4	25,1	24,6
puidu-, mööbli- ja paberitööstus	25,2	29,9	28,6
metalli- ja metalltoodete tootmine	8,6	14,4	19,6
elektri- ja optikaseadmete tootmine	10,6	12,9	14,6
transpordivahendite tootmine	6,8	7,3	7,8
Elektrienergia, gaasi- ja veevarustus	14,7	12,0	9,5
Ehitus	39,7	46,8	45,1

Hulgi- ja jaemüük	79,3	80,0	83,4
Hotellid ja restoranid	19,9	16,2	23,0
Veondus, laondus ja side	56,9	51,5	54,5
Finantsvahendus	7,7	7,9	8,3
Kinnisvara, üürimis- ja äritegevus	40,0	39,4	49,4
Avalik haldus ja riigikaitse	34,1	36,9	35,9
Haridus	44,6	54,5	56,9
Tervishoid ja sotsiaalhooldus	28,5	37,5	39,1
Muud tegevusalad	29,6	28,8	35,3
KOKKU	572,5	595,5	625,3

Allikas: Statistikaamet; Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium; 2005

Ülevaade tööhõive muutustest tegevusalade lõikes

Põllumajandus, kalandus ja metsamajandus

Aeglustavas tempos jätkub tööhõive langus põllumajanduses ja kalanduses, samas kui metsandus jääb lähitulevikus suhteliselt stabiilseks. Paralleelselt tuleb arvestada, et tööjõu vanus on põllumajanduses suhteliselt kõrge, seega püsib vajadus tööjõu järele.

Mäetööstus

Hõive vähenemine mäetööstuses on peamiselt põhjendatav kaevandamise muutmise efektiivsemaks. Kuigi hõive langus on pidurdumas, ei ole lähitulevikus oodata mäetööstuse olulist laienemist ning töötajate arv kahaneb veelgi.

Toiduainete, tubaka ja jookide tootmine

Tööhõive langus toiduainetööstuses on viimastel aastatel pidurdunud ning suurt languse jätkumist oodata ei ole. Suureneb spetsialistide ning väheneb lihttöölise osatähtsus tööhõives. Tööstusharus on töökohta võimalik leida eelkõige spetsialistidel.

Tekstiili-, naha- ja rõivatööstus

Tekstiilitööstuses lähima 6-7 aasta jooksul tööhõive veidi väheneb ning muutub hõive struktuur. Liht- ja oskustöölise osatähtsus väheneb ning spetsialistide osatähtsus suureneb. Rõivatööstuses on areng olnud suhteliselt aeglane ning tööhõive pikaajaline trend on langev. Tööjõu struktuur muutub samaselt tekstiilitööstusega.

Puidu-, mööbli- ja paberitööstus

Siiani on puidutööstuse areng olnud kiire. Kuigi tööhõive tööstusharus jääb tulevikus senisele tasemele, muutub hõive struktuur. Tulevikus on tööstusel vaja eelkõige spetsialiste ja seadmeoperaatoreid ning nende arvel väheneb tunduvalt lihttöölise osatähtsus. Seoses uute tehnoloogiate kasutuselevõttuga kasvab pidevalt vajadus uute spetsialistide järele. Paberitööstuses on tulevikus oodata toodangu kasvu, millega kaasneb ka töötajate arvu suurenemine ning vajadus uut tehnoloogiat tundva personali järele.

Ehitusmaterjalitööstus

Selles tööstusharus on viimastel aastatel kasvanud nii toodang kui hõive. Oodata on tootlikkuse kasvu ning see kajastub eelkõige oskustöölise osatähtsuse suurenemises. Hõivatute arvu poolest on tegemist siiski väikese sektoriga.

Metalli ja metalltoodete tootmine

Metallitööstus on väga kiiresti kasvanud ning tõus jätkub ka tulevikus. Uute töökohade arv sektoris on suurenenud ja ka edaspidi suureneb märgatavalt. Suurenev tööjõunõudlus toob kaasa ka palkade tõusu. Metallitööstus on suur tööstusharu - viimase viie aastaga on töötajate arv kahekordistunud ning aastaks 2010 on oodata veel ca 4 tuhande töökoha lisandumist.

Masinate ja seadmete tootmine

Masinatööstuses on oodata tootmiskahtude kasvu, kuid tootmise efektiivsuse kasvu tõttu tööjõuvajadus ei suurene. Suuri muutusi ei ole oodata ka ametialade struktuuris.

Elektri- ja optikaseadmete tootmine

Elektri- ja optikaseadmete tootmine jätkub järgnevatel aastatel stabiilselt tõusvas joones. Nõudlus tööjõu järele suureneb, kasvab ka sektori palgatase. Oluliselt peaks suurenema spetsialistide osatähtsus, samas lihttöölisi vajatakse üha vähem.

Transpordivahendite tootmine

Transpordivahendite tootmises on viimasel ajal hõivatud järjest rohkem inimesi ning see suund peaks säilima ka järgnevatel aastatel. Suurima grupi moodustavad oskustöölised ja vajadus nende järele kasvab.

Elektrienergia, gaasi- ja veevarustus

Selles valdkonnas on hõive pikka aega langenud ning väikest langust prognoositakse ka edaspidiseks. Suuremaid töötajate arvu vähendamisi ei ole elektrienergia tootmises ette näha. Lihttöölise arv väheneb miinimumini.

Ehitus

Ehitussektor on viimastel aastatel kasvanud üsna kiiresti, kuid hõivatute arv on jäänud stabiilseks. Sektoris väheneb vajadus juhtide järele ning suureneb spetsialistide järele.

Jae- ja hulgikaubandus

Kaubanduses pole suuri muutusi töötajate koguarvus oodata, samas toimuvad muutused haru sees - suureneb töötajate arv jaekaubanduses, hulgikaubanduses aga pigem väheneb.

Hotellid ja restoranid

Sektori arengus on oodata kasvu, mistõttu suureneb ka vajadus tööjõu järele. Ametialade võrdluses kasvab enim teenindus- ja müügitöötajate arv.

Transport ja side

Sektor on läbi teinud kiire arengu, kuid areng on olnud pigem kvalitatiivne ning töötajate arv sektoris tervikuna on langenud. Sama tendentsi jätkumist on oodata ka lähiaastail. Erinevad arengud toimuvad aga sektori siseselt: transpordiga tegelevate töötajate arv kasvab, sidesektori töötajate arv langeb. Kuna aga sidesektori osatähtsus kogu tegevusalas on suurem, siis üldtendentsiks on tööhõive langus.

Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne

Tööjõu vajadus suureneb tingituna rahvastiku üldisest vananemisest.

Ametialade prognoos

Ametialad jagunevad 5 suurde gruppi:

- **Juhid**

Sellesse gruppi kuuluvad: seadusandjad, kõrgemad riigiametnikud ja teised juhid. Juhtide ametikohti on veidi üle 1/10 kõigist ametikohtadest. Üldjuhul eeldatakse juhi kohale kandideerijalt kõrgharidust.

- **Tippspetsialistid**

Sellesse gruppi kuuluvad kõrghariduspõhised ametid, näiteks insenerid, arstid, õpetajad/õppejõud, advokaadid, kohtunikud, teadlased jne. Tippspetsialistid moodustavad 1/10 kõigist ametikohtadest.

- **Spetsialistid ja ametnikud**

Ametnike gruppi kuuluvad kõik büroo-, teenindus-, müügi- või riigitöötajate töökohad. Spetsialistide grupi kuuluvad keskastme spetsialistide ja tehnikute ametikohad. Spetsialistide ja ametnike töökohti on umbes 1/3 ametikohtadest. Haridustasemena eeldatakse osades ametite rühmades rakenduskõrgharidust, osades aga kutsekeskharidust.

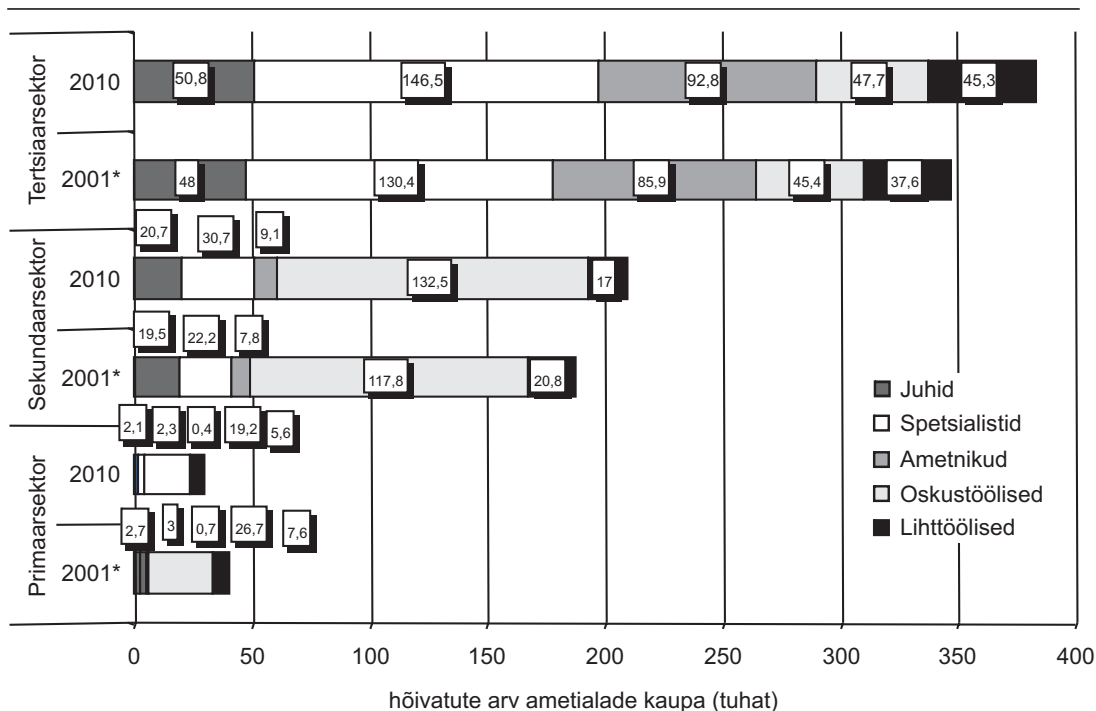
- **Oskustöötajad**

Sellesse gruppi kuuluvad oskus- ja käsitöölise ning masina- ja seadmeoperaatorite ametikohad. Oskustöötajad moodustavad 1/3 olemasolevatest töökohtadest. Oskustöötaja kvalifikatsiooni annab kutseharidus.

- **Lihttöölised**

Lihttöölise ametid üldjuhul erialast ettevalmistust ei eelda. Harilikult on tegemist lihtsa, spetsiaalseid kutseoskusi mitte eeldava, rutiinse, vähetasustatava tööga. Lihttöölised moodustavad 1/10 kõigist ametikohtadest.

Ametialade prognoosi kohaselt muutub enim tertsiaar- ning sekundaarsektori struktuur (joonis 35), kus kasvab spetsialistide ning oskustöölise arv. Lihttöölise arv väheneb primaar- ning sekundaarsektoris, tõuseb aga tertsiaarsektoris.

Allikas: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2004

Joonis 35. Hõivatute arvu muutus ametialade lõikes aastaks 2010 (proгноos)

2001* - kuna 2000-2002.a. statistiline kõikumine oli märgatav, siis on aluseks võetud 3 aasta keskmine.

Kuigi arengud sektorite lõikes on kohati erinevad, võib üldistatuna välja tuua tendentsi, et peamiselt suureneb vajadus spetsialistide ja oskustööliste, ka ametnike osas (ametnike hulka on arvatud teenindus- ja müügitöötajad). Seoses uute tehnoloogiate kasutuselevõtuga kasvab pidevalt vajadus uut tehnoloogiat tundvate spetsialistide järele.

Lihttööliste arv jääb praktiliselt muutumatuks või pigem väheneb. Seega hakkab tulevikus praegusest veelgi suuremat rolli mängima tööjõu kvalifikatsioon. Parimad tööleidmise võimalused on kutsekeskhariduse või rakenduskõrghariduse omandanud inimestel.

2.3 TÖÖTURU JA HARIDUSE SEOS

Tänapäeval ei taga ükski haridustase kooli lõpetamisel automaatselt rakendustööturul. Üldharidus annab põhja, millele tuginedes on võimalik edasi õppida ja ühiskonnas produktiivse rakenduse leidmiseks saada erialane, kutsealane ja ametialane ettevalmistus.

Erialane ettevalmistus peaks andma oskused ja teadmised töötada mingis kindlas valdkonnas või valdkondades asjatundjana, kindlustama valmisoleku töötada teatud keskkonnas ja tingimustel.

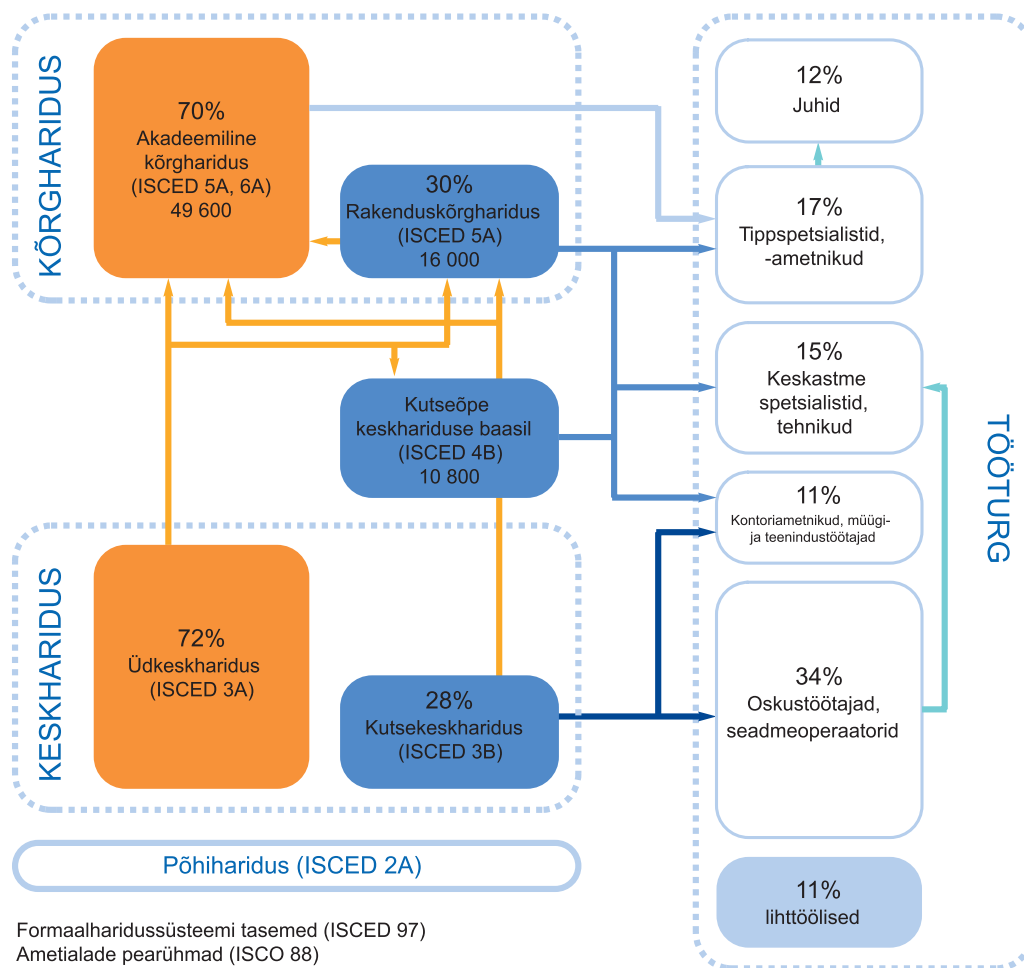
Kutsealane ettevalmistus peaks kindlustama valmisoleku käituda omandatud eriala ühiskonnas ja kultuurikeskkonnas aktsepteeritud tõeaktsioonidele vastavalt, olles omandanud teatud normid, väärtused ja kindlasti erialases töös rakendatavad meetodid.

Ametialane ettevalmistus peaks kindlustama kõige laiemas mõttes valmisoleku erinevateks tegevusteks, tööprotsessi ja tegijate vaheliste seoste tajumiseks, mitmekülgseks ja paindlikuks koostööks, samuti valmisoleku otsustada ja vastutada oma ametikoha pädevuse piires ning hinnata tulemusi ja tagajärgi.

Tänapäeval omab haridus ja erialase ettevalmistuse tase sedavõrd suurt tähtsust nii üksikisikule tema karjääri mõttes, kui seeläbi laiemalt kogu ühiskonnale majanduse arengut soosiva tegurina. Lisaks on määrav tähtsus oskustel kuidas teadlikult karjääri planeerida, mille võtmeküsimuseks ongi hariduse ja sellele vastavate töövõimaluste seoste tundmine.

Haridustasemetel õppijate ja ametialade jaotust iseloomustab ülevaatlilikult järgmine skeem (joonis 36):

Õppijate ja ametirühmade võrdlus

Allikas: Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, 2005

Joonis 36. Õppijate ja ametirühmade võrdlus

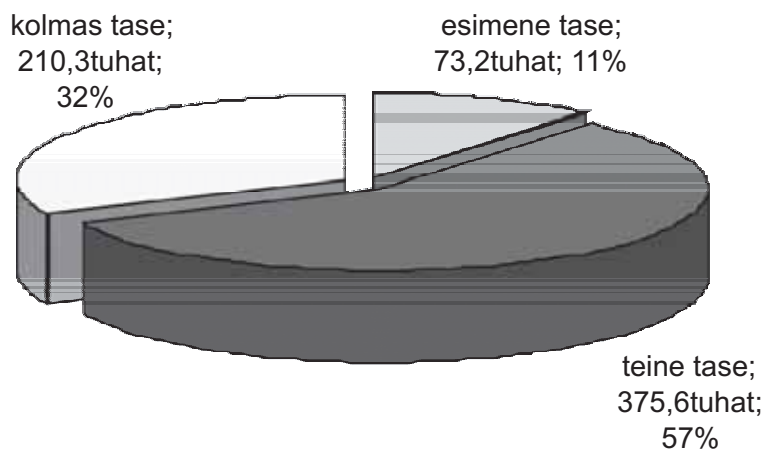
Joonis annab hea ülevaate sellest, kuidas on omavahelises seoses haridustase ja ametiala (ehk mis haridustase vastab teatud ametialale). Loomulikult on võimalikud kõik muud liikumised haridustasemetete ja ametialade vahel, kuid eelkõige sõltub see konkreetsest inimesest ja tema isikuomadustest.

Kõrghariduses õppijad jagunevad suhtega 70:30 akadeemilisele suunale ning rakendus kõrgharidusele. Enam-vähem samas skaalas jaotub ka keskharidus (üldkeskharidus, kutsekeskharidus).

Rakenduskõrghariduse ja kutsekeskhariduse baasil lõpetajad on eeldatavasti valmis töötama tippspetsialistide, keskastme tehnikute ning teenindus- ja müügitöötajate ametialadel.

Akadeemiline kõrgharidus on vastav tippspetsialistidele ning juhtidele. Oskustöötajate eeldatav haridustase on kutseharidus ning teatud töökogemuse olemasolu korral on võimalik liikuda keskastme spetsialistiks.

Majanduslikult aktiivne rahvastik e. töäjõud koosneb hõivatutest ja töötutest. Töäjõu hulgas on aasta-aastalt vähenenud madalama haridustasemega (2000. a 12%, praegu 11% töäjõust) ning paralleelselt suurenenud teise ja kolmanda haridustasemega inimeste osatähtsus. (joonis 37)

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 37. Majanduslikult aktiivse rahvastiku haridustase, 2004. a.

Märkus:

Esimene tase - algharidus, põhiharidus;

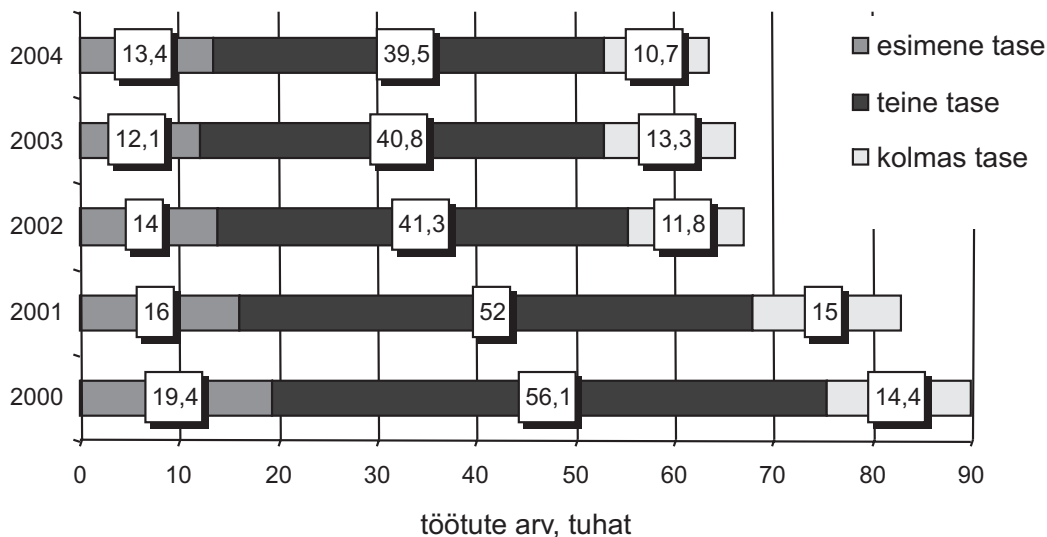
Teine tase - üldkeskharidus, kutseharidus pärast põhiharidust, kutsekeskharidus, keskeriharidus pärast põhiharidust;

Kolmas tase - keskeriharidus pärast üldkeskharidust, kõrgharidus, magistri- ja doktorikraad.

Tööpuudus on Eestis selgelt struktuurse iseloomuga – omandatud haridustase koos oskuste ja töökogemusega ei ole sageli vastavuses tööturu nõuetega. Tendentsiks on ka töötute suhteliselt madalam haridustase võrreldes hõivatutega. Üldiseks suhteks on: mida kõrgem on hariduse tase, seda madalam on töötuse määr. Nii oli 2004. aasta andmete põhjal põhiharidusega inimeste töötuse määr 18,4% (16,9% 2003. a), kõrgharidusega inimestel aga 6,5% (5,8% 2003. a). Kesk- ja kutseharidusega (2. haridustase) inimeste töötuse määr oli 10%.

Töötute haridustase

Haridustaseme järgi tuleb eraldi vaadelda töötuid (joonis 38). Suurima grupi moodustavad teise haridustasemega töötud (2004. a 62%), kuid siinkohal tuleb arvestada, et kogu tööjõust moodustab teise haridustasemega inimeste arv samuti suurima osa. Kuid teise taseme alla kuulub ka üldkeskharidus, mis ei anna mingit erialast ettevalmistust tööturule sisenemiseks. Toimetuleku seisukohalt on üldharidusega inimestel tunduvalt raskem hakkama saada ning nad on tööhõive seisukohalt suurem riskigrupp. Suurel osal töötutest (24%) oli 2004. aastal ainult üldkeskharidus (2003. a 26%).

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 38. Töötute arv haridustaseme järgi 2000-2004 aastatel

Esimese taseme haridus või madalam (algharidus, lõpetama põhiharidus, põhiharidus) on 21%-l töötutest. Seega on koolikohustuse mittetäitmine sotsiaalne probleem, mis võimendab sotsiaalseid probleeme edaspidigi

Võrreldes töötute seas naise ja mehi haridustaseme järgi selgub, et esimese haridustasemega töötute seas on mehi naistest kaks korda rohkem, samas kõrgharidusega töötute hulgas on rohkem naisi. Sama trendi võib välja tuua kogu tööjõudu haridustasemeid võrreldes. Seega piirdub rohkem mehi madalama haridustasemega, siirdudes varem tööle, rohkem naisi seevastu omandab kõrgharidust.

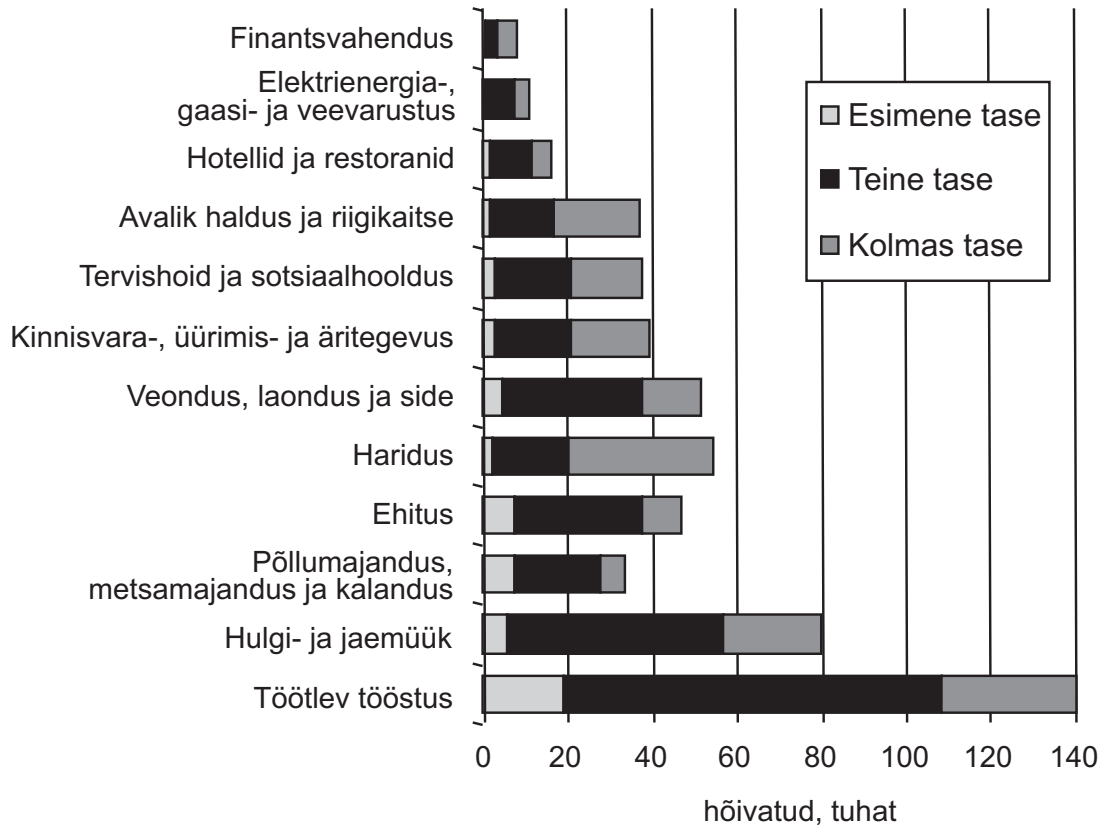
Noorte (15-24) töötute seas oli 2004. aastal ainult põhiharidusega või vähemaga 4,4 tuhat meest ja 1,7 tuhat naist, teise taseme haridust omas 4,1 tuhat meest ja 4 tuhat naist. Kõrgema haridustasemega noorte töötute arv on minimaalne, kuna valdavalt selles vanuses veel omandatakse kõrgharidust.

Kolmanda haridustasemega töötuid oli 2004. aastal 10.700 inimest. Tööjõu-uuringu põhjal selgus, et palgatööd otsivad keskeri- ja kõrgharidusega töötutest 34,7% otsis ainult oma haridustasemele vastavat tööd ning 65,3% olid nõus vastu võtma ka madalamale haridustasemele vastavat tööd.

Hõive majandusala ja haridustaseme järgi

Hõivatutest suurema osa moodustavad teise haridustasemega inimesed, seetõttu on tegevusalades nende ülekaal ka loomulik. Enamikes tegevusalades moodustavad

suurema osa teise haridustasemega hõivatud, üksnes hariduse, finantsvahenduse ning avaliku halduse tegevusalades on rohkem kui pooltel kolmas e. kõrgem haridustase (joonis 39). Kuid need on valdkonnad, kus töötamiseks nõutakse üldjuhul kõrgharidust (eelkõige hariduse valdkonnas).

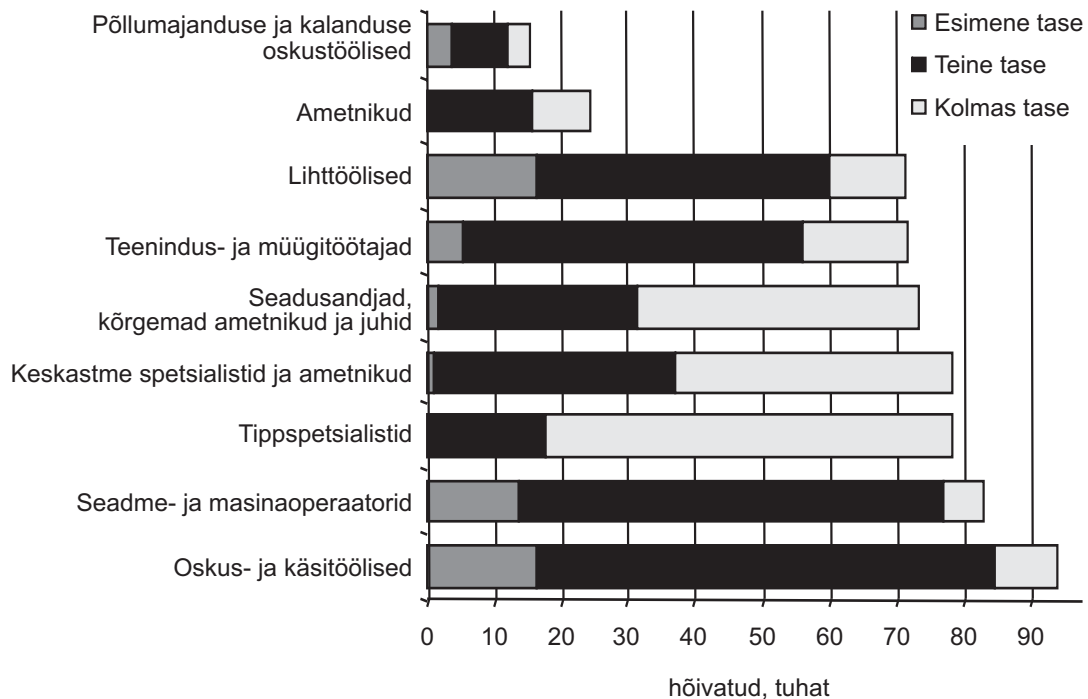
Allikas: Statistikaamet, 2005-05-23

Joonis 39. 15-74 aastased hõivatud omandatud haridustaseme ja tegevusala järgi, 2004, tuhat.

Esimese haridustasemega inimesi on kõige enam töötleva tööstuse tegevusalas, aga nende osatähtsus on suurem ka ehituses ning põllumajanduse, kalanduse ja metsamajanduse tegevusalas. Kuid Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolt koostatud tööhõive prognoosi põhjal võib öelda, et lihttööliste arv on lähiaastail veelgi vähenemas.

Hõive ametiala ja haridustaseme järgi

Tipp-spetsialistide ning ametnike hulgas puuduvad esimese haridustasemega e põhihariduse või madalama taseme hariduse omandanud töötajad, väga minimaalselt on neid ka kõrgemate ametnike ja juhtide ning keskastme spetsialistide hulgas (joonis 40).

Allikas: Statistikaamet, 2005

Joonis 40. 15-74 aastased hõivatud ametiala ja haridustaseme järgi, 2004, tuhat.

Kolmas haridustase on valdav tippspetsialistide, keskastme spetsialistide ning kõrgemate ametnike ja juhtide hulgas. Ülejäänud ametialade hõivatute seas domineerivad teise haridustasemega inimesed.

Mitme ametiala lõikes on esimest haridustaset rohkem kui kolmandat taset. Omapärane näitaja on, et kolmanda tasemega ehk kõrgharidusega inimesi on lihttööliste hulgas 16% ehk 11,4 tuhat. Samas esimest haridustaset on samas ametialas kõigest 16,3 tuhat inimest ehk 23%.

Kokkuvõtlikult võib väita, et Eesti tööturul on haridusel samaselt teiste Euroopa maa-dega oluline roll. Parimas tööeas (25-59) täiskasvanute puhul kehtib nii Eestis kui Euroopas reegel - mida kõrgem on kvalifikatsioon, seda paremad on väljavaated tööturul edukalt konkureerida ja seda madalam on tööpuuduse risk. Siinkohal tuleb kõrge kvalifikatsiooni all silmas pidada mitte haridustaset, vaid häid ametialaseid teadmisi ja oskusi.

JÄRELDUSED

- Tööturu riskigruppi kuuluvad sotsiaalsed grupid, kellel on tööturul keerulisem toime tulla ja keda ähvardab tööpuudus. Riskigrupi moodustavad: noored, madalama haridustasemega ja pikaajalised töötud, puudega inimesed, pensionieelikud ning riigikeelt mittekoonelevad inimesed.
- Mida kauem töötus kestab, seda raskem on ka tagasipöördumine töö- või kooliellu.
- Suurim risk pikaajaliste töötute hulka sattuda on madala haridustasemega (kutseoskusteta) ning vanemaerialistel töötutel. Töötuks jäämise risk on suurim eelkõige noorte (15-24 aastased) ja vanimasse vanuserühma (50-74) kuuluvate isikute seas.
- Esimese haridustasemega on töötuid mehi naistest kaks korda rohkem, samas

kui kõrgharidusega on töötuid naisi rohkem. Sama trendi kehtib kogu tööjõu haridustaseme kohta.

- Senistele arengutele ja trendidele tuginedes nõuab tööturg enim erinevate eluvaldkondade spetsialistide ja kõrge kvalifikatsiooniga oskustöölisi.
- Suureneb vajadus spetsialistide ja oskustöölise, ka ametnike osas (ametnike hulka on arvatud teenindus- ja müügitöötajad). Seega hakkab tulevikus praegusest veelgi suuremat rolli mängima tööjõu kvalifikatsioon. Parimad tööleidmise võimalused on kutsekeskhariduse või rakenduskõrghariduse omandanud inimestel.
- Kokkuvõtlikult võib väita, et Eesti tööturul on sarnaselt teiste Euroopa maa-dega haridusel oluline roll. Nii Eestis kui Euroopas kehtib reegel - mida kõrgem on kvalifikatsioon, seda paremad on väljavaated tööturul edukalt konkureerida ja seda madalam on tööpuuduse risk. Siinkohal tuleb kõrge kvalifikatsiooni all silmas pidada mitte haridustaset, vaid häid ametialaseid teadmisi ja oskusi.

3 KARJÄÄRITEENUSED

Karjääriteenuste osutamise ja arendamisega on Eestis tegeldud üle 80 aasta. Uudseim on seejuures nimetus karjääriteenused ise – läbi aegade on pigem kasutatud mõisteid kutsenõustamine, kutsesuunitlus, kutseorientatsioon, kutsejuhendamine jms. Töömaailma muutumine, ootuste ja nõudmiste teisenemine ja elukestva õppimise möödapääsmatus on aga tinginud ka teenuste sisulise muutumise. Pelgalt kitsa kutsenõustamise asemel tuleb tänapäeval tegeleda kõigi kolme karjääriteenusega – nii koolis toimuva praktilisi karjääririkujundamise oskusi treeniva **karjääriõppe**, otsuste ja valikute tegemise protsessi toetava **karjäärinõustamise** kui nende mõlema üheks osaks oleva hästi struktureeritud ja asjakohase **karjääriinfo** loomise ja levitamisega. Mõiste karjäär on seejuures väljunud oma varasemate aastate kitsastest piiridest, tähendades vaid ühe ametiala sees ülespoole liikumist. 21. sajandil viitab karjäär inimese elukestvate arengule, kus ühtseks tervikuks on põimunud kõik tema erinevad elurollid alates tööalasest rakendusest ja pidevast enesetäiendamisest kuni elustiili, vaba aja, perekonna ja sõpradeni välja.

Järgnevas ajaloolises ülevaates on teenuste nimetus ajastule omasesse vormi jäetud ja tuleb **karjääriteenustena** sisse alles hetkeolukorda kokkuvõtvas peatükis. Täpsemalt saab kasutusel olevatest valdkonna põhiterminitest ülevaate trükise lisast lk 97.

3.1 KARJÄÄRITEENUSTE AJALOO ÜLDJOONI EESTIS

Nii nagu mujal maailmas, on karjääriteenuste-alane tegevus sõltunud mitmete tegurite koosmõjust ka Eestis. Kogu ajaloo vältel on üheks tugevamaiks karjääriteenuste arengut mõjutanud teguriks olnud riigivõimu suhtumine. Võim määrab valdkonna arendamisele suunatud riiklike rahaliste vahendite jaotamise. Totalitaarse riigivõimu korral võib näiteks teatud osa tegevusvaldkondadest olla keelatud või nende areng takistatud. Samuti on valdkonna arengut mõjutanud psühholoogiateaduse tase ja arenguvõimalused riigis. Psühholoogia viljelemine ja õpetamine kõrgkoolides on andnud vajaliku ettevalmistusega spetsialiste ning määranud ära paradigma, mille alusel valdkonnaga seotud inimesed oma tegevust korraldavad.

Järgnev ülevaade on valminud sarja Tekste karjäärinõustamisest 2001. aastal ilmunud esimese raamatu artiklite põhjal ja kirjeldab kokkuvõtlikult kutsesuunitluse ning -nõustamise arenguid ja põhiteemasid erinevatel Eesti ajaloo perioodidel.

3.1.1 Esimene iseseisvusperiood

1920-ndate aastate paiku hakkas Eesti toibuma Vene Keisririigi lagunemise, punarevolutsiooni ja sellele järgnenud Iseseisvussõja tagajärjel tekkinud kaosest. Talumajanduse kõrval arenes jõudsasti tööstus ja samaselt teiste tööstusrevolutsiooni läbinud maa-dega, tõi see Eestisse vajaduse muuta töö efektiivsemaks. Tööandjad vajasis abi kvaliteetse tööjõu leidmisel.

Tartu Ülikoolis oli sel perioodil oma aja kohta arvestataval tasemel eksperimentaalpsühholoogia, mis toetas peamiselt meetodikate väljatöötamise osas ka kutsenõustamist. Kogu kutsesuunitluse problemaatikale püüti läheneda teaduslikult.

Ajakirjanduses ilmunu põhjal võib väita, et tollased kutsevalikualased lähtekohad on aktuaalsed ka tänapäeval.

Isiksuse sobivuse hindamisel mingile ametikohale peeti väga oluliseks igakülgset arvestamist isikuomadustega. Tollase psühholoogia traditsioonide kohaselt oli vaatluse all inimese mälu, tähelepanelikkus, ka huvid ja kombineerimisosavus jne. Tähelepanu pöördi ka mõtlemise paindlikkusele ja kohanemisvõimele, nende omaduste hindamiseks kasutati testülesandeid. Kutsevalikul peeti tähtsaks arvestamist vastunäidustustega inimese tervisele.

Teisalt peeti oluliseks, et töö inimesele endale rahuldust pakuks. Lisaks võimetele uuriti ka isiku kalduvusi. Leiti, et töötulemused on paremad, kui inimene teeb võimetekohast ja samas talle huvipakkuvat tööd.

Tähtsaks kutsenõustamise eelduseks peeti objektiivse informatsiooni olemasolu tegelike tööolude kohta. Rõhutati, et kutsekoolid peaksid õpilastele rohkem oma koole ja erialasid tutvustama. Lapse edaspidiste õpingute suunamisel hinnati kutsenõustaja kõrval oluliseks nii õpetaja kui lapsevanema rolli. Tänapäevase elemendina on äratuntav ka üleskutse koostöö tihendamiseks kutsenõustajate, koolide ja tööbörsi vahel.

Märkimisväärsed olid noore Eesti Vabariigi pingutused üleriigilise nõustamissüsteemi loomisel. Valitses seisukoht, et nõustamisteenus peab olema noortele tasuta kättesaadav. 1925. aastal asutati Tartus kohaliku linna- ja maavalitsuse ühisalgatusel Eesti esimene kutsevaliku-nõuande büroo. Asutamise põhjuseks oli soov aidata linna- ja maanoori nende võimetele vastavate teenistuskohdade leidmisel. Peagi alustas sarnane büroo tööd ka Tallinnas.

Võib öelda, et praktiline tegevus kutsenõustamise alal oli küllaltki edukas ja läbimõeldud. Eesti kogemuse vastu tunti huvi ka teistes riikides. Näiteks võib 1925. aasta Postimehest lugeda: "Haridusministeerium on saanud Tallinnas asuvalt Austria konsulilt kirja, milles huvi ilmutatakse kutsenõuande korralduse vastu Eestis."

Kutsesuunitluse alal tehti ka teadustööd. 1933. aastal valmis Aleksis Kallitsa magistritöö teemal Kool ja kutsenõuanne, eriti silmas pidades Eesti olusid, milles on käsitletud enamikku kutsesuunitlustöö põhiküsimusi. Teadustöös arutatakse kutsesuunitluse vajalikkuse üle koolides, lahatakse noorte töökasvatuse ning kutsete tutvustamise problemaatikat. Autor leiab, et õpilastele tuleb anda ülevaade kutsetele esitatavatest nõuetest, samuti kirjeldada huvipakkuvat ametit tegelikus elus, et noor saaks oma võimalustes orienteeruda. Soovitati luua töökodasid õpilastele ning korraldada **kutsetegelikkuse näitamisi**. Kutsete tutvustamiseks pakuti juhiseid juba alates esimesest klassist.

3.1.2 II Maailmasõda

II Maailmasõja eel okupeeris Nõukogude Venemaa Eesti ning igasugune kutsesuunitlus-alane tegevus Eestis katkes. Sõja- ja stalinistliku terrori aeg ei võimaldanud ei kutsenõustamise-alast tegevust ega ka (rakendus-) psühholoogia arengut. Sõjajärgses riigis kehtis töökohustus, samas olid isiksuse areng ning isiklikud vajadused tabuteemad, keelatud ja põlu all. Lisaks oli vaja rõhutada (isiksuslike eelduste) võrdsuse printsiipi ning ametlikult väärtustati tööliklassi ja kolhoosnikuseisust. Tööd-tegemised vaimuvaldas hinnati kolmandajärguliseks. Lisaks veel äärmuseni raske majanduslik olukord – pinnas karjääriteenuste osutamiseks puudus sel ajajärgul täielikult.

3.1.3 Kutsesuunitluse taassünd kuuekümnendatel

Kutsevaliku probleemidaga hakati taas tegelema alles pärast diktaator Stalini surma. Muutus parteiline ideoloogia ja retoorika. Kuuekümnendatel ja seitsmekümnendate alguse näilise õitsengu aastatel, kus kommunism tundus olevat juba käega katsuda, peeti vajalikuks rõhutada partei hoolitsust noorsoo õnneliku tuleviku eest. Keskkomitee aruandes NLKP XXII kongressile rõhutatakse, et nõukogude kool peab peale kõige muu noorsugu ette valmistama ka teadlikuks elukutsevalikuks. Kuigi tegemist oli üldsõnalise parteilise retoorikaga (loosungitega), motiveeris see paljusid lootusrikkaid inimesi. Peale oli kasvanud uus põlvkond, kes ei mäletanud enam eelnenud terroriaega. Nn sulaaegne õhkkond andis veidi hingamisruumi tervele mõtlemisele. Seda tunnetasid haritlased nii nõukogude vabariikides kui ka kogu ülejäänud nn sotsialismileeris. Psühholoogia tunnistati taas teaduseks ja seda hakati õpetama ülikoolis. Vastava hariduse omandanud inimesed asusid üpris innukalt tegutsema.

Riigi majanduselus kehtis täielik plaanimajandus. Ka kutsesuunitlusalane tegevus oli mõistagi tsentraalselt suunatud ning ka vahendid tulid täielikult riigilt.

Johtuvalt partei suunistest anti välja hulk seadusi ja määrusi, mis käsitlesid üpris üldsõnaliselt vajadust parandada noortega tehtavat kutsesuunitlusalast tööd.

Küsitav oli sotsiaalse tellimuse olemasolu kutsenõustamisele, sest karjäärivõimalused olid totalitaarses riigis piiratud. Kaunisõnalise retoorika taga seisis sageli lihtne vajadus suunata inimesi ühte või teise rahvamajanduse valdkonda. Töö oli inimestele riigi poolt garanteeritud, seega puudus otsene vajadus selle pärast muretseda, ning sõnal karjäär oli pigem halvustav tähendus. Tegevus oli suunatud noortele ja keskendus nende erinevates valdkondades väljenduva võimekuse hindamisele testide abil.

1968. aastal hakati Tallinna ja Tartu haridusosakondade juurde looma kutsenõuandlaid, seejärel ka Kohtla-Järvele ja Pärnusse. 1969. aastal kinnitati Eesti NSV haridusministri poolt Linna (rajooni) kutsenõuandla põhimäärus, milles on välja toodud kutsenõuandla põhiülesanded, koosseis (juhataja, metoodikud, arst), nende ülesanded ning nõutav kvalifikatsioon.

Kutsenõuandlas oli põhiküsimuste arutamiseks ja otsustamiseks ette nähtud metoodiline nõukogu. Selle koosseisu kuulusid nõuandla juhataja (nõukogu esimees), metoodikud, arst ja haridusosakonna esindaja. Juhataja võis kutsuda nõukogu tööst osa võtma ka koolide töötajaid, lastevanemate komiteede esindajaid, arste-spetsialiste, samuti asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide esindajaid.

Kuigi suunised kutsenõuandlate tööks olid ühised, oli tegelikult tehtav töö mitmeti erinev, sõltudes juhtfiguuri eelistustest. Näiteks pöörati Tartus suurt tähelepanu elukutsete tutvustamisele ettevõtetes. Koolidele oli antud ekskursioonide plaan, õpilased tulid kohale vastavalt oma soovile. Kui õpilased külastasid kutsenõuandlat, oli soovitatav kaasa võtta iseloomustus koolist.

Tegeleti ka uurimistööga. Nii viidi Tallinna Polütehnilises Instituudis rea aastate vältel sisseastujatega läbi matemaatiliste võimete testid ning uuringud, mille alusel töötati välja ülikooli õppe edukuse prognoosi valemid. Kutsesuunitluse alal kaitsti ka teaduskraade.

3.1.4 Kutsesuunitlus 70-ndate stagneerumisperioodil ja nõukogude võimu lõpuaastail

Kutsesuunitlusala tegevus jätkus samase malli alusel ka 70-ndatel aastatel, kuigi riigi üldine areng näitas stagnatsioonimärke. Plaanimajandus avaldas järjest enam survet, tsentraliseerimine vähendas otsustusvabadust. Kehtis töölesuunamise süsteem nii kõrgkoolides kui kutsekoolides, kutsesuunitlus oli osa plaanimajandusest. Kutsesuunitlusega tegelevad missioonitundega haritlased püüdsid konkreetsetes oludes leida võimalusi võimalikult hästi oma tööd teha, laveerides totalitaarse riigi huvide teenimise ja humanistliku lähenemise vahel.

Alates 1970. aastast muutus kutsesuunitlustöö koolides kohustuslikuks. 25. jaanuaril 1971. aastal kinnitati haridusministri käskkirjaga **Eesti NSV üldhariduslike koolide kutseorientatsiooni juhend**. Kaheksa õppeaasta jooksul võeti klassijuhatajatundides läbi 42-tunnine kutseorientatsiooniprogramm. Juhend kirjeldas ka koolitöötajate kohustusi kutseorientatsiooni korraldamisel. Õpetajatele oli abiks publikatsioon *Metoodilisi soovitusi õpilaste kutseorientatsiooniks*, selles leidis ka osa Kooli töö lastevanematega elukutsevalikuks ettevalmistamisel. Ametlik kutsesuunitlustöö eesmärk koolis oli kindlustada kooli lõpetanud õpilaste teadlik, iseseisev ja vabatahtlik kutsevalik.

1970. aastal loodi ka **Noorte Kutseorientatsiooni Nõukogu**, mille ülesandeks oli koordineerida kutseorientatsioonialast tööd kogu vabariigis ja anda selleks vastavaid soovitusi. Noorte abistamiseks hariduse jätkamisel ja tulevase elukutse valikul loodi ka teistes linnades ja rajoonides kutsenõuandlad, kokku 24. Kutsenõuandlate töötajad, valdavalt psühholoogid, said tolle aja kohta hea kutsesuunitlusala koolituse.

Kutsenõuandlad koordineerisid kutsesuunitlustööd koolides, korraldasid infoüritusi ja õpetajate koolitusi. Samuti koguti kutsevalikuga seotud statistilisi andmeid. Kevadeti osaleti kutsesuunitluskomisjonides, kus arutati läbi õpilaste edasiõppimise või töölemineku otsustused ning sügiseti vaadati, kuidas õpilased tegelikult toimusid. Kutsesuunitluskomisjonide tegevus sai ka kriitika osaliseks, seda peeti õpilaste ahistamiseks elukutsevalikul. Komisjonidel olid kasutada andmed selle kohta, kui palju ja millistele erialadele võeti õpilasi ametikoolidesse vastu. Ametikoolide kohad olid planeeritud rahvamajanduse vajadustest lähtuvalt. Lõpetajad suunati hiljem tööle. Paraku ei saadud arvestada igaühe soovi ning kutsesuunitluse spetsialist, olles riigiametnik, pidi kompromissi tegema oma südametunnistusega ning suunama noore sinna, kuhu riigil oli vaja. Kutsenõuandlad likvideeriti 1988. aastal.

1970. aastal loodi Pedagoogika Teadusliku Uurimisinstituudi juurde **Üleliidulise Tööõpetuse ja Kutseorientatsiooni Teadusliku Uurimise Instituudi filiaal** nelja teadustöötajaga. Teadustöö teemad olid seotud kutsesuunitlusega.

Sel perioodil ilmus hulk kutsesuunitluse ning kutsevalikuga seonduvaid väljaandeid, millest üks osa oli suunatud noortele, teised olid abiks kutsesuunitlusega tegelevatele pedagoogidele.

1973. aastal moodustati **Tartu Riikliku Ülikooli juurde kutsesuunitluse kabinet**, mis töötas kuni 1994. aastani. Kabineti loomisel oli esmaülesandeks ülikooli erialade kutsekirjelduste koostamine. Kabineti loomisel seadis ülikooli juhtkond töötajatele eesmärgiks suunitleda ülikooli sisseastujaid kõrge konkursiga humanitaarerialadelt ala-

konkursiga reaerialadele (füüsika, keemia, matemaatika). Ülesanne tundus küllaltki ebareaalne, seepärast alustasid kabineti töötajad uuringuid: 1974. aastal viidi uuring läbi neljas teaduskonnas, 1975. aastal haaras see juba 99% sissastujatest. Sisseastujad täitsid huvide küsimustiku, kutse-eelistuste ja võimete (GATB) testi. Kasutati ka keskkooli ja ülikooli õppeedukuse näitajaid, samuti andmeid sisseastujate iseloomustustest. 1983. ja 1986. aastal viidi läbi kordusuuringus. 1985. a, viis aastat pärast ülikooli lõpetamist, saadeti kogu valimile ankeet, milles nad vastasid küsimustele oma töö ja õpingute kohta. Järgnevail aastail jätkati sellelaadseid uurimusi koos Tartu Ülikooli haridussotsioloogia laboratooriumi sotsioloogiliste uurimustega.

Tartu Ülikooli Kutsesuunitluskabinetist kujunes 80-ndate aastate esimesel poolel omalaadne kutseõustamiskeskus. Tööle olid asunud mitmed ülikooli lõpetanud psühholoogid. Klientideks pääsesid keskkooliõpilased üle terve Eesti. Klassijuhatajad reserveerisid varakult suurtele õpilasrühmadele vastuvõtuajad. Õpilasi testiti rühmas üldvõimete testiga (*General Aptitude Test*) ning J. Hollandi teooria järgi koostatud lühiküsimustikuga. Mis aga kõige olulisem – testitulemustele ehitati üles individuaalne dialoogiline isiksusekeskne nõustamisseanss (algusaegadel teatati testitulemusi individuaalselt ning võrreldi neid objektiivsete andmetega, järgides printsiipi “Ära kahjusta!”; järkjärgult, kogemuste ja teadmiste kasvades võisid nõustajad endale lubada kliendile kasuks tulevat sekkuvamat lähenemist). Et töö tulemusele puudus rangelt sõnastatud riiklik tellimus, sai võimalikuks sisuline üleminek kutsesuunamiselt (noorte orienteerimiselt plaanimajanduses ette nähtud ametikohtadele) kutseõustamisele, mis toetas noort talle sobiva töö/tee valikul. Ülikooli vastavad töötajad korraldasid ka kursusi kutseõuandlate töötajatele, paljude kutseõuandlate psühholoogide hulgas levis isiksusekeskse nõustamise ideestik (ning jätkuvalt seisid nad vajaduse ees teha kompromisse riigitellimuse ja noore isiksuse toetamise vahel).

1987. aasta lõpus hakati Nõukogude Liidus noorte kutsesuunitlemisega tegelema täiesti tsentraalselt, loodi Moskvast juhitud ühtne üleliiduline ning tsentraalselt rahastatav süsteem. Eesti jaoks tõi see kaasa ülevabariigilise nõustamissüsteemi, mille keskus asus Tallinnas – **Eesti Vabariiklik Kutsesuunitluse Keskus** ning Lõuna-Eestit teenindav allüksus Tartus. Viimane sulandus olemasoleva ülikooli kutseõustamiskabinetiga ühte. Uus struktuur kahte suurde keskusesse koondunud spetsialistide näol võimaldas jõuda uuele kvaliteeditasemele. Selle perioodi sündmustest olulisimaks tuleb pidada läänelikke karjäärinõustamispõhimõtteid tutvustavate koolituste läbiviimist. See võimaldas olemasolevat teenusepakkumist võrrelda arenenud maailmas toimuvaga ning pakkuda spetsialiseeritud õpet. Sisulist võrdlust teiste maade erialanõustamisega toetasid tekkinud isiklikud ja tööalased kontaktid kolleegidega. Avanesid võimalused kutsuda õppejõude ja koolitajaid teistest riikidest. See tõi kaasa arengu ka muudes rakenduspsühholoogia valdkondades, mis omakorda avaldas kiiret ja positiivset mõju nõustamise vallas, sest valdav osa tollaseid erialanõustajaid oli just psühholoogiharidusega.

3.1.5 Kutsenõustamine peale taasiseseisvumist kuni 1990-ndate keskpaigani

Pärast taasiseseisvumist seisis Eesti Vabariigil ees oma majanduse ülesehitamine. Tekkis eraettevõtlus, milleks väikese eelkarastuse oli andnud küll juba 1985. aastal koos perestroikaga tekkinud kooperatiivne ettevõtlus. Vahetult pärast iseseisvumist olid esmatähtsad muud probleemid, riigi huvi kutsesuunitluse vastu taandus. Riiklik tellimus selle lõppes ja kutsevalik muutus noore enese mureks, nagu ka töö leidmine pärast kooli lõpetamist. Tsentraalse riikliku kutsenõustamise asemele tekkis mitmeid alternatiivseid nõustamisküsimustega tegelevaid organisatsioone.

Ümberkorraldused majanduses tõid kutsenõustajate huviorbiiti ka oma senise kindla töökoha kaotanud vanemaealised inimesed. Tekkis võimalus planeerida oma reaalselt karjääri, olgu siis Eestis või väljaspool seda.

1990. aastal loodi üldhariduskoolide juurde **koolipsühholoogide ametikohad**, kellest paljud hakkasid tegelema ka kutsenõustamisega. Valdavalt kasutati isiksusekeskset humanistlikku nõustamisviisi, mille abil aidati noorel selgusele jõuda iseendas: võimetes, isiksuseomadustes ja kutsesuundumustes. Samas aitasid koolipsühholoogid õpilasel avastada ka oma arengupotentsiaali ja sisemisi ressursse. Nõustamise raskuspunkt hakkas tasapisi liikuma testimiselt ja info jagamiselt nõustatava ja nõustaja suhtlemisel põhinevale koostööle. Järjest olulisemaks muutusid head nõustamisoskused, sest seoses kiirete muutustega ühiskonnas tuli üha rohkem tegelda noorte motivatsiooni-, identiteedi-, enesehinnangu- ja sotsialiseerumisprobleemidega. Suurenesid nii noorte aktiivsus, valikuvabadus kui ka vastutus. Tulevase elukutse valikul hakati arvestama selle majanduslikke, aga ka sotsiaalseid ja psühholoogilisi aspekte.

Paraku likvideeriti 1993. aastal Haridusministri määrusega 1987. aastal loodud riiklik karjääriplaneerimise valdkonda koordineeriv teabekeskus, mis tõi kaasa kogu ühtse noorte nõustamissüsteemi hääbumise.

3.2 KARJÄÄRITEENUSTE KORRALDUS TÄNAPÄEVAL

Alates 1990-ndate lõpust võib taas rääkida karjääriteenuste valdkonna süsteemsest korraldusest ja arendamisest Eestis. Teenuseid osutatakse eeskätt avaliku sektori hariduse ja tööhõive struktuuride vahendusel. Haridus- ja Teadusministeeriumi ülesandeks on koordineerida teenusepakkumist noortele, Sotsiaalministeerium vastutab nõustamisteenuse osutamise eest töötutele ja tööotsijatele. Institutsionaalselt on teenusepakkumine haridussektoris mitmekesisem ning jaguneb paljude erinevate asutuste ja tasandite vahel – sellest ka järgneva ülevaate erinevad mahud kahe sektori teenusepakkumise kirjeldustes. Karjääriteenuseid pakutakse ka erasektoris, kuid oma olemuselt on need mõnevõrra teistsuguse suunitlusega kui avalikus sektoris.

Karjääriteenuste osutamist on kõige põhjalikumalt käsitletud Majanduslase Koostöö ja Arendamise Organisatsiooni (OECD) poolt 2001. - 2002. aastal Euroopa Liidu liikmes-, Majanduspiirkonna- ja kandidaatriikides läbiviidud uuringus. Eesti uuringutulemused on kättesaadavad Karjäärinõustamise Teabekeskuse raamatukogust. Lühikokkuvõtte ja võrdleva analüüsiga teiste Euroopa Liiduga 2004. aastal ühinenud riikide kontekstis saab tutvuda trükises Tekste karjäärinõustamisest 2004: ülevaade nõustamissüsteemidest I I Euroopa Liiduga ühinevas riigis.

3.2.1 Karjääriteenuste pakkumine haridussektoris

Haridussektoris on karjääriteenuste osutamine reguleeritud kahe seadusega. *Eesti Vabariigi Haridusseaduse* (RT I 96, 51, 965) § 7 kohaselt on laste ja noorte kutsealane informeerimine ja neile vastavate soovitude andmine kohalike omavalitsuste pädevuses. *Noorsootöö seaduse* (RT 1999, 27, 392) § 5 järgi on maavanema ülesandeks korraldada noorte teavitamist ja nõustamist maakonnas, sõlmides nimetatud teenuse osutamiseks lepingu juriidilise või füüsilise isikuga. Lisaks on vastavalt VV määrusele nr 56 (25. jaanuar 2002. a.) tööalast karjääri ja selle kujundamist käsitlev läbiv teema kohustuslik kõigis üldhariduskoolides, olenemata nende õiguslikust seisundist.

Seega võib öelda, et haridussektoris osutatakse karjääriteenuseid nii noorsootöö kui formaalhariduse raames. **Noorsootöö** osana on Haridus- ja Teadusministeerium alates 1999. aastast toetanud **maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste** asutamist ja tegevust, sõlmides iga-aastased kokkulepped maavanematega, kes vastutavad vastavate teenuste osutamise eest oma maakonnas. Keskuste võrgustiku tööd koordineerib ametlikult teavitamise ja nõustamise peaspetsialist Eesti Noorsootöö Keskuses. 2005. aastal tegutseb Eestis 20 riiklikult rahastatud keskust, enamikku neist finantseerivad täiendavalt ka kohalikud omavalitsused. Et rahalised vahendid keskuste tööks on suhteliselt piiratud, erinevad maakonniti nii pakutavate teenuste ulatus, juriidiline kuuluvus (5 erinevat vormi) kui ka ruumide ja töötajate arv. Enamasti töötab igas keskusel üks inimene, kes lisaks nõustamisele ja infotööle kohapeal külastab ka oma linna ja maakonna koole, jagab õpilastele karjääriplaneerimisalast teavet, viib vajadusel läbi testimist ning toetab jõudumööda õpetajaid koolis toimuva karjääriõpetuse korraldamisel. Et karjäärinõustamine moodustab vaid ühe osa maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste tegevustest, on mitmetes keskustes peamine rõhuasetus pigem infojagamisel kui nõustamisel.

Noorsootöö raames toimub iga aasta detsembrikuus ka noorte infomess Teeviit. Riiklikul tasandil on see kujunenud suurimaks oma karjääri kujundamist toetavaks ettevõtmiseks Eestis, hõlmates ligi 150 erinevat eksponenti ja ligikaudu 20 000 külastajat. Messi eesmärgiks on pakkuda noortele võimalikult palju informatsiooni õppimise, vaba aja veetmise, tööhõive ja teiste teemade kohta, mis on seotud tulevase elu planeerimisega. Noortega tegelevatel inimestel on samas võimalus tutvuda koolitusvõimaluste, meetodiliste materjalide, raamatute jms. Teeviida eestvedajaks ja peakorraldajaks on alates 1994. aastast olnud Eesti Noorsootöö Keskus.

Üldhariduse raames on kõikidel koolidel alates 2004. aasta septembrist kohustus rakendada õppekava **läbivat teemat** Tööalane karjäär ja selle kujundamine, eesmärgiga aidata õpilastel omandada teadmisi iseendast, töömaailmast, elukutsetest ja õppimisvõimalustest ning kujundada hoiakuid ning toimetulekuoskusi, mis soodustavad kaasaegsesse töömaailma sisenemist, karjääriotsuste tegemist ning eneseteostust. Senini on need teemad kõige enam käsitlemist leidnud nii **klassijuhataja- ja ühiskonnaõpetuse tundides** kui arenguvestluste raames, ainult osades koolides on õppekavasse toodud ka karjääriõpetus kui eraldi valikaine. Selline **valikaine** on enamasti suunatud 8. – 9. ja 11. – 12. klasside õpilastele ja seda viib sageli läbi õpetaja, kes on oma koolis ühtlasi ka **karjäärikoordinaatori** ülesannetes. Viimased hõlmavad koolis toimuva karjääriplaneerimist toetava töö korraldamist, koostööd nii aineõpetajate, klassijuhatajate kui maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste töötajate ning tööandjatega erinevate õppeviiside ja karjääripäevade läbiviimisel. Kuigi karjäärikoordinaatori ametikoht

üldhariduskoolis ei ole Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt ametlikult kinnitatud, on selliste õpetajate võrgustik erinevates maakondades tulenevalt vajadusest viimastel aastatel jõudsalt kasvanud.

2003. aasta kevadel viis Haridus- ja Teadusministeerium Eesti põhikoolides ja gümnaasiumides läbi karjääriõpetust ja nõustamist käsitleva uuringu, mille eesmärkideks oli kaardistada vastav hetkeolukord ja koolijuhtide hoiakud ning teavitada arengutest karjäärinõustamissüsteemi arendamisel. Vastavalt uuringu tulemustele õpetas karjääriplaneerimisega seotud valikainet kaks aastat tagasi 14% üldhariduskoolidest, kuigi valmisolekut selleks ilmutas 46% vastanutest. Karjäärikoordinaator oli olemas 31% koolidest, neist 72% olid saanud ka vastavasisulist toetavat koolitust. Vajadust karjäärikoordinaatori olemasolu järele koolis tunnistas 69% õppeasutustest, peamise takistusena toodi välja palgafondi nappus. 2003. aastal sai oma töö eest tasu vaid 7% karjäärikoordinaatoritest. Kuigi vahepeal ei ole samaseid uuringuid täiendavalt läbi viidud, on koolidega tihedat koostööd tegevate maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste hinnangul nii karjäärikoordinaatorite arvud kui karjääriskujundamise teemalist valikainet pakkuvate koolide hulk tänaseks oluliselt kasvanud.

Koostöös kutseõppeasutustega on mitmed üldhariduskoolid viimastel aastatel pakunud oma õpilastele võimalust osaleda **kutsealases eelkoolituses** ehk põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava valikainete raames kutsesuunitluse eesmärgil toimivas väikesemahulises kutse- või erialade tutvustusprogrammis. Pikemate kui 15 õppenädalat kestvate kursuste puhul on tegemist juba **kutseõppega põhikoolis ja gümnaasiumis**, millel on nõutav õppekava ja mille läbimisel väljastatavat tunnistust võidakse arvestada õpilase hilisemal kutseõppeasutusse õppima asumisel.

Vastavalt Riiklikule arengukavale 2004 – 2006 on ka **kutseõppeasutused** kohustatud oma õpilastele karjääriteenuseid pakkuma. Rahaliste vahendite ja vastava koolituse läbinud spetsialistide nappuse tõttu osutavad tegelikkuses karjääriteenuseid ainult mõned üksikud kutseõppeasutused. Osades koolides on õppekavasse lülitatud üleminekut töömaailma toetav õppeaine (kus tegeldakse näiteks tööotsimisoskuste arendamise, töömaailma tutvustamise jms) või kutsutakse vahetevahel väljastpoolt kooli nõustaja, kes viib õpilastega läbi isiksuse ja võimete teste ning jagab infot tööturu kohta.

Kõrghariduse tasandil pakutakse karjääriteenuseid viies Eesti suuremas ülikoolis. Ülikoolide karjääriteenistuste töö ei ole keskselt reguleeritud ning vastavad keskused on enamasti asutatud õppeasutuste omal algatusel. Keskuste peamiseks eesmärgiks on üliõpilaste tööotsimisoskuste arendamine ja nende abistamine nii hooajalise kui põhitöö leidmisel. Tihedat koostööd tehakse tööandjatega, kes annavad muuhulgas väärtuslikku tagasisidet oma ootuste ja rahulolu kohta ülikooli lõpetajate osas. Samuti viiakse igal aastal läbi uuringuid lõpetanute tööhõive ja erialase tööerakendumise väljaselgitamiseks.

Karjääriteenuste osutamise kohta **erivajadustega inimestele** vt peatükk 1.5 Võrdsete võimaluste loomine erivajadustega inimestele.

Lisaks eelnimetatud institutsioonidele asutas Haridus- ja Teadusministeerium 1998. aastal Euroguidance Eesti keskuse, mille eesmärgiks oli toetada karjääriteenuste pakkujaid inimeste õpingute ja tööalase vaba liikumise edendamisel ning Euroopa dimensiooni levitamisel hariduses ja praktilises väljaõppes. Aastate jooksul on keskuse te-

gevus laienenud - tänase, Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutuse Innove raames tegutseva **Karjäärinõustamise Teabekeskuse** eesmärgiks on olla haridusvaldkonnas tegutsevaks üksuseks, kes elukestva õppe põhimõtetele tuginedes toetab karjääriteenuste arengut Eestis. Keskus korraldab vastavalt teenuseosutajate vajadustele lühemaajalisi seminare ja koolitusi, koostab ja annab välja karjääriteenuseid toetavaid trükiseid, käsiraamatuid ja neli korda aastas ilmuvat ajalehte Karjäärituul, arendab erinevaid veebilehti (sh Rajaleidja, *Ploteus*, *Fit for Europe*, *On the Move* jt), osaleb riiklikes töörühmades ja rahvusvahelistes projektides ning vahendab Eestisse välisekspertiisi. Väga oluliseks peab Teabekeskus erinevate valdkonnaga seotud institutsioonide ja sektorite vahelise koostöö edendamist nii kohalikul kui rahvusvahelisel tasandil. Keskusest on kujunenud Haridus- ja Teadusministeeriumi oluline partner karjääriteenuste valdkonna edasiarendamisel.

3.2.2 Karjääriteenuste pakkumine tööturusektoris

Tööturusektoris on karjääriteenuseks kutsenõustamine ja seda reguleerib 1. oktoobril 2000. aastal jõustunud Tööturuteenuse seadus (uue tööturuteenuse seaduse jõustumisel muutub teenuse nimetus karjäärinõustamiseks ja sellest tulenevalt muutub mõnevõrra ka selle sisu). 2005. aasta kevadel on 16 maakondlikus tööhõiveametis kokku 22 koosseisulist kutsenõustaja kohta. Vastavalt kliendi vajadustele on nõustamise eesmärgiks aidata tal lahendada töö valikuga, tööalase karjääri ning töö saamise või kaotamisega seotud küsimusi. Kutsenõustamise käigus antakse tööotsijale nõuandeid ning infot kutse- ja õppevalikute tegemiseks, tööalaste eesmärkide seadmiseks ja nende elluviimiseks vajalike tegevuste kavandamiseks. Töö või koolituse soovitamisel arvestatakse nii tööotsija hariduse, tööoskuste ja isikuomaduste kui tööturu võimaluste ja vajadustega.

Karjääriteenustega haakuvad ka mitmed teised tööturuteenused, näiteks teavitamine tööturu olukorrast ja tööturukoolituse võimalustest, töövahendus, tööturukoolitus, toetus tööotsijale ettevõtluse alustamiseks, infolauateenindus.

Tööhõiveametite nõustajate võrgustiku tegevust koordineerib Eesti Tööturuamet, kus tööturuteenuste ja tööturu sotsiaalse kaitse osakonna peaspetsialist tegeleb nimetatud spetsialistide koolitusega ning varustab neid info- ja meetoodiliste materjalidega.

Eesti on liitunud ka 1993. aastal asutatud üle-euroopalise EURES võrgustikuga. Erinevate tööhõiveametite juures tegutseb hetkel 5 EURES nõustajat ja 21 assistenti, kelle peamiseks ülesandeks on info jagamine ja nõustamisteenuse pakkumine töövõimaluste ning elamis- ja töötingimuste kohta Euroopas. Samuti toetatakse tööandjaid uute töötajate värbamisel Euroopast ning antakse piirialade elanikele informatsiooni töötamise kohta naaberriigis.

3.2.3 Karjääriteenuste pakkumine erasektoris

Erasektoris osutavad karjääriteenuseid peamiselt kas konsultatsioonifirmad või füüsilisest isikust ettevõtjatena tegutsevad nõustajad. Kuna konsultatsiooni- ja personaliotsingufirmade kliendid on enamasti ettevõtted, mitte eraisikud, ei ole individuaalne karjäärinõustamine üldjuhul nende põhiteenuseks. Selliste firmade nõustamisteenused on enamasti suunatud töötavatele täiskasvanutele, sageli tippspetsialistidele või juhtidele,

harvematel juhtudel satub klientide sekka ka töötajaid. Kulud võib tasuda nii kliendi tööandja, endine tööandja kui klient eraisikuna ise.

Lisaks individuaalsele karjäärinõustamisele pakutakse harvematel juhtudel ka grupinõustamise võimalust. Klientideks on enamasti heal majanduslikul järjel olevad firmad, kelle eesmärgiks on oma töötajate teadlikkuse tõstmine oma karjäärialternatiividest koos individuaalsete vajaduste väljaselgitamisega, ka individuaalsete arenguplaanide koostamine või töötajate sisekonkurssidel osalema ergutamine. Samuti võib karjäärinõustamine aset leida outplacementi ehk inimese võimalikult valutu firmast "välja juhatamise" raames.

Ettevõtetes võivad karjäärinõustamisega tegeleda ka personalijuhid, kuigi selline tegevus on ametlikult sätestamata. Mitmesugust karjääriplaneerimist toetavat infot pakuvad paljud veebipõhisele töövahendusele spetsialiseerunud firmad.

Üldiselt on sidemed erasektori ja avaliku sektori teenuseosutajate vahel nõrgad, ühiseid info- ja koolituspäevi korraldatakse harva. Küll aga on erasektor toetanud mitmeid laiemale avalikkusele suunatud karjääriplaneerimisega seotud ettevõtmisi (nt Ametilugude sari ETV-s), samuti osaletakse õpilastele suunatud töövarju- ja karjääripäevadel ning käiakse nii messidel kui õppeasutustes tutvustamas oma asutust ja töövõimalusi.

3.2.4 Sihtrühmad ja teenuste osutamise viisid

Maakondlike noorte teavitamis- ja nõustamiskeskuste peamiseks sihtrühmaks on maakonnas elavad, õppivad ja töötavad 7-26 aastased noored. Samuti saavad keskustest abi ja nõu nende vanemad ja õpetajad, viimastel aastatel on aina olulisemaks sihtrühmaks kujunenud just koolides töötavad karjäärikoordinaatorid. Enamik teenustest on tasuta ja neid pakutakse nii individuaalselt kui ka grupitöö vormis, sageli koos arvutipõhiste tegevustega. Viimased hõlmavad peamiselt Internetist õppimis- ja töövõimalustega seotud info otsingut ja mõnikord ka isiksus- ja võimekustestide tegemist.

Üldhariduskoolis tegeldakse karjääriplaneerimise teemadega kõige enam põhikooli ja gümnaasiumiastme viimasel kahel aastal. Põhiliselt käsitlevad neid teemasid klassijuhatajad klassijuhatajatundide raames, tehes seda kas ise, kutsudes esinema maakondliku teavitamis- ja nõustamiskeskuse töötajaid, õppeasutuste esindajaid või tööandjaid. Ka karjääriplaneerimisalane valikaine on enamasti suunatud samale vanusegrupile, samuti kutsealane eelkoolitus, töövarjupäevad ja õppekäigud ettevõtetesse.

Pikka aega on **kutseõppeasutuste** õpilasi käsitletud kui sihtrühma, kes on oma esmase valiku teinud ning karjääriteenuseid seetõttu ei vaja. Kõrge väljalangejate arv ja suur osakaal töötute hulgas viitavad aga ka kutseõppeasutuste õpilaste selgele vajadusele suunatud ja oma õppeasutuse sees kättesaadavate karjääriteenuste, sh nii süsteemse karjääriõppe kui karjäärinõustamise, järele. Ka maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste spetsialistide koostöö kutseõppeasutustega on inimressursside nappuse tõttu olnud pigem juhuslik kui süstemaatiline ja tavaliselt piirdunud grupiseste isiksusetestide läbiviimisega. Juhul, kui kutseõppeasutuses on karjäärinõustaja palgal (näiteks Tartu Kutsehariduskeskuses), võivad tema ülesanded hõlmata tööturul edukat toimetulekut toetava koolituse (õppeaine, mooduli vms) läbiviimist, praktika korraldamise juhendamist, tööotsingu toetamist, samuti individuaalset nõustamist ning vastvõtukomisjoni töös osalemist.

Ülikoolide karjäärikeskused tegelevad üliõpilaste, tööandjate ja vilistlastega. Lisaks karjääriinfo vahendamisele ja karjäärinõustamisele on keskused sageli sillaks tööandjate ja üliõpilaste vahel, hallates tööpakkumiste ja tööotsijate andmebaase, korraldades töömaailma puudutavaid loenguid ja seminare, viies läbi ettevõtete tutvustusi ning vahendades infot tööalaste ja täienduskoolituskursuste kohta.

Tööhõiveametites osutatakse karjääriteenuseid tasuta, kuid samal ajal kui info on kättesaadav kõigile huvilistele, on kutsenõustamine suunatud ainult registreeritud töötutele ja koondamisteate saanud tööotsijatele. Kutsenõustamist vajavate isikute riskigruppi kuuluvad töötud/tööotsijad, kes ei oma erialast väljaõpet, varasemat töökogemust, ei saa töötada omandatud erialal tervislikel või muudel olulistel põhjustel ning kelle kutse- või erialased oskused on vananenud seoses pikaajalise eemalviibimisega tööturul. Kutsenõustamisvestluse käigus aidatakse nõustataval hinnata oma võimeid ja potentsiaali teatud elukutse, töökoha või tööturu olukorra suhtes, tõsta teadlikkust ja kohanemisvõimet tööturul toimuvate muutustega, kujundada otsuste tegemise oskust, mis puudutab kutsevalikut, karjääriplaneerimist, tööalaste eesmärkide seadmist ja nende eesmärkide saavutamist. Kasutatakse mitmesuguseid meetoodilisi materjale ja abivahendeid – nt kutsevalikut ja tööotsingut juhendavaid töövihikuid, küsimustikke ning teste. Nõustamist toetavad tegevused hõlmavad info jagamist, intervjuerimist probleemi selgitamiseks ja eelduste määratlemiseks ning testimist kutsesobivuse hindamiseks.

Kuna paljud Eesti nõustajad omavad küllaltki head psühholoogia-alast haridust, kasutatakse nõustamisel palju elemente erinevatest **nõustamis- ja teraapiasuundadest**. Populaarsuse ja kasutatavuse alusel juhivad pingerida lahenduskeskne lühiteraapia, humanistlik ja käitumuslik suund. Samas leiavad kasutamist elemendid ka psühhoanalüütilisest, eksistentsialistlikust ja kognitiivsest lähenemisest. Viimastel aastatel toimunud sotsio-dünaamilise nõustamise seminarid, mida on läbi viinud rahvusvahelised eksperdid ja kus on osalenud ligikaudu 70 Eesti nõustajat, on pannud aluse nõustamise konstruktivistlike tehnikate levikule. Varasemate uuringute põhjal võib väita, et enamus Eesti nõustajaid kirjeldab ennast eklektikuna.

3.2.5 Teenuseosutajate kvalifikatsioon ja koolitus

Eesti karjäärinõustajate kvalifikatsiooninõuded on kirjeldatud 2001. aasta juunis kinnitatud kutsestandardis. Karjäärinõustaja kutsekvalifikatsiooni saamiseks on vajalik kõrgharidus, kolmeaastane töökogemus ja vastaval täienduskoolitusel osalemise tunnistus. 2004. aasta septembris alustas Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutus standardi kaasajastamist, et luua ka teiste karjääriteenuste osutajate – karjääriinfo spetsialisti ja karjäärikoordinaatori – kutsestandardid.

2005. aasta kevadel ei ole ühegi ülikooli juures veel käivitatud ühegi taseme karjääriteenuste osutajate baaskoolitust ei juba tegutsevatele ega tulevastele praktikutele. Samas on avatud ülikoolides, kõrgkoolides ja nende täienduskoolituskeskustes pakku-misel ja ettevalmistamisel mitmed lühemaajalised ja väiksemamahulised täienduskoolituskursused erinevatel karjääriteenuste osutamisega seotud teemadel.

Haridussektoris puuduvad ametlikud ja riiklikult kinnitatud kutsekvalifikatsiooni miinimumnõuded tööd alustavatele karjääriteenuste osutajatele. Enamik juba töötavatest

spetsialistidest on pedagoogilise või noorsootöö-, sotsiaaltöö- või psühholoogialase haridusliku taustaga.

Kuna Eestis puudub karjääriteenuste osutajate akrediteeritud baaskoolitus, rahuldavakse haridussektori praktikute kõige pakilisemad koolitusvajadused eelpool nimetatud lühiajaliste kursustega, mida korraldavad erinevad asutused. Kaks korda aastas korraldab Karjäärinõustamise Teabekeskus kolmepäevaseid info- ja koolitusseminare vastavalt maakondlikes teavitamis- ja nõustamiskeskustes töötavate teenuseosutajate vajadustele. Seminarid on suunatud nii haridus- kui ka tööturusektori nõustajatele ja edendavad seeläbi ka kahe sektori vahelist koostööd ja infovahetust. Teemadena on käsitletud näiteks infootsinguoskuste parandamist, majandus- ja tööhõivesuundumuste tutvustamist, lahenduskeskset nõustamist, kriisipsühholoogiat jms.

Tööturusektoris töötav nõustaja peab omama kõrgharidust, soovituslikult psühholoogia või pedagoogika erialal. Eesti Tööturuamet on välja töötanud lühikese täienduskoolitusprogrammi kõikidele uutele tööhõiveametites tööd alustavatele nõustajatele. Samuti korraldab Tööturuamet regulaarseid koolitusi sektoris juba töötavatele nõustajatele, et ühtlustada ja parandada nende ametioskusi. Kolm korda aastas kutsutakse nõustajad teabepäevadele, kus tutvustatakse uusi materjale ja meetodeid ja kus osalejad saavad arutada haldusküsimusi ning vahetada kogemusi.

Nii haridus-, tööturu- kui erasektori teenuseosutajaid ühendab **Eesti Karjäärinõustajate Ühing**, mille eesmärgiks on kaitsta oma liikmete ametialaseid huve, seista nende õiguste eest, väärtustada karjääriteenuste osutajate elukutset ning erialaorganisatsioonina osaleda vastavate kutsete omistamisel. Ühingu liikmeteks võivad olla karjäärinõustajad, psühholoogid, karjäärikoordinaatorid, personalitöötajad, samuti karjääriteenuseid aktiivselt arendavad ja toetavad isikud ning selle valdkonnaga lähedalt seotud struktuuride töötajad. Ühing korraldab ja viib läbi täiendõpet, töötab välja ja levitab karjääriteenuste osutajatele nende tööks vajalikke meetodilisi ja infomaterjale. Üheks ülesandeks on aktiivne osalemine ümarlaudades, töögruppides jne, mille eesmärgiks on kvaliteetse ja kättesaadava karjääriteenuste süsteemi väljatöötamine ja arendamine Eesti Vabariigis.

Rahvusvaheline koolituskogemus

Olulist täiendust Eesti koolitusmaastikule on viimastel aastatel toonud mitmed rahvusvahelised projektid ja väliskoolitajad. Esimene Eesti taasiseseisvumise järgne suurem koolitussari leidis aset aastatel 1997 – 1998 **Avatud Eesti Fondi Karjäärikeskuse** raames, mil enam kui 400 õpetajal ja koolipsühholoogil oli võimalus läbida spetsiaalselt Ida- ja Kesk-Euroopa jaoks välja töötatud noorte karjäärplaneerimist ja tööturule suundumist toetav koolitusprogramm. Seda arendas hiljem edasi ja levitas Avatud Meele Instituut.

Tallinna Pedagoogikaülikoolis lõppes 2004. aastal täiskasvanute nõustamist käsitlev projekt **AGETT** (*Adult Guidance, Education and Train the Trainers*), mille raames töötati välja mitmed teemat käsitlevad koolituskavad ja -moodulid. Rahvusvahelistel nõustamisalastel koolitustel oli Eesti poolelt täiendavalt võimalus osaleda ka teistel projekti-partnerite esindajatel, näiteks Eesti Vabaharidusliidu ja mitmete kutseharidus-keskuste töötajatel.

2002. – 2004. aastal toimunud **Phare** inimressursi arendamisele suunatud projektide raames viisid Ühendkuningriigi ja Soome eksperdid läbi rea koolitusi Lõuna-Eesti, Ida-

Virumaa ja Lääne-Eesti saarte nõustajatele ja õpetajatele. Samal ajal toimus Tööturuameti juhtimisel kaks koolitustetsükli saksa ekspertide eestvedamisel ka tööturusektoris praktiseerivatele nõustajatele.

Leonardo da Vinci programmi võimalusi rahvusvaheliste koolitus- ja vahetusprojektide korraldamiseks on ära kasutanud mitmed Eesti ülikoolide karjäärikeskused. Hetkel käimasolevatest rahvusvahelistest projektidest on kõige pikema ajalooga Academia. Karjäärinõustamise Teabekeskus on seda karjääriteenuste osutajate lähetusprojekti koordineerinud juba alates 2000. aastast. **Academia** kaudu on karjääriteenuste valdkonnaga seotud spetsialistidel võimalus ühe nädala vältel tutvuda mõne Euroopa riigi hariduse ja tööhõive süsteemide ning nende raames osutatavate karjääriteenuste korraldusega. Projekti suureks lisaväärtuseks on asjaolu, et õppenädalal osaleb korraga spetsialiste mitmetest erinevatest riikidest, tänu millele on osalejatel võimalus saada lisaks sihtriigi töökorraldusele ülevaade huvipakkuvatest küsimustest ka teistes Euroopa maades. Igal aastal osaleb lähetuses ligi 150 Euroopa spetsialisti, Eestist on 4 aasta jooksul lähetustes käinud kokku 38 praktikut. Konkurss uute kandidaatide leidmiseks kuulutatakse välja Teabekeskuse kodulehel iga aasta sügisel.

Tuleviku osas on enim väljavaateid välisekspertiisi jätkuvaks sisse toomiseks ning teiste riikide ekspertide kogemuste jagamiseks ka Eesti teenuseosutajate kogukonnale eeskätt **Euroopa Struktuurifondile** esitatavate projektide raames. Tänu kuulumisele Euroopa Euroguidance-võrgustikku ning osalemisele rahvusvahelises Elukestva karjäärinõustamise töörühmas, on ka Karjäärinõustamise Teabekeskusel jätkuvalt soov otsida uusi võimalusi, et kaasa aidata Eesti karjääriteenuste valdkonna arengute kooskõlale Euroopa suundumustega.

Kasutatud allikad

1. Eesti Kaubandus-Tööstuskoja kodulehekülg URL: www.koda.ee
2. Eesti Kutseharidussüsteemi arengukava aastateks 2005-2008 [eelnoü]. *Haridus- ja Teadusministeerium 2004*
3. Eesti Statistikaameti kodulehekülg URL: www.stat.ee
4. Eesti tööturg ja haridussüsteem Euroopa Liiduga liitumisel. *Praxis, Riigikantselei, Tartu Ülikool 2003*
5. Haridus 2003/2004. *Statistikaamet 2004*
6. Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehekülg URL: www.hm.ee
7. Kõrgharidus – statistiline ülevaade üliõpilaste vastuvõtust, õppijatest ja lõpetajatest. *Haridus- ja Teadusministeerium 2005*
8. Rakenduslik kompleksuuring Huvialaharidus ja huvitegevus. *Maaelu Arengu Instituut 2005*
9. Tööhõive prognoos aastani 2010. *Majandus- ja Kommunikatsiooni-ministeerium 2004*
10. Tööhõive tegevuskava. *Sotsiaalministeerium 2004*
11. Uuring Pikaajaline töötus Eestis, *Eesti Majanduse Instituut*
12. Uuring Vanemate suhtumine laste ja noorte huvialaharidusse, *Faktum 2005*
13. Euroopa Noored Eesti büroo koduleht URL: www.noored.ee

Kasulikud viited

Kõik tekstis mainitud seadused on kättesaadavad **elektronilisest Riigiteatajast** (riigiteataja.ee)

Karjääriplaneerimist toetavalt veebilehestikult **Rajaleidja** (rajaleidja.ee) leiate:

- kõikide **maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste kontaktid** (Nõustajate kontaktandmed);
- viited kõikidele **Eesti õppeasutustele** – nii põhikoolid, gümnaasiumid, kui kutse- ja kõrgkoolid (Uuri õppimisvõimalusi)
- **Eesti haridussüsteemi** kirjelduse (Uuri õppimisvõimalusi)
- Käesoleva aasta riigi finantseeritavate **koolituskohtade tellimuse** (Uuri õppimisvõimalusi)
- Infot **finantsabi võimaluste** kohta õpingute ajal (Uuri õppimisvõimalusi)
- Nimekirja kutsealadest ning kutseõppeasutustest, kus toimub **erivajadustega õpilaste** koolitus (Uuri õppimisvõimalusi)
- valdkonnaga seotud **asutuste veebiaadressid** (Kasulikku > Linke)
- **statistikat** hariduse ja tööturu ning nendevaheliste seoste kohta (Statistika)
- viiteid **välismaale õppima** minejale (Euroopa > Kasulikud allikad)
- lisaks on uudiste rubriigis igapäevaselt **värsked karjääriteematikat puudutavad uudised**

Mõisted

KARJÄÄR tähendab inimese elukestvat arengut, tema tööga seotud ja teisi omavahelises seoses olevaid elurole. Kitsamas tähenduses on karjäär ametite või töökohtade järgnevus.

KARJÄÄRIPLANEERIMINE on elukestev muutuste, õppimise ja otsustamise protsess, elu paljude sündmuste ja rollide juhtimine, mis kujundavad inimese karjääri ja toetavad tema eesmärkide saavutamist. **Kutsevalik** on selle protsessi üheks oluliseks osaks.

Oma karjääri planeerimisel saab inimene kasutada järgmisi **karjääriteenuseid**:

- karjääriõpe
- karjäärinõustamine
- karjääriinfo vahendamine

KARJÄÄRIÕPPE eesmärgiks on aidata õppuril arendada teadlikkust iseendast, elukutsetest ja õppimis- ning töötamisvõimalustest ning kujundada toimetulekuoskusi ja hoiakuid, mis soodustavad isiksuse tasakaalustatud arengut kooskõlas tööturu nõudluse ja eneseteostuse plaanidega.

- **Põhihariduse** tasemel omandatakse karjääriplaneerimisalased algteadmised ja -oskused
- **Kesk- ja kutsekeskhariduse**, kõrghariduse ning **täienduskoolituse** tasemel omandatakse inimesele karjääriplaneerimisalased põhiteadmised ja -oskused

Kutse-suunitlus on osa karjääriõppest, mis keskendub elukutsete temaatikale, sh näiteks töö iseloom, töökeskkond, nõuded oskustele jms. Üldhariduskooli puhul on kutse-suunitluseks näiteks nii koostöös kutseõppeasutustega läbiviidav **kutsealane eelkoolitus** (põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava valikainete raames toimuv väikese-mahuline kutse- või erialade tutvustus) kui **kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis** (pikemad kui 15 õppenädalat kestvad ja õppekava alusel toimuvad kursused, mille läbimisel väljastatakse vastav tunnistus). Samuti töövarjupäevad, ettevõttekülastused jms.

KARJÄÄRINÕUSTAMINE on tegevus, mis toetab inimest tema karjääri arenguga seotud teadlike otsuste tegemisel ja elluviimisel. Selle protsessi käigus käsitletakse eelkõige kutse-, õppe- ja töökoha valikuga seotud teemasid.

KARJÄÄRIINFO on struktureeritud andmed hariduse, tööturu, elukutsete ja nende omavaheliste seoste kohta.

Karjääriteenuseid pakutakse õppeasutustes (kõigil haridustasemetel), tööhõiveametites, töökohal, nii riigi- ja erasektoris kui ka ühiskondliku tegevusena. Tegevused võivad toimuda nii individuaalselt kui grupis, nii vahetult kui distantsilt (sh nii telefoni- kui veebipõhise teenusena). Tegevuste hulka kuuluvad karjääriinfo vahendamine (suuline, paberandjal, elektrooniliselt jt vormid), intervjuud, testid ja enesehindamisvahendid, karjääriõppe programmid (et aidata indiviidil arendada oma karjääri juhtimise oskusi ning tõsta tema teadlikkust iseendast ja oma võimalustest), valikuid tutvustavad, tööotsingu- ja üleminekuprogrammid.

LISA 1

Omandatav haridus ning haridust tõendav dokument

EÕL astme kood	Hariduse aste või allaste EÕL-s	Omandatav haridus ja haridust tõendav dokument
0	Alusharidus	
1	Põhikooli I - 6 klass (I taseme haridus)	
2	Põhikooli 7 - 9 klass (II taseme haridus, alumine aste)	Põhiharidus. <i>Põhikooli lõputunnistus</i>
3	Gümnaasiumi 10.-12. klass (II taseme haridus, ülemine aste)	Üldkeskharidus. <i>Gümnaasiumi lõputunnistus</i>
3	* Kutseõpe (II taseme haridus, ülemine aste)	Kutseharidus erivajadustega noortele ja ilma põhihariduseta noortele. <i>Kutseõppeasutuse lõputunnistus</i>
3	* Kutseõpe (II taseme haridus, ülemine aste)	Põhiharidust eeldav kutseharidus. <i>Kutseõppeasutuse lõputunnistus</i>
3	* Kutseõpe (II taseme haridus, ülemine aste)	Põhiharidust eeldav kutse- ja keskharidus. <i>Kutseõppeasutuse lõputunnistus kutse- ja keskhariduse omandamise kohta.</i>
3	* Kutseõpe (II taseme haridus, ülemine aste)	Kutsekeskharidus põhihariduse baasil (KKPB) <i>Lõputunnistus põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta</i>
3	* Kutseõpe (II taseme haridus, ülemine aste)	Kutsekeskharidus keskhariduse baasil (KKKB) <i>Lõputunnistus keskhariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta.</i> <i>(Kuni 1999 a anti pärast keskharidust II taseme kutsehariduse omandanutele Kutseõppeasutuse lõputunnistus)</i>
3	* Kutseõpe (II taseme haridus, ülemine aste)	Baasharidus ei ole defineeritud, (tavaliselt kas põhi- või keskharidus) <i>Kutseõppeasutuse lõputunnistus.</i>
4	* Keskeri/tehnikumi haridus (II taseme järgne, III taseme eelne haridus)	Põhiharidust eeldav keskeri- /tehnikumiharidus. <i>Kutseõppeasutuse lõputunnistus keskerihariduse omandamise kohta</i>

4	* Keskeri/tehnikumi haridus (II taseme järgne, III taseme eelne haridus)	Keskharidust eeldav keskeri- / tehnikumiharidus. <i>Kutseõppeasutuse lõputunnistus keskerihariduse omandamise kohta</i>
5	*** Kutsekõrghariduslik õpe (III taseme hariduse esimene aste, kutse- ja ametialaste teadmiste ja oskuste omandamine);	Kutsekõrgharidus (KKH) <i>Kutsekõrghariduse diplom</i>
5	*** Kutsekõrghariduslik õpe (III taseme haridus, kutse- ja ametialaste teadmiste ja oskuste omandamine);	Kutsekõrgharidus, mis põhineb keskharidust eeldaval keskeriharidusel (KKHT) <i>Kutsekõrghariduse diplom</i>
5	*** Diplomiõpe (III taseme haridus, rakendusliku sisuga õpe praktiliste teadmiste ja oskuste omandamiseks)	Kõrgharidus <i>Diplomiõppe diplom</i>
5	**** Rakenduskõrgharidus-õpe (III taseme hariduse esimene aste, annab pädevused kindlal kutsealal töötamiseks või magistriõppes edasiõppimiseks)	Kõrgharidus <i>Rakenduskõrgharidusõppe diplom</i>
6	**** Bakalaureuseõpe (kõrgharidusreformijärgsed nn 3+2 süsteemi õppekavad,) (III taseme hariduse esimene aste, mis annab eriala alusteadmised, -oskused jätkamiseks magistriõppes ja tööks)	Kõrgharidus <i>Bakalaureuseõppe diplom ja bakalaureusekraad</i>
6	*** Bakalaureuseõpe (kõrgharidusreformieelne, III taseme hariduse esimene aste, annab eriala spetsialisti kvalifikatsiooni ja teadmised edasiõppimiseks magistriõppes)	Kõrgharidus <i>Bakalaureuseõppe diplom ja bakalaureusekraad</i>
6	Arsti- ja hambaarstiõpe (III taseme hariduse esimene aste, annab eriala spetsialisti kvalifikatsiooni ning teadmised edasiõppimiseks doktoriõppes)	Kõrgharidus <i>Magistriõppe diplom magistrikraadi või vastava kvalifikatsiooni andmise kohta</i>
6	Proviisori-, loomaarsti-, arhitekti- ja ehitusinseneriõpe ning klassiõpetaja õpetajakoolitus. (III taseme hariduse esimene aste, annab eriala spetsialisti kvalifikatsiooni ning teadmised edasiõppimiseks doktoriõppes)	Kõrgharidus <i>Magistriõppe diplom magistrikraadi või vastava kvalifikatsiooni andmise kohta</i>

7	Eriala spetsialisti õppele järgnev kooolitus/õpe	Kõrgharidust eeldav 1-aastane õpetajakoolitus, interniope. <i>Vastava ülikooli tunnistus.</i>
7	***** Magistriõpe (kõrgharidus-reformieelsed õppekavad,) III taseme hariduse teine aste, annab süvendatud teadmised ning oskused iseseisvaks tööks erialal	Magistriõpe. <i>Magistriõppe diplom ja magistrikraad (teadusmagister)</i>
7	***** Magistriõpe (kõrgharidus-reformieelsed õppekavad,) III taseme hariduse teine aste, annab süvendatud teadmised ning oskused iseseisvaks tööks erialal	Magistriõpe <i>Magistriõppe diplom ja magistrikraad (kutsemagister)</i>
7	**** Magistriõpe (kõrgharidus-reformijärgsed nn 3+2 süsteemi õppekavad,) (III taseme hariduse teine aste, annab eriala süvendatud teadmistega spetsialisti kvalifikatsiooni)	Magistriõpe <i>Magistriõppe diplom magistrikraadi andmise kohta</i>
8	** Arsti- või hambaarstiõppele järgnev eriarsti ettevalmistus	Residendiõpe <i>Ülikooli tunnistus</i>
8	Arsti- või hambaarstiõppele järgnev eriarsti ettevalmistus	Residentuur arsti või hambaarsti erialal alates 2001 a vastuvõtust. <i>Residentuuri lõpetamist tõendav tunnistus.</i>
8	Doktoriõpe (III taseme hariduse kolmas aste, annab iseseisvaks teadus-, arendus- või kutsealaseks loometööks vajaliku kvalifikatsiooni)	Doktoriõpe <i>Doktoriõppe diplom doktorikraadi andmise kohta</i>

*) alates 1999/2000 õppeaastast vastuvõttu ei toimu

***) alates 2001/2002 õppeaastast vastuvõttu ei toimu

****) alates 2002/2003 õppeaastast vastuvõttu ei toimu

*****) vastuvõtt alates 2002/2003 õppeaastast

*****) alates 2005/2006 õppeaastast vastuvõttu ei toimu

EÕL astme kood- õppekavad jagunevad hariduse astmete vahel vastavalt sellele, missuguse taseme/astme hariduse nad õppekava lõpetajal võimaldavad saada, igale astmele vastab kindel kood, mis on esimeseks numbriks õppekava 7 numbrilises koodis.

LISA 2

Astme nimetus	Astme kood	Jätkuhariduse tüüp või lõppsiht
Eelharidus	0	puudub
Esimese taseme haridus Põhihariduse alumine aste	1	puudub
Teise taseme hariduse alumine aste Põhihariduse ülemine aste	2	2A: otse astmele 3 edasiminekuks (s.o sisseastumine astmetele 3A või 3B) kavandatud õppekavad, kusjuures see edasiminekuks on üks järk haridusteel, mis lõpuks viib kolmanda taseme hariduseni; 2B: otse astmele 3C edasiminekuks kavandatud õppekavad; 2C: pärast astme 2 lõpetamist tööturule minekuks kavandatud õppekavad (mõnikord "terminaalseteks" õppekavadeks nimetatud)
Teise taseme haridus (ülemine aste)	3	3A: astmele 5A otse edasiminekuks kavandatud õppekavad; 3B: astmele 5B otse edasiminekuks kavandatud õppekavad; 3C: õppekavad, mis ei ole kavandatud astmetele 5A ja 5B otse edasiminekuks.
Teise taseme järgne, kolmanda taseme eelne haridus	4	4A: õppekavad, mis valmistavad ette astmele 5 sisseastumiseks 4B: õppekavad, mis ei võimalda astmel 5 jätkamist (on ennekõike kavandatud tööturule sisenemiseks).
Kolmanda taseme hariduse alumine aste (ei anna kõrgtasemeliseks uurimistööks vajalikku kvalifikatsiooni)	5	5A: õppekavad, mis on teoorial rajanevad ja uurimustööks ettevalmistavad või annavad võimaluse töötada kõrgtasemega oskusi nõudval ametialal (vt: Rahvusvaheline ühtne hariduse liigitus § 80-87) 5B: praktilise, tehnilise või kutseuunitlusega õppekavad (vt: Rahvusvaheline ühtne hariduse liigitus § 88-90)
Kolmanda taseme hariduse ülemine aste (annab kõrgtasemeliseks uurimistööks vajaliku kvalifikatsiooni)	6	puudub

LISA 3

Õppekavade sisuline liigitus

ISCED 97 ala kood - õppekava sisulise liigituse kood rahvusvahelise ühtse hariduse liigituse järgi. Koodi esimene number tähistab õppevaldkonda, teine õppesuunda ning kolmas õppekavade rühma. Näiteks: õppevaldkond: Haridus - I, õppesuund: Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus - I4 ning õppekavade rühm (ehk ala ehk koolitusala): Kutseõpetajate koolitus - I46

ISCED 97 ala (õppekavade rühmade) liigitus

0 Üldõppekavad

01 Põhiõppekavad

010 Põhiõppekavad

080 Kirja- ja arvutusoskus

090 Isikuareng

1 Haridus

14 Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus

140 Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus (üldine)

141 Õpetamine ja koolitamine (=143+144+145+146)

142 Kasvatusteadus

143 Koolieelikute õpetajate koolitus

144 Klassiõpetaja ja põhikooli mitme aine õpetaja koolitus

145 Aineõpetajate koolitus

146 Kutseõpetajate koolitus

2 Humanitaaria ja kunstid

21 Kunstid

210 Kunstid (üldine)

211 Kujutav kunst ja kunstiteadus

212 Muusika ja esituskunstid

213 Audiovisuaalne ja muu meedia

214 Disain

215 Tarbekunst ja oskuskäsitöö

22 Humanitaaria

220 Humanitaaria (üldised õppekavad)

221 Usuõpetus ja teoloogia

222 Võõrkeeled ja -kultuurid

223 Emakeel

224 Ajalugu, filosoofia ja nende sidusteadused (=225+226)

225 Ajalugu ja arheoloogia

226 Filosoofia ja eetika

3 Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus

31 Sotsiaal- ja käitumisteadused

310 Sotsiaal- ja käitumisteadused (üldine)

311 Psühholoogia

312 Sotsioloogia ja kulturoloogia

313 Poliitikateadus ja kodanikuõpetus

314 Majandusteadus

32 Ajakirjandus ja infolevi

321 Ajakirjandus

322 Raamatukogundus, teabelevi, arhiivindus

34 Ärimus ja haldus

340 Ärimus ja haldus (üldine)

341 Hulgi- ja jaekaubandus

342 Turundus ja reklaam

343 Rahandus, pangandus, ja kindlustus

-
- 344 Majandusarvestus ja maksundus
 - 345 Juhtimine ja haldus
 - 346 Sekretäri- ja ametnikutöö
 - 347 Töökorraldus
 - 38 Õigus
 - 380 Õigus
 - 4 Loodus- ja täppisteadused
 - 42 Bioteadused
 - 421 Bioloogia ja biokeemia
 - 422 Keskkonnateadused
 - 44 Füüsikalised loodusteadused
 - 440 Füüsikalised loodusteadused (üldine)
 - 441 Füüsika
 - 442 Keemia
 - 443 Geoteadused
 - 46 Matemaatika ja statistika
 - 461 Matemaatika
 - 462 Statistika
 - 48 Arvutiteadused
 - 481 Arvutiteadused
 - 482 Arvutikasutus
 - 5 Tehnika, tootmine ja ehitus
 - 52 Tehnikaalad
 - 520 Tehnikaalad (üldine)
 - 521 Mehaanika ja metallitöö
 - 522 Elektrotehnika ja energeetika
 - 523 Elektroonika ja automaatika
 - 524 Keemia ja protsessitehnoloogia
 - 525 Mootorliikurid, laevandus ja lennundustehnika
 - 54 Tootmine ja töötlemine
 - 540 Tootmine ja töötlemine (üldine)
 - 541 Toiduainetetöötlus ja -tootmine
 - 542 Tekstiili, rõivaste, jalatsite valmistamine ning naha töötlemine
 - 543 Materjalitöötlus (puu, paber, plast, klaas)
 - 544 Kaevandamine ja rikastamine
 - 58 Arhitektuur ja ehitus
 - 581 Arhitektuur ja linnaplaneerimine
 - 582 Ehitus ja tsiviilrajatised
 - 6 Põllumajandus
 - 62 Põllumajandus, metsandus ja kalandus
 - 620 Põllumajandus, metsandus ja kalandus (üldine)
 - 621 Põllundus ja loomakasvatus
 - 622 Aiandus
 - 623 Metsandus
 - 624 Kalandus
 - 64 Veterinaaria
 - 641 Veterinaaria
 - 7 Tervis ja heaolu
 - 72 Tervis
 - 720 Tervis
 - 721 Meditsiin
 - 722 Meditsiiniline teenindamine (=725+726+727)
 - 723 Õendus
 - 724 Hambaravi ja -hooldus
 - 725 Meditsiinilise diagnostika ja ravi meetodid
 - 726 Teraapia ja taastusravi
 - 727 Farmaatsia
 - 76 Sotsiaalteenused
 - 761 Lastehooldus ja noorsootöö

-
- 762 Sotsiaaltöö ja nõustamine
 - 8 Teenindus
 - 81 Isikuteenindus
 - 810 Isikuteenindus (üldine)
 - 811 Majutamine ja toitlustamine
 - 812 Reisimine, turism ja vabaajaveetmine
 - 813 Sport
 - 814 Koduteenindus
 - 815 Juuksuritöö ja iluteenindus
 - 84 Transporditeenused
 - 840 Transporditeenused
 - 85 Keskkonnakaitse
 - 850 Keskkonnakaitse (üldine)
 - 851 Keskkonnakaitsemeetodid
 - 852 Looduskeskkond ja puutumatu loodus
 - 853 Prügi ja heitvete käsitlemine
 - 86 Turvamine
 - 860 Turvamine (üldine)
 - 861 Vara- ja isikukaitse
 - 862 Töökaitse
 - 863 Militaarõpe
 - 9 Teadmata või määratlematu
 - 99 Teadmata või määratlematu
 - 999 Teadmata või määratlematu

Trükise elektrooniline versioon on kättesaadav

www.rajaleidja.ee